JKM LIBRARY
BX8050.J62 S8
Johnson, Amandus,
Den forsta svenska kolonien i Amerika
3 9968 02644 2957

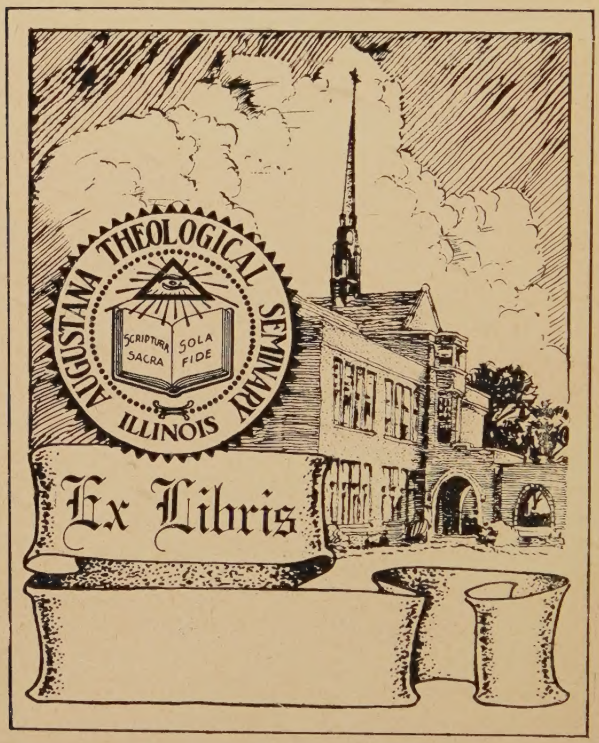
AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
SCRIPTURA SACRA
SOLA FIDE
ILLINOIS
Ex Libris

DEN FÖRSTA SVENSKA KOLONIEN I AMERIKA

AV

AMANDUS JOHNSON

FIL. DR., PROFESSOR VID PENNSYLVANIA UNIVERSITETET I PHILADELPHIA, HEDERSDOKTOR VID GÖTEBORGS HÖGSKOLA.

FÖRORD AV FIL. DR. THEODOR WESTRIN

TILL SVENSKA AV AXEL PALMGREN

STOCKHOLM, HUGO GEBERS FÖRLAG

DEN FÖRSTA SVENSKA KOLONIEN I AMERIKA

AV

AMANDUS JOHNSON

FIL. D:R, PROFESSOR VID PENNSYLVANIA-UNIVERSITETET
I PHILADELPHIA, HEDERSDOKTOR VID
GÖTEBORGS HÖGSKOLA

FÖRORD AV FIL. D:R *THEODOR WESTRIN*

TILL SVENSKA AV *AXEL PALMGREN*

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

BX
8050
.J62 S8

STOCKHOLM 1923
ANDRÉN & HOLMS BOKTRYCKERI

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY
ROCK ISLAND — ILLINOIS

INNEHÅLL.

Sid.

Förord 5

Första kapitlet. Det svenska samhällets kulturella utveckling 1611—1660 7

Andra kapitlet. Industri, handel och handelskompanier 24

Tredje kapitlet. Grundandet av Nya Sverige-kompaniet och de första expeditionerna till Delaware 41

Fjärde kapitlet. Delaware-koloniens grundläggning..... 63

Femte kapitlet. Expeditionerna till Nya Sverige under guvernör Printz' styrelse 82

Sjätte kapitlet. Nya Sverige-kolonien under guvernör Printz 103

Sjunde kapitlet. Tionde och elvte expeditionen..... 147

Åttonde kapitlet. Kolonien under Rising 160

Nionde kapitlet. Det amerikanska kompaniet och den sista expeditionen. Svenska försök att återfå kolonien 198

Tionde kapitlet. Sista perioden. Den svenska kolonien under holländskt välde. Mercurius' ankomst..... 206

Karta..... 209

FÖRORD.

Då Amandus Johnson 1879 vid två års ålder följde sina utvandrande föräldrar från det gamla hemmet i Långasjö socken i Kronobergs län till ett nytt i Minnesota, bar han inom sig fröet till sitt livs patos: kärleken till det svenska, närmast till det svenska i Amerika. Han slöt sig fast till sina stamfränder i tro, tanke och id och gladdes åt det erkännande för god medborgaranda, som de svenske immigranterna från 1800-talet och deras ättlingar förvärvat sig inom Förenta staterna. Men över dagens värv och opinioner hägrade för honom synen av svenskt samfundsliv i Amerika halvt annat århundrade, innan den mäktiga unionen kom till, och han beslöt att visa sina nya »countrymen», att svenskar hade hemortsrätt i Amerika långt före de flesta där nu levande nationaliteter, och han ville på samma gång »uppdaga en av de många små källorna till Amerikas civilisation».

Han grep sig an med att skildra den svenska koloniskapelsen Nya Sverige vid Delawareflodens stränder. Men inhemska traditioner och minnesmärken samt i Sverige utgivna böcker räckte ej till för ändamålet. Han gav sig ut på jakt efter ytterligare material för sin skildring främst i moderlandet, som han besökte tre gånger, men även i Holland och England, dit han gjorde två resor, samt i Finland. Han sökte i kyrkoböcker vitt och brett

efter kolonisterna och deras släkt, han genomforskade bibliotek och arkiv, främst svenska riksarkivet och kammararkivet, han läste och granskade alla hittills kända dokument rörande kolonisationsföretaget och upptäckte nya, han avskrev rullor och andra personförteckningar samt excerperade massor av handlingar, han lät fotografera porträtt, viktigare urkunder och brev, autografer, tidningar, sigill, vapen, mynt samt bilder av städer, hamnar, slott och andra byggnader, redskap, husgeråd, skepp, folktyper, folkdräkter samt reproducerade kartor.

Efter fem års outtröttligt arbete kunde Johnson 1911 utge The Swedish settlements on the Delaware, their history and relation to the Indians, Dutch and English 1638—1664, omfattande 2 folioband på sammanlagt 879 sidor, med omkring 170 illustrationer. Det storartade verket, som inledes med en vederhäftig framställning av förhållandena i Sverige under tiden närmast före kolonisationen, tillägnades konung Gustav V och förskaffade sin författare äran att 1923 kreeras till filosofie hedersdoktor vid Göteborgs högskola.

Ett sammandrag med åtskilliga nya detaljer av det lärda verket utkom 1914 under titeln The swedes on the Delaware 1638—1664 i en oktavvolym på 377 sidor.

Det är denna bok, som härmed bjudes den svenska allmänheten i en i några stycken förkortad, av Herr A. Palmgren verkställd översättning.

Stockholm den 18 juli 1923.

THEODOR WESTRIN.

FÖRSTA KAPITLET.

Det svenska samhällets kulturella utveckling 1611–1660.

I.

Det svenska samhällets stora uppgångsperiod sammanfaller med det 17:de seklets första årtionden. Under det föregående halvseklet hade den store Gustav Vasas statsbyggnad hotats av förstörelse. Det räddas av hans kraftfulle son Karl IX, och under hans store son börjar Sverige på allvar deltaga i den europeiska politiken.

Århundradets första hälft är en oavbruten krigsperiod. När Gustav Adolf år 1611 bestiger sina fäders tron, kämpa hans härar mot Danmark, Ryssland och Polen. Konungen önskar ivrigt fred med Danmark, men hans anbud avvisas och fientligheterna fortsättas. Fienden hade överhanden och kunde därigenom diktera hårda fredsvillkor 1613, när de båda krigförande slutligen tröttnat på den gagnlösa och bittra fejden.

Konungen kan nu sända förstärkningar till sina generaler i Ryssland, och somrarna 1614 och 1615 leder han själv fälttåget därstädes. Efter nära ett och ett halvt års underhandlingar slutes i februari 1617 fred med Ryssland i Stolbova. Genom denna fred erhöll Sverige Ingermanland och Keksholm. Gustav Adolfs politik hade därigenom vunnit tvenne viktiga

framgångar. Ryssland hade drivits bort från Östersjön och Finland hade fått en säker gräns i öster mot kosackernas horder.

I Polen, där den katolska reaktionen definitivt segrat, regerade en ättling av Vasahuset, som hade legitima anspråk på Sveriges krona. Polen var östra Europas ledande makt och katolicismens standarbärare mot turkar och avfällingar och således Sveriges naturliga fiende. Det ägde dessutom hamnar och besittningar utefter den södra Östersjökusten; skulle de svenska statsmännens drömmar om Östersjön som en svensk insjö gå i uppfyllelse, måste dessa hamnar med sina uppland komma under svensk spira. Därför fanns det många krigsorsaker, ehuru den omedelbara var Sigismunds vägran att erkänna Gustav Adolfs rätt till Sveriges krona.

Gustav Adolf beslöt därför att anfalla fienden och seglade på våren 1621 till Riga med en flotta på 148 skepp och 14,000 utvalda soldater ombord. En del av hären bestod av värvade holländare och skottar.

Det fälttåg, som nu följde — överlägset planlagt och lett av konungen och hans skickliga generaler — fäste snart det protestantiska Europas blickar på den unge konungen. Män av den nya tron besökte honom och uppmanade honom att bliva deras ledare i kampen mot katolikerna.

Konungen förklarade sig villig att bli protestanternas fältherre och framlägger en genomtänkt plan för de blivande krigsoperationerna. Hans diplomater underhandlade härom med England och Holland. Men kung Kristian IV, avundsjuk på sin granne i norr, hade likaledes erbjudit sina tjänster. Hans villkor voro mera moderata och hans fordringar på de allierade ej så stora som Gustav Adolfs, och han blir följ-

aktligen vald till den evangeliska unionens ledare i striden mot den katolska ligan.

Den svenska hären och flottan — både reorganiserade och betydligt förstärkta — kommo därför ännu ej att deltaga i striden mot de kejserliga härarna. Gustav Adolf fortsatte därför sitt polska krig och efter flera lyckade fälttåg i Preussen slöt han ett för sitt land förmånligt sexårigt stillestånd i Altmark 1629.

Under tiden hade konung Kristian besegrats av Tilly. Tiden för handling syntes nu kommen. England och Holland voro nu villiga att understödja Gustav Adolf. Tyska furstar uppmanade honom att bliva deras försvarare, och Richelieu rådde honom att taga en aktiv del i kriget. Han fortsatte underhandlingarna med England, Holland och Frankrike men lyckades ej få någon definitiv uppgörelse. Själv hade han dock bestämt sig för kriget, som han ansåg oundvikligt, och han erhöll riksdagens godkännande för sina planer. Detta riksdagsbeslut är ett av världshistoriens viktigaste.

Efter omfattande förberedelser lämnade konungen Sverige med sin flotta och landsteg på den tyska kusten i juni 1630 med en 13,000 man stark här. Inom några månader besegrade han sina fiender. Han har räddat protestantismen och gjort sitt land till en makt av första ordningen i Europa, då han, mitt under sin segerbana, stupade vid Lützen 1632.

Regeringen övertogs av de »fem höga rikets ämbetsmän» till dess hans dotter, Kristina, skulle bli myndig. Kriget fortsattes, men nu med växlande lycka, och efter slaget vid Nördlingen 1634 såg det ett par år ganska mörkt ut för Sverige. Landet var dock lyckligt att äga sådana beslutsamma statsmän som Axel Oxen-

stjerna och Per Brahe och lysande generaler som Johan Banér och Lennart Torstensson, i annat fall hade Sverige svårligen kunnat hålla ut mot övermakten.

Danmark hade hållit sig borta från kriget efter nederlaget 1629. Det hade dock sett Sveriges allt mer ökade inflytande och makt samt växande kommersiella förbindelser och vittfamnande planer med avundsamma ögon. Ehuru endast en tredjedel av Sveriges in- och utförsel fördes på svenska fartyg åren 1637—1643, hade svenska skepp dock sänts ut till andra världsdelar och den svenska flaggan vajade över kolonier i den nya världen och allt pekade på att herraväldet på Östersjön snart skulle tillhöra landet norr om Öresund. Kung Kristian sökte på alla sätt upprätthålla den danska suprematien på Östersjön och i sundet. En hög tull — år 1639 uppgående till över 11 millioner kronor — togs upp av fartyg, som passerade sundet. En stor del av dessa fartyg voro svenska. Den danske kungen förde mitt under freden ett formligt krig med sin norra granne — kapande hans handelsfartyg — liksom han vid de pågående fredsunderhandlingarna mellan Sverige och dess fiender uppträdde mera som fiende än som neutral.

Oxenstjerna hade länge med tyst förbittring väntat på ett lägligt tillfälle att göra upp mellanhavandena med Danmark. Omsider syntes tillfället gynnsamt. Den svenska flottan, ansenligt förstärkt genom nybyggnader och välutrustad av den nitiske Claes Fleming, var färdig att löpa ut. Trupper hade mobiliserats och övriga förberedelser vidtagits under så stor hemlighetsfullhet, att ej ens det svenska sändebudet i Köpenhamn hade en aning därom. På våren

1643 erhöll Torstensson, som med sin här opererade mot de kejserliga i Böhmen, befallning att i ilmarsch gå mot Danmark och slå till, innan motståndaren hunnit vidtaga några förberedelser. Planen lyckades. Svenskarna segrade både till lands och sjöss och på hösten 1645 voro danskarna tvungna att begära fred. Denna slöts i Brömsebro på villkor, som gåvo Sverige Jämtland, Härjedalen och Gottland.

De svenska trupperna kunde ånyo sändas mot de kejserliga härarna och efter ett par års fälttåg slöts äntligen det 30-åriga kriget genom freden i Westfalen — Sverige erhöll vissa tyska landskap vid Östersjön och Nordsjön samt en krigsskadeersättning i penningar.

Ungefär ett år före fredsslutet i Brömsebro blev drottning Kristina myndig. Under sina första regeringsår deltog hon med stort intresse i regeringen men ledsnade så småningom på det trägna arbetet. Hennes intresse upptogs numera så gott som uteslutande av litteratur- och konststudier. Hon samlade konstskatter och böcker, hon kallade berömda utländska lärda till sitt hov och grundade lärda akademier. Utgifterna för hennes lysande hov voro långt större än landets begränsade resurser. Hovfester, baletter och karuseller tömde rikets kassa och upptogo drottningens hela tid. Gåvor i form av värdefulla förläningar av kronans egendomar slösades på talrika gunstlingar. Till sist blev ställningen ohållbar. År 1654 lämnade hon rikets tyglar i starkare händer och avsvor i Insbruck året därpå den tro, för vilken hennes fader kämpat och dött.

Karl X Gustav fattade med fast hand rikets tyglar. Konung Johan Casimir av Polen, som ansåg sig arvsberättigad till Sveriges krona, erkände ej Karl Gustav,

som därför var tvungen att förklara krig. Den svenska skattkammaren var tom, men riksdagen voterade de nödiga medlen till kriget. Detta krig var synnerligen populärt. Rika adelsmän satte med egna medel upp regementen och främmande soldater togo massvis värvning under de svenska fanorna.

Få män i historien hava så förvånat sin samtid som Karl Gustav. Få, måhända ingen, ha ernått så lysande resultat med jämförelsevis blygsamma krafter på så kort tid. Inom tolv månader låg Polen slaget för hans fötter för att aldrig mer resa sig till sin forna maktställning. Ryssland, Österrike och Danmark angrepo honom samtidigt, men genom sitt tåg över det frusna havet — en bragd utan motstycke — förde han sin segrande här in i Danmark och tvingade detta rike till en fred, som gav Sverige den värdefullaste områdesökning det erhållit genom ett fredsslut. Den store krigarkonungen bröt emellertid snart freden. Danmarks underkuvande var denna gång hans mål, men lyckan svek honom.

Cromwell, hans förbundne, dog och även Frankrike föll ifrån. Nederländerna gingo över till fienden och det danska folket, inseende farans vidd, kämpade med förtvivlans mod. Mitt under kriget dog helt plötsligt konungen 38 år gammal.

II.

Genom sina krig och sina strävanden att öka sin makt, sin handel och sin sjöfart hade Sverige kommit i närmare kontakt med den övriga världen på ett i landets föregående historia okänt sätt för så vitt man ej går tillbaka till vikingatiden.

Sveriges statsmän hade så småningom utsträckt sina diplomatiska förbindelser till alla mera betydande länder. De stodo i diplomatisk förbindelse icke blott med sina närmaste grannar utan även med mera avlägsna länder som Portugal, Venedig, Turkiet och Persien.

Sveriges politiska och kommersiella förbindelser intressera dock i detta arbete endast i fråga om Portugal, Spanien, Danmark, England och Holland.

De tre förstnämnda komma endast att i det följande mera flyktigt beröras. Det är nödvändigt för att förstå Sveriges kommersiella och politiska segrar och nederlag under denna period att något sysselsätta oss med de båda sistnämnda länderna.

Den engelska politiken gent emot Sverige var i regel vänskapsfull. Dåtidens England föreställde sig Sverige som »ett land rikt på guld, silver, koppar, bly, järn, frukt, boskap och överflödande fiskrikt». År 1620 föreslog G. Vischer att från Sverige inkalla arbetare kunniga i tillverkning av »beck, tjära och pottaska» för kolonierna i Virginien. Flera engelska sändebud besökte Stockholm liksom svenska London. Dock generade det ej engelsmännen att allt emellanåt uppbringa svenska fartyg, vilket ledde till protester och långa förhandlingar.

År 1653 inträffade Whitelock på sin kända ambassad i Stockholm och följande år på våren avslöts ett förbund och handelsfördrag mellan de båda landen, senare ratificerat av såväl Cromwell som Kristina. På våren 1655 reste Coyet till London i spetsen för en svensk ambassad med uppdrag att befästa och stärka de vänskapliga förbindelserna och söka ernå en gränsreglering mellan den svenska kolonien Nya Sverige och de därintill gränsande engelska. På som-

maren samma år sändes George Fleetwood till England på hemlig mission och den 28 juli inträffade Christer Bonde i London med en lysande två hundra man stark ambassad. Genom dessa täta ambassader grundades och stärktes det goda förhållandet mellan de båda rikena och någon fara för Sveriges besittningar på andra sidan oceanen hotade ej från det hållet.

Frånsett de närmaste grannarna stod Sverige vid denna tid i livligare förbindelse med Holland än med något annat land. Från Holland kom en hel skara invandrare, vilka med tiden blevo landets företagsammaste medborgare. Holländska soldater kämpade i dess härar och holländska sjökaptener förde dess skepp.

Svenskar studerade på köpmanskontoren i Amsterdam dåtidens mest utvecklade handelsteknik. Holländskt kapital finansierade, delvis åtminstone, dess krig eller lämnade rörelsekapital till grundande av handelskompanier. Holländska affärsmän och teknici lade den första grunden till en börjande svensk industri och från Holland kommo de första impulserna till transatlantisk handel.

De politiska mellanhavandena voro vänskapliga till 1655. Sverige hade tidigt ständiga sändebud, korrespondenter eller konsuler i Holland. Holländska ambassader sändes till Stockholm och holländska diplomatiska agenter residerade där tidtals. Flera fördrag avslötos mellan de båda länderna (1614, 1618, 1633, 1638, 1639 — de år då Delaware-kolonien grundlades — och 1644). Under kriget med Danmark 1643—1645 var Holland en trofast vän, men under de följande åren blev förhållandet kyligare för att senare övergå i fiendskap.

Holland och Sverige nådde ungefär samtidigt sitt största politiska inflytande och häri ligger förklaringen till den kallnande vänskapen. Holländarna började bliva avundsjuka på den växande stormakten i Norden. Sedan århundradets början hade holländarna behärskat sjöhandeln på Östersjön. Halva deras stora handelsflotta seglade på detta hav och över två tredjedelar av den svenska in- och utförseln fördes på utländska kölar, till större delen holländska. De svenska statsmännen vidtogo kraftiga åtgärder för skapande av en svensk handelsflotta, och genom deras bemödanden ökades hastigt svensk utrikes sjöfart och handel. Fruktande för sitt sjöherravälde gingo Generalstaterna över till Sveriges fiender och korsade därigenom många av den svenska politikens storslagna planer. Då Sverige stod så gott som färdigt att förena den skandinaviska Nordens trenne riken under en spira och göra Östersjön till en svensk insjö, hindrade den holländska flottan dess slutliga genomförande. Sveriges koloni vid Delaware erövrades liksom de svenska besittningarna i Afrika. Holländarna uppbringade ofta svenska fartyg och under de nästa femtio åren skadade de ej obetydligt Sveriges handel och sjöfart.

III.

Sverige hade vid denna tid en militärorganisation, i många avseenden den bästa i Europa, liksom dess statsmaskineri var bättre organiserat än något annat lands. Konungens regering hade med tiden förlorat sin patriarkaliska prägel och en uppdelning av arbetsuppgifterna hade skett. De lantmilitära ärendena voro samlade i krigskollegium och de sjömilitära i

amiralitetskollegium. Bergskollegium upprättades 1637 för den betydelsefulla gruvindustrien. För det reorganiserade finansväsendet fanns redan 1618 kammarkollegium. Tullverket under en chef med 110 tjänstemän hade hand om de för statens inkomster så viktiga tullarna. Slutligen upprättades ett kommerskollegium för handelns uppmuntrande, kontrollerande och reglerande. De första planerna på ett sådant ämbetsverk framlades i rådet 1637. Claes Fleming blev dess förste president och Johan Beier, under flera år skattmästare i Nya Sverige-kompaniet, sekreterare. Kollegiet upplöstes dock snart och flera försök att reorganisera detsamma ledde ej till något resultat. Först 1651 blev det återupprättat som ett regeringsdepartement med avlönade tjänstemän och två år senare, när Erik Oxenstjerna blev dess president, lades Nya Sverige-kompaniet och kolonien under dess förvaltning.

Den första skrivna svenska regeringsformen, utarbetad av Axel Oxenstjerna och godkänd av konungen, antogs 1634. Sedan urminnes tider hade folket haft medbestämmanderätt i rikets styrelse, ehuru under tidernas lopp allt mer makt samlats i konungens hand. Kommunal självstyrelse fanns i något högre grad, och de kolonister, som kommo till Delaware mellan 1638—1664, voro vana vid att hava ett ord med i kommunens frågor, religiösa såväl som rent kommunala. Riksdagen, bestående av de fyra ständen adel, präster, borgare och bönder, gav folket möjlighet att deltaga i landets styrelse. Riksdagen sammanträdde på kallelse av konungen när så ansågs nödigt, eller frågor av större betydelse skulle avgöras. Medlemmar utsågos eller valdes av de olika landskapen.

Riksrådet blev under det 17:de århundradet en betydelsefull faktor i riksstyrelsen. Enligt 1634 års re-

geringsform skulle rådet bestå av 25 medlemmar, utsedda bland adelns förnämsta släkter. Dess arbete och intresse spände över alla områden. Det avgjorde frågor om krig och fred, det överlade om in- och utrikes handel, och om möjligheterna att upprätta handelskompanier, det avgjorde tvister mellan städer och enskilda affärsmän eller kompanier, det stadfäste eller upphävde domstolarnas domar såväl som krigsrätternas — med ett ord landets religiösa och sociala liv behandlades vid rådssammanträdena.

Rättsväsendet reorganiserades. Genom upprättandet av Svea hovrätt erhöll landet en högsta domstol. Lagarna trycktes tid efter annan som kommentarer såväl till den gamla svenska som romerska lagen och utländska böcker, behandlande rättsfrågor, översattes. Den gamla svenska lagen, som vid denna tid började studeras vid universitetet i Uppsala, var rättesnöret vid alla rättegångar, ehuru den romerska lagens inflytande kan spåras, och Mose lag följdes, då det visade sig, att den svenska lagen ej innehöll någon paragraf, som passade in på fallet. Senare trycktes, till och med i form av ett bihang till lagen, vissa delar av Mose lag på Karl IX:s tid. Det är rätt troligt, att Printz och Rising begagnade sig av någon lagbok, tryckt före 1653, och vi känna ett fall bland svenskarna i Delaware, varvid domen fällts enligt Mose lag.

IV.

Reformationen hade fullständigt genomsyrat svenskt liv och tänkande redan före denna period. Den hade åstadkommit grundfasta resultat och den lutherska kyrkan hade under regeringens kontroll och hägn fått ett ordentligt rotfäste. Gustav Adolfs bibel, en reviderad

upplaga av 1541 års översättning, hade utkommit 1618 och nya upplagor följde. En kyrkohandbok utgavs 1614, vilken användes till 1693. Flera reviderade och tillökade psalmboksupplagor utkommo och Luthers katekes, liksom en del andra utländska andaktsböcker, översattes.

Den lutherska reformationen var en folkrörelse, som mäktig gripit massorna, och den utvecklade och förbättrade såväl den allmänna moralen som levnadssättet. Det lutherska prästerskapet i Sverige hade erhållit god bildning, många hade studerat vid utländska universitet, och i Amerika funnos icke några så lärda präster som de, vilka sändes ut under 17:de århundradet av den svenska regeringen.

Det kraftiga religiösa och andliga livet stelnade efter hand i en kall och trångsynt teologi, vilken strängt höll på den »ortodoxa lutherdomen» och strävade att undertrycka alla andra bekännelser, ehuru främmande trosbekännelser voro tolererade i de större städerna. I Stockholm och Göteborg funnos reformerta sekter.

Språket genomgick vid denna tid en föryngring. Reformationens män blevo samtidigt med att de voro religionens reformatorer även språkets. De strävade efter att frigöra språket från utländskt inflytande genom utrensning av utländska ord och införande av vissa allmänna lagar för rättstavningen. De första omedelbart på reformationen följande åren voro emellertid föga fruktbringande för språkets utveckling. Här som på alla andra områden är det Gustav Adolf, som ger impulsen. Han rådde Uppsalaprofessorerna att föreläsa på svenska och uppdrog åt lämpliga personer att utarbeta en svensk ordbok. Skolböcker på svenska började nu utkomma och svenska lärda började studera

sitt modersmål och författa avhandlingar om detsamma.

Det svenska språket utgjordes vid denna tid av en massa olika dialekter. Man undervisade ej i modersmålet i skolorna och det fanns ej något allmänt erkänt verk, som kunde tjäna som rättesnöre. Till följd härav är den litteratur, som finnes kvar från denna tid, rätt varierande i språkligt avseende såväl som i stavning.

Delaware-kolonisterna, som huvudsakligen kommo från Uppland och de mellersta landskapen, talade dessa landskaps dialekt.

Sverige hade ej ännu frambragt någon skald av betydelse, och få arbeten av verkligt litterärt värde hade publicerats. Under denna tidsperiod av entusiasm för allt svenskt möter oss en rad av författare, som fått en varaktig plats i Sveriges litteraturhistoria. Bureus studerade det gamla språket, skrev en grammatik och en del andra arbeten. Hans lärjunge, Georg Stjernhielm, utgav en ordbok, och sökte leda i bevis, att det svenska språket var den tyska språkgruppens moder samt skrev skaldestycken och har av eftervärlden fått hederstiteln »den svenska skaldekonstens fader». Lars Wivallius skrev lyriska dikter och en skara andra författare skrevo dikter, ballader och berättelser. Utländsk skönlitteratur översattes och man började uppteckna folkvisor. Dessa böcker lästes dock ej i regel av den stora allmänheten, utom kanske några få berättelser, som synas ha blivit allmän egendom.

Folkbildningen stod, jämförd med nutidens, lågt. Reformationen bröt ned mycket, och det kan ej sägas, att den befordrade den högre bildningen. En generation behövde försvinna, innan man hunnit reparera

det som förstörts, ofta nog av en onödigt våldsam hand. De tidiga reformatorerna hade lagt största vikten vid massornas undervisning och deras ansträngningar hade ej varit utan resultat.

Skolor började anläggas, ävenledes handelsskolor, där köpmän kunde inhämta de för affärslivet nödvändigaste kunskaperna. Gymnasier upprättades i ett flertal städer. Uppsala universitet reorganiserades och nya universitet grundades i Åbo och Dorpat. Kungliga biblioteket i Stockholm och unversitetsbiblioteket i Uppsala datera sig från denna tid, liksom riksarkivet och den första svenska tidningen.

Okunnigheten och vidskepligheten bland folkets massa var dock fortfarande stor. Man var ofta ej alldeles villig att acceptera den nya tidens allehanda påhitt, varför plikt eller andra bestraffningar måste användas på de tredskande, som ej ville låta sina barn undervisas. Men det gick dock så småningom. Terserus skriver år 1663 om Leksand, »att det är ansett som något högst ovanligt om en gosse eller flicka på tio eller elva år ej kan läsa i bok».

En enkel kanonjär på »Katten» för en intressant dagbok över dess resa 1649 och flera soldater, som tjänat i Nya Sverige, hava sänt egenhändigt skrivna ansökningar till regeringen. 27 av 48 kolonister, som svuro trohetsed den 9:de juni, kunde skriva. De övriga 21 skrevo endast sina initialer eller tecknade sitt märke. Det är därför säkert, att en stor del av de svenska kolonisterna i Delaware kunde icke blott läsa utan också skriva. Okunnigheten ibland dem var icke större, troligen mindre, än bland kolonisterna på andra plantager i Amerika.

Naturvetenskaperna studerades före år 1600 litet i Sverige. Läkare voro så gott som okända utom vid

hovet. Professurer i medicin upprättades i Uppsala. Det behövdes dock ett halvt århundrade att frigöra den unga vetenskapen från samhörigheten med teologien. Med Olaus Rudbeck, som vid 22 års ålder upptäckte de lymfatiska kärlen, fick Sverige sin första verkliga vetenskapsman av rang på detta område. Barberaremästare voro här som i andra länder den tidens läkare och kirurger. De voro anställda vid hären och flottan och anlitades av allmänheten. De opererade och ordinerade även medicin, men deras ordinationer bestodo i regel av huskurer eller rena kvacksalverier.

V.

Klasskillnaden var mera märkbar än i våra dagar. Bönder och borgare utgjorde slutna samhällsklasser. Över dem på den sociala skalan stod adeln. Någon medelklass kan man knappt tala om.

Den svenske bonden var dock en fri man. Han kunde göra sin stämma hörd på tinget och var fortfarande i besittning av de flesta av sina gamla fri- och rättigheter, som hans samhällsklass för länge sedan förlorat i andra länder. Många hedniska sedvänjor hängde ännu fast vid honom och så sent som på Rudbecks tid, hade han ännu kännedom om runorna. Vikingalynnet satt fortfarande i honom och han ogillade stränga lagar och förordningar. Han var skicklig i all slags slöjd. Han förfärdigade sina egna vagnar, slädar, harvar och plogar, han gjorde sina egna skor av trä, björkbark eller läder och sitt eget bohag, sina möbler, skedar, fat och tallrikar av trä — med ett ord allt vad han behövde. Hans hustru vävde, stickade och sydde. Emedan den svenske bonden aldrig förlorat sin frihet, så var också fattigdomen

mindre i Sverige än i andra länder. Det franska sändebudet Ogier säger: »Sveriges bönder kläda sig varken dåligt eller opraktiskt och välståndet är mera jämnt fördelat i Sverige än annorstädes».

Den nationella självkänslan var stark. Utländska sändebud hälsades i Stockholm på svenska »alla språks moder» och främmande sändebud i utlandet svarades på svenska om de voro anspråksfulla nog att tala sitt eget modersmål.

Svenska lärde forskade i den dimhöljda forntiden och trodde sig kunna förlägga människosläktets vagga till sitt land. Svenska generaler ledde segerrika härar över halva Europa. Svenska konungar och statsmän höllo Europas öde i sina händer. En ungdomlig hänförelse genomsyrade folket och drev det till företag, som större och mäktigare folk ej skulle vågat försöka. Fosterlandskärleken och den nationella stoltheten stod på gränsen till chauvinism. Det är därför ej så underligt att höra guvernör Printz i spetsen för en handfull män föra ett språk, som om han kommenderat en manstark här eller guvernör Rising med en ringa skara erövra Fort Casimir.

Sådant var folket och sådana förhållandena i det land, varifrån de första Delaware-kolonisterna kommo.

Folkmängden i Sverige och Finland utgjorde 1645 omkring en million människor eller något över en per kvadratkilometer. Hela befolkningen i städerna utgjorde endast 125,000. Landet var alltså icke överbefolkat och av denna orsak tvunget att finna nya hem för sitt folköverskott i den nya världen. Orsakerna till emigrationen ligga ej alltid i ett lands överbefolkning, vilket är ett relativt begrepp. Vad som i England eller Belgien kan anses som en normal befolkningstäthet, skulle för Sverige betyda en oerhörd överbefolkning.

Det synes på den tiden hava funnits ett visst befolkningsöverskott, som utan vidare kunnat avvaras av landet och guvernör Rising föreslog, att alla, som ej ville arbeta, skulle sändas till Delaware-kolonien, varest de antingen måste arbeta eller svälta ihjäl. De större städerna härbärgerade utan tvivel många fattiga, som voro utan arbete. Hade dessa sänts till Delaware, hade de besparats mycket lidande, tillfälle givits dem att försörja sig själva och förbättra sin ställning samtidigt som respektive kommuner befriats från en tung börda.

12-14-31.

ANDRA KAPITLET.

Industri, handel och handelskompanier.

I.

Det svenska samhällets militära och politiska organisation var förstklassig, långt före sin tid och tjänade som mönster för Frankrike, Danmark och andra stater, men dess industriella och kommersiella utveckling hade just börjat.

De många krigen och de allt livligare diplomatiska förbindelserna hade skapat intimare förbindelser med den tidens industriländer. Man drog fördel av deras erfarenhet och gjorde stora framsteg under den tidsperiod, som sammanfaller med Delaware-koloniens svenska period. Landets härar behövde gevär, kanoner och annan krigsutrustning. Det föll sig billigare att tillverka dem hemma än importera, i synnerhet som man hade outtömliga tillgångar på råmaterial och saknade penningar att köpa med. Landets resurser voro outvecklade och erbjödo därför kapitalister större möjligheter än äldre industriella centra. Lockade av privilegier, titlar och gratis överlåtelse av land i förening med den inkomst, som alltid tillfaller den sluge affärsmannen, började förmögna holländare, De Geer, Spiring och andra att sätta in kapital i svenska företag och grunda industri av olika slag. Utländska arbetare inkallades i stort antal och svenska mekaniker sändes till utlandet för studier.

Den unga svenska industrien sköt hastig fart, i synnerhet järnindustrien. Den svenska vapen- och kanontillverkningen blev berömd över hela Europa och tillverkningen bedrevs i en sådan omfattning, att den år 1642 ej blott kunde fylla de ansenliga behov, som landets härar i Tyskland och annorstädes ställde på densamma, utan »ett tusen kyrasser och betydande kvantiteter av annan krigsmaterial kunde säljas eller skänkas till Portugal». Svenska kanoner hade fått ett så gott rykte i England, att Whitelock på sin ambassad till Stockholm 1654 bland annat hade i uppdrag att köpa svenska kanoner.

Textilindustrien hade likaledes en uppgångsperiod, orsakad av krigen. Det visade sig oekonomiskt att köpa uniformstyger från Holland och England, dit Sverige regelbundet exporterade skeppslaster av ull, skinn, ogarvade hudar och dylikt. Gustav Adolf höll flera rådplägningar med delegerade från städer och landskap i landets olika delar för överläggning om åtgärder för upprättande av textil- och klädesfabriker, så att härens behov kunde tillgodoses genom tillverkning inom landet. Enskilda fabriker drevos med framgång. Så till exempel anlade grevinnan Oxenstjerna en klädesfabrik på Tyresö, som visade sig lönande.

Glasbruk anlades. Paul Gangunkel anlade ett glasbruk i Bergkvara, där allt slags fönsterglas tillverkades. Benjamin Bonnell, sedermera faktor i Nya Sverigekompaniet, var intresserad i företaget och Melchior Joung anlade ett glasbruk nära Stockholm 1643. Arbetarna voro inkallade från utlandet, antagligen Holland.

Sverige ägde Europas rikaste koppargruvor. Kopparbrytningen hade under detta tidsskede sin glansperiod och utgjorde en av statens viktigaste inkomstkällor.

Brytningen av silvermalm vid Sala bedrevs med energi, men resultatet var otillfredsställande.

Tegelbruk voro allmänna och ansenliga mängder tegel utskeppades från Uppsala, Strängnäs och Stäket. Aristokratien anlade tegelbruk på sina egendomar, där tegel huvudsakligen tillverkades för de stora slottsbyggnader, som adeln vid denna tid uppförde, men i vissa fall även för avsalu. Delaware-kolonierna voro därför ej främmande för denna industri.

Papper tillverkades tidigt i Uppsala och pappersmakarna tillhöllos att lära svenska ynglingar yrket. Tvålfaktorier för tillverkning av såväl såpa som tvål, liksom stärkelse-, socker- och pottaskfabriker funnos, ehuru drivna i liten omfattning. Krut tillverkades i stora kvantiteter och denna tillverkning ledde i sin tur till en begynnande salpetertillverkning.

Bryggeriindustrien var betydande. Öl var sedan gammalt den populära drycken. Varje stad hade sitt bryggeri och bryggde sitt öl, som alltefter sin styrka kallades spisöl, fogdeöl, svenneöl och sotöl.

Skeppsbyggnadsindustrien gick mot en ny uppgångsperiod från 1611. Den svenska flottan och handelsflottan, som nästan försvunnit under förfallet efter Gustav Vasa, började med anledning av den ökade handeln och krigen ånyo komma till sin rätt. Skepp antingen köptes från Holland eller byggdes i egna hamnar. Befäl och timmermän hyrdes i utlandet, huvudsakligast i Holland. Resultaten visade sig snart. Stockholm, som 1611 ej haft ett enda skepp, hade 40 år senare 49 stycken. Göteborg hade 1651 18 skepp, tre år senare 147 och övriga städer sammanlagt 1,000.

Skeppsbyggeriet bidrog att utveckla andra industrier. De svenska statsmännen och industriledarna gjort allt för att befordra tillverkningen av nödigt ma-

terial inom landet, så att man ej skulle behöva köpa från utlandet. Repslagerier funnos bland annat i Stockholm och Västervik. Segelduk tillverkades i Stockholm och köptes även i stora kvantiteter av Norrlands bönder, där vävnadsindustrien stod högt. Spik och järnbeslag tillverkades i Stockholm, på statens verkstäder och av enskilda. Master höggos i Norrlands skogar och plankor och bräder sågades vid sågverk litet varstädes.

Jordbruket var då liksom nu landets betydelsefullaste näring. Stora kvantiteter säd utfördes under goda år. Regeringen vidtog åtgärder att höja jordbruk och boskapsskötsel. Tyska och holländska jordbrukare inkallades för att undervisa allmogen om nyare och bättre brukningsmetoder. Nya, bättre sädes- och boskapsslag införskrevos. Tyska och holländska får infördes och bönderna tvungos att utbyta sina egna mot dessa. Holländare, kunniga i smör- och osttillverkning, inbjödos att bosätta sig i Göteborgs omgivningar och annorstädes och från dessa lärde bönderna nya och bättre tillverkningsmetoder. Dock gjorde det svenska och finska jordbruket, trots alla ansträngningar, ringa framsteg. De ständigt återkommande utskrivningarna togo ett stort antal armar från jordbruket och många hemman lågo öde i brist på arbetskrafter. Som botemedel härför beviljade staten frihet från skatt på vissa år ävensom andra privilegier åt den, som övertog ett ödehemman, men icke ens detta hjälpte, utan hundratals bördiga hemman lågo öde och överväxta med ogräs.

Regeringens politik, som gynnade städerna på landsbygdens bekostnad, var det betydelsefullaste hindret för jordbrukets uppblomstring. Tidsandan var kommersiell. Man ansåg att endast städer kunde på

ett tillfredsställande sätt handhava handeln, varför man genom tullbestämmelser och lagar sökte koncentrera handeln på ett fåtal punkter. Bönderna fingo endast handla i städerna. All handel dem emellan var förbjuden. Varor, som skulle utföras, måste först sändas till stapelstäderna, som åtnjöto speciella privilegier. Bönder och hantverkare blevo ofta befallda att flytta till städerna. Vägrade de, uttogos de till krigstjänst eller flyttades med våld och deras lantliga hem nedrevos. Genom dessa stränga åtgärder grundades många nya städer och några av de äldre blevo blomstrande med växande befolkning och en tillväxande handel och industri.

II.

Regeringen ägnade mycken uppmärksamhet åt kommunikationernas förbättring. Såväl landsvägar som inrikes vattenvägar voro av största betydelse för transporten av trupper och krigsförnödenheter, varför konungen och hans statsmän ägnade dem en särskild omvårdnad. De gamla landsvägarna förbättrades och nya byggdes genom Norrland och Finland ända till ryska gränsen med det resultat, att Sverige inom kort hade det bästa vägsystemet i Europa. När Whitelock gjorde den långa resan landvägen från Göteborg till Stockholm 1654 kunde han skriva: »Vägen var god». Whitelock och hans följe voro mycket förvånade att efter den långa sjöresan med hårt väder och utan alla bekvämligheter finna så goda landsvägar... »Knappast något annat land har så goda vägar.»

Ett vidsträckt kanalsystem planerades för Sverige och Finland. Hjälmare kanal påbörjades 1629 och öppnades för trafik 1640 och detta på en tid, då Eng-

land ännu ej hade en enda kanal och mitt under ett stort krig. En del andra kanaler och vattenvägar voro påtänkta och några påbörjades.

En regelbunden nyhetsförmedling från utlandet blev genom de livligare förbindelserna en nödvändighet. Korrespondenter tillsattes på de viktigaste punkterna och engelsmän, holländare, tyskar, fransmän och till och med italienare förmåddes att träda i svensk tjänst tills ett tillräckligt antal infödda lämpliga personer hunnit utbildas för dessa poster. Ur denna organisation skapades postverket. Så tidigt som 1620 fanns en reguljär veckoförbindelse mellan Hamburg och Stockholm och småningom tillkommo andra ruter. Några år senare fanns begynnelsen till postkontor och 1642—43 reorganiserades postverket med Johan Beier, skattmästare i Nya Sverige-kompaniet, som generalpostdirektör. Posten var av stor betydelse för handeln, emedan handelskompanier, köpmän och enskilda kunde erhålla snabba meddelanden om priser och fartygs positioner.

Inrikeshandeln ökades kraftigt och övergick allt mer från utlänningar till svenskar. Man klagade över, att för många lämnade jordbruket för att bliva affärsmän, dock kontrollerade år 1650 ännu utlänningar en avsevärd del av stadshandeln. Utrikeshandeln ökades likaledes i hög grad. I det föregående är omtalat, att en avsevärd del av in- och utförseln skedde på av utlänningar ägda fartyg. Regeringen uppmuntrade det svenska skeppsbyggeriet och den svenska sjöhandeln med allehanda privilegier, såsom lägre tullar och andra favörer med det resultat, att den svenska handelsflottan ökades hundrafalt under åren 1611—1660. Svenska skepp seglade till England, Holland, Spanien, Portugal och överhuvud till så gott som alla europei-

ska hamnar och dessutom till Barbados, Kanarieöarna, Amerika och Afrika. De varor som utfördes voro trävaror, mastvirke, säd, hudar, koppar, järn, kanoner och krigsmaterial. Införseln huvudsakligast av tyger, salt, kläder, skodon, tobak och lyxvaror.

Växlar begagnades som betalningsmedel i stor utsträckning. Försäkring av såväl skepp som last var rätt allmän. Både varor och skepp såldes genom agenter, vilka erhöllo en viss provision.

Penningar begynte att spela en större roll än förr. Även papperspengar förekommo. Myntenheterna som användes voro riksdalern och dalern, den sistnämnda var av två slag, silverdalern och koppardalern, den senare liksom florinen alltid omräknad i silver. Nya Sverige-kompaniet betalte sina tjänstemän och underhavande i Sverige med »daler silvermynt». Vikt och mått begagnade av kompaniet i kolonien voro desamma, som då brukades i Sverige.

Den gamla julianska kalendern begagnades i Sverige och i kolonien. Engelsmännen — vi komma att i det följande göra bekantskap med deras tidräkning — började sitt år den 25 mars, i övrigt var deras tidsindelning lik den svenska. Den enda möjligheten till förvirring var, att de båda första månaderna av det svenska året voro det engelska årets sista. Den holländska kalendern var tio dagar tidigare än den svenska.

Det var en period av restriktioner och övervakande från regeringens sida av hela affärslivet. Affärsmännen voro genom lag förbjudna att driva affärer med mer än en vara utan särskilt tillstånd. De tillhörde alltid vissa privilegierade sällskap inom sin affärsgren. Hantverkare av alla yrken måste tillhöra sitt skrå, vars rättigheter voro avundsjukt skyddade mot obehörigas intrång. »I Sverige», säger Claes Fleming, »kan en

medborgare möjligen bli kung, men det är omöjligt för honom att bli garvare.» Med tiden blevo dock dessa restriktioner något mildrade.

III.

Denna tidsperiod var i högsta grad en handelskompaniernas. Kristian II av Danmark (1481—1559), var den förste, som tog upp tanken på ett handelskompani omfattande det skandinaviska Norden, men planen strandade.

De skandinaviska landen voro ej mogna för en sådan organisation. Ungefär ett halvt århundrade senare fick ett handelskompani i Göteborg privilegier. Avsikten var att bedriva en omfattande handel, men försöket misslyckades. Ett allmänt handelskompani grundades 1615 och fick privilegier på tio år. Det skulle upprätta varuhus, köpa och sälja fartyg såväl som annat stapelgods på den in- och utländska marknaden. Fyra år senare grundade ett antal inflytelserika män ett handelskompani, vilket erhöll privilegier på utrikes handel för affärer med alla slags varor. Under de följande åren uppkommo åtskilliga handelskompanier, men blevo utan vidare inflytande, undantagande ett kopparkompani, som gjorde stora affärer. Ett kolonisationskompani bildades även, men upplöstes snart. År 1624 bildades det ryktbara Söderkompaniet och fem år senare ett franskt kompani för handel på Ryssland. En storartad plan på ett handelskompani för ett varuutbyte över den östra kontinenten med Persien och Indien var på tal. 1632 och 1635 erhöllo engelska köpmän privilegier på ett handelsbolag. Denna livliga kompanibildning fortfor under

den följande dekaden och knappt ett år förgick utan något nytt handelskompani av något slag såg dagen. Skeppskompaniet, grundat 1646—1647, och Svenska Afrika-kompaniet 1648 voro betydelsefulla organisationer, alla övriga voro obetydliga eller misslyckade.

Åtskilliga kapitalister medverkade i ovannämnda Svenska Afrika-kompaniet, vars kapital var jämförelsevis stort. Det handlade med slavar, elfenben och guld och hade stor framgång och drog nog en hel del pengar från Nya Sverige-kompaniet, som hade svårt att skaffa sådana. Ett stycke land köptes av infödingarna på Guldkusten, där flera fort och faktorier anlades. Kolonien råkade först i händerna på danskarna, därpå erövrades den av holländare, återerövrades av svenskarna för att slutligen ånyo erövras av holländarna 1663. Härmed var kompaniets verksamhet praktiskt taget slut.

Det bäst kända av dessa handelskompanier var Söderkompaniet, organiserat av Willem Usselinx, den ryktbare grundaren av det holländska West Indiakompaniet. Anseende sig ej nog uppskattad av sitt fädernesland, lämnade han Holland tidigt 1624, ämnande inträda i något av de i Danzig etablerade holländska handelshusens tjänst. På vägen dit besökte han flera handelsstäder i Norden, bland andra det nyanlagda Göteborg.

Gustav Adolf hade genom sina fälttåg i Polen vunnit en europeisk ryktbarhet. Han hade inkallat en mängd holländare och givit dem ansvarsfulla och hedrande poster, och han arbetade på sitt folks politiska, ekonomiska och sociala höjande. Det torde därför ej vara oriktigt att tänka sig, att Usselinx hade en svag förhoppning att finna i Sverige en gynnsammare jordmån för sina planer än den otacksamma republi-

ken vid Zuider Zee och Gustav Adolf en frikostigare herre än generalstaterna.

Usselinx kom till Göteborg på hösten och som konungen inom kort väntades dit, beslöt han att stanna och söka få en audiens. Hans anhållan beviljades och ägde rum någon dag i oktober 1624. Det var ett märkligt sammanträffande. Under *sex timmar* lyssnade det 30-åriga krigets hjälte till denne det 17:de århundradets store drömmare och »gründer», till hans »kommerciella rhapsodier», vidlyftiga utläggningar och underbara förslag. Memorial med detaljerade uppgifter sändes senare till konungen, framställande i mer definitiv och kompakt form de idéer och planer, som diskuterats under audiensen. Tanken på handelskompanier var ej ny för konungen. Han mottog därför väl de gjorda förslagen och lovade den djärve förslagsställaren anställning och understöd. Den 4 var bolagsordningen färdig, några dagar senare kunde prospekt utsändas och den 21 december 1624 gav konungen »Willem Usselinx uppdrag att grunda ett handelskompani för Asien, Afrika, Amerika och Magellanica». Usseliux, säger handlingen i fråga, har framlagt goda skäl, varför ett sådant kompani bör bliva framgångsrikt, och konungen trodde, att kompaniet icke blott skulle bliva en finansiell triumf för sina aktieägare utan också av stor betydelse för landet. På grund härav hade kommissioner utfärdats och guvernörer, ståthållare, kaptener, borgmästare och städernas råd befalldes att stödja och hjälpa grundaren med aktieteckning och annorledes.

Något senare tryckte Usselinx »stiftelseurkunden för ett allmänt kungligt svenskt handelskompani med dess villkor och bestämmelser». Han erinrade om Spaniens och Nederländernas rikedomar, som skapats

genom kommersiell verksamhet i den nya världen och Sverige borde, ansåg han, hava lika stora möjligheter och vara lika väl rustat för sådan handel som något annat land i Europa. Han lät översätta detta prospekt för att kunna intressera utlänningar i hans kompani.

Bolagets privilegier i 37 artiklar och gällande för tolv år från den 1 maj 1627 till 1 maj 1639 undertecknades av Gustav Adolf den 6 juni 1626. »Vi hava noga övervägt», säger aktstycket, »och så vitt det stått i vår makt sökt befordra vårt konungarikes och våra trogna undersåtars fördelar, förtjänster och välfärd liksom genom nya handelsförbindelser och nyupptäckta segelleder befrämja heliga evangelii utbredande.» Kompaniet erhöll privilegium att anlägga kolonier på hittills ej ockuperat område och ensamrätt till handel »i Asien, Afrika, Amerika, Magellanica eller Australia från en punkt på den amerikanska kusten på samma latitud som Gibraltars sund till den 36:te graden». Ingen annan tilläts segla på dessa trakter »eller något land eller ö mellan Afrika och Amerika» vid straff att skepp och last konfiskerades.

Bestämmelserna rörande kompaniets styrelse voro ytterst noggranna och detaljerade. En direktör med 1,000 dalers lön skulle väljas av ägarnas majoritet för en period av sex år eller utses bland de aktieägare, som tecknat 100,000 daler eller mer. Kompaniets huvudkontor skulle förläggas till Göteborg med avdelningskontor och tjänstemän på lämpliga platser.

Kompaniet skulle betala en tull av 4 procent på all in- eller utförsel undantagandes guld och silvermynt, som erhöllos i betalning för varor.

En femtedel av alla mineraler, funna i kompaniets kolonier, och en tiondel av den odlade jordens produkter inom desamma skulle tillfalla svenska staten.

Allt byte taget från sjörövare eller andra fiender skulle tillfalla kompaniet som ersättning för handelns försvar för så vitt ej ett svenskt krigsfartyg var närvarande. Kompaniet stod under regeringens protektion, och konungen skulle utnämna ett råd bland de mest framstående aktieägarna, vilket på regeringens bekostnad skulle ombesörja byggandet av nödiga befästningar och anskaffa garnison i kolonierna, upprätta domstolar, stifta goda lagar, tillsätta guvernörer och övriga tjänstemän och vara skiljedomare i alla stridigheter mellan kolonisterna och infödingarna. Kompaniet hade rättighet att bygga sina egna befästningar och anlägga städer. Det kunde inom vissa gränser avsluta fördrag med andra makter, hade rätt att försvara sig mot fientliga anfall, men ej att själv börja fientligheter. Slutligen skulle kompaniet betala Usselinx »för hans tjänster, besvär och stora utgifter» en per mille så länge privilegierna voro i kraft.

Villkoren för aktieägare voro liberala och speciella förmåner erbjödos utlänningar. Privilegierna trycktes på svenska och tyska och distribuerades över så gott som hela Europa ända ned till Venedig. Usselinx hade stora förhoppningar om framgång. Han yrkade på att privilegierna skulle i nya upplagor tryckas i Tyskland och Holland och planerade en fransk upplaga. Han erhöll löften om teckningar från många håll och fick frågan på tal vid riksdagen. Gustav Adolf tecknade personligen 450,000 daler och Axel Oxenstjerna och andra av högadéln voro mycket intresserade för saken samt använde sitt inflytande till dess befrämjande. Konungen utsåg två direktörer att påskynda arbetet med kompaniets etablerande och uppmanade alla medborgare att efter sina tillgångar sätta in kapital i företaget.

Trots allt gick det dock trögt. Efter flera månaders arbete hade Usselinx endast förmått få ihop teckningar på sammanlagt 160,000 riksdaler, som delvis ej kunde indrivas, men varken han eller direktörerna förlorade modet. Man planerade en handelsexpedition inom den närmaste tiden. Usselinx sändes med anledning härav till konungen, som då vistades i Preussen. Han skulle dessutom inkassera en del av den kungliga teckningen och försöka få en ny teckning av konungen. I november sändes han till Östersjöprovinserna och Finland att där söka få nya teckningar. Försedd med introduktionsbrev till kungliga och stadsmyndigheter utefter vägen reste han från Dirschau runt Östersjön och Bottniska viken, besökande de viktigaste städerna och överallt lämnande memorial och talande för sitt kära Syd-kompani.

Vid sin återkomst till Stockholm i april 1628 hade han väntat att finna skepp utsända till Afrika och andra förberedelser gjorda, men härutinnan fann han till sin ledsnad, att han missräknat sig. Direktörerna, som skulle skaffa penningar i Sverige, hade tröttnat. En del affärer, som gjorts på Ryssland, hade medfört förlust och ett glasbruk, som Bonnell anlagt för kompaniet i Göteborg, visade sig vara en dålig affär. Repslagerier hade anlagts i Norrköping och Linköping och, ehuru rep tillverkades på den sistnämnda platsen till 1637, voro försöken ur finansiell synpunkt misslyckade.

En expedition till Västindien hade emellertid planerats. En skeppare hade anställts och två skepp utrustats, men expeditionen lämnade aldrig hamnen och bolaget hade ånyo förlorat några tusen daler.

Man kan ej undra på, att Usselinx var missbelåten med kompaniets skötsel. Han klagade bittert över,

att direktörerna mest sysselsatte sig med detaljer och förbisågo de stora frågorna. De hade sällan sammanträden. Den ene uppbar de subskriptioner han lyckats få, gjorde avtal och kontrakt samt använde penningarna utan att den andre visste något därom. Kristian Welshuisen var den ende av kompaniets tjänstemän, som överhuvud förstod något. Han önskade därför lämna kompaniet, om ej radikala förändringar vidtogos. Han hade emellertid ännu hopp att kompaniet kunde bliva, vad han hoppats, om det bleve affärsmässigt skött. Han föreslog, att brev ånyo skulle sändas till guvernörerna i Finland, att dugliga agenter skulle sändas till Norrland och övriga landskap liksom till Tyskland, Frankrike och Venedig att söka få i gång aktieteckningen. Direktörerna skulle tillhållas att rätta sig efter privilegiets bestämmelser och kompaniet få tillåtelse att köpa och exportera säd. Kompaniets affärer gingo dock allt sämre och sämre.

Usselinx fruktade att hela verksamheten skulle krympa ihop till ett repslageri och ett skeppsvarv. Då han varken hade någon erfarenhet i det ena eller andra beslöt han att lämna landet. Han erhöll tillåtelse att lämna landet, och i början av året 1629 lämnade han Stockholm med brev till holländska regeringen och prins Henrik. Hans förbindelse med Sydkompaniet var därmed praktiskt taget slut, men han uppgav därför ej sina planer. Han arbetade under de följande åren i olika länder sökande intressera dessa för sina kolonisations- och handelsföretag.

Då Usselinx lämnade Sverige var Gustav Adolf sysselsatt med planer på bildande av ett annat kompani med något olika ändamål än Södra kompaniet. Konungen behövde skepp för såväl flottan som handeln.

Kapitaltillgången var ringa och statens skattkammare togs över hövan i anspråk för andra utgifter.

Bildande av ett skeppskompani syntes därför vara en utväg att skaffa behövliga fartyg och vid ett möte med representanter för ett antal svenska städer framlade konungen en plan därför. Förslaget mottogs välvilligt och ett kompani organiserades för utrustande av 16 skepp. I fredstid skulle dessa skepp användas av bolaget för kommersiella syften, men under krig skulle de ställas till regeringens förfogande för användande mot rikets fiender. De skulle vara färdiga våren 1629 och byggas i Sverige för att så mycket som möjligt gynna svensk skeppsbyggnadsindustri.

De olika städerna gjorde kraftiga ansträngningar att bygga, köpa eller hyra skepp, men penningar voro svåra att skrapa ihop, beroende dels på den allmänna bristen på sådana, dels på oenighet mellan tecknarna. Följaktligen voro skeppen ej färdiga på den bestämda tiden. Man beslöt nu att sammanslå det Södra och Skeppskompaniet för att på detta sätt skapa »en fullständig förening och handelskompani» tills lämpligt tillfälle och tillgång på penningar tillät att reorganisera och fortsätta det förra. Ridderskapet och adeln utlovade ett visst bidrag. De båda kompaniernas förening stadsfästes av konungen i maj 1630. Finlands städer ingingo så småningom i kompaniet, vars kapital var ansenligt. På hösten samma år voro de 16 skeppen färdiga, ehuru alla aktier ej inbetalts. Expeditioner utrustades och utsändes till Stralsund, Arkangelsk och holländska och franska städer. Hösten 1631 utrustades fyra skepp för en handelsresa till Spanien (det största företag detta kompani igångsatte). Ankomna dit beslagtogos skeppen på order av den spanska regeringen. Följande år inköptes *Kalmare Nyckel*,

och tvenne andra skepp byggdes att ersätta de förlorade. Nya expeditioner planerades, men 1635 stod bolaget på svaga fötter. Försök gjordes av regeringen att sätta nytt liv i företaget och anskaffa nödigt kapital, men de gamla aktieägarna hade förlorat lusten och nya stodo ej att uppdriva. En del av det återstående kapitalet användes för nya Sverige-kompaniet. Dock användes enstaka skepp fortfarande för handelsresor, och skeppet *Gamle Konung David* gjorde flera resor till utländska hamnar ända tills det såldes 1641.

Under tiden hade Usselinx varit verksam och bearbetat halva Europa för sina planer. Han hade besökt Stralsund, Stettin och andra städer i Tyskland och Holland för sin enda stora idé. Slutligen insåg han omöjligheten att grunda ett svenskt kompani av den omfattning han önskade. Han föreslog därför, häri långt före sin tid, att grunda ett internationellt handelskompani. De territoriella bestämmelserna i det gamla privilegiet skulle strykas och hela jorden utgöra kompaniets företagsamhetsfält.

Detta förslag godkändes av Gustav Adolf och stadfästes av honom kort före slaget vid Lützen. Axel Oxenstjerna i allt sökande att uppfylla konungens önskningar undertecknade Usselinx' utnämning till »direktör för det nya Södra kompaniet».

Skrivelser och memorial följde nu på varandra i hastig följd. Samma år inträffade en händelse, som syntes på ett utomordentligt sätt befordra kompaniets framgång. Vid mötet i Heilbronn lyckades Usselinx erhålla företräde och framlägga sin plan för den lysande församling delegerade för den evangeliska världen. Han utvecklade sitt handelskompanis ändamål och möjligheter. I juni publicerades de ryktbara *Argonautica Gustaviana* och *Mercurius Germanica* i

Frankfurt am Main, vari de Usselinxska förslagen presenterades. Vid mötet i Frankfurt på hösten samma år och vid ett andra möte på samma plats året därpå diskuterades frågan ånyo. Den storslagna planen syntes säkerställd, ty församlingen var allvarligt intresserad. Vissa ändringar föreslogos i privilegierna och understöd lovades. Det såg ut som om planerna voro med intresse omfattade av en organisation, vars medlemmar ägde de nödvändiga finansiella resurserna. Den ihärdige och oförfärade förslagsställaren såg nu belöningen för sina mödor och arbete under större delen av ett långt liv inom räckhåll. Hans förhoppningar skulle dock grusas.

Dagen efter han fått allt klart med mötet i Frankfurt inträffade underrättelsen om hertig Bernhards nederlag vid Nördlingen och vederbörande fingo nu annat att tänka på. Hade ej denna olycka inträffat, hade antagligen det nya Södra kompaniet kommit att spela en stor och betydelsefull roll i Amerikas kolonisering.

Usselinx uppgav dock ej hoppet. Han gjorde nya förslag och skrev nya »relationer», men arbetade numera för en omöjlig sak, och hans otaliga skrivelser fyllde endast Europas olika statsarkiv.

Under tiden hade nya förslag gjorts Oxenstjerna, vilka ledde till resultat och vi skola i det följande skildra de händelser, som ledde till grundandet av *Det Nya Sverige vid Delaware.*

TREDJE KAPITLET.

Grundandet av Nya Sverige-kompaniet och de första expeditionerna till Delaware.

I.

Söderkompaniet hade, som vi sett av det föregående, ej företagit några expeditioner till Delaware eller tänkt på någon kolonisation där. Det var de svenska statsmännens allmänna handelspolitik och deras strävanden att intressera holländska köpmän i kopparhandel, som ledde till grundandet av kolonien Nya Sverige. Kopparbrytning var Sveriges viktigaste industri under århundradets första hälft och handeln med koppar var av stor betydelse och en viktig inkomstkälla för den svenska regeringen. Kronan lånade miljoner med koppar som säkerhet, och dess skulder till holländska bankirer betaltes oftast med koppar. Ibland föllo priserna orsakande kronan stora förluster. Koppar-kompaniet var intet lysande företag. Marknaden var ofta flau, beroende dels på för stora lager, dels även på spekulanters manipulationer. I betraktande av dess betydelse för den svenska staten och dennas ansträngda finanser under en tid, då det fattiga landet tog en ledande del i ett av historiens största krig, är det ej förvånande att finna de svenska statsmännen med synnerlig uppmärksamhet följa denna handel. De voro ständigt på spaning efter nya marknader för den röda metallen. De sökte kun-

der icke blott i Europa utan sökte sådana till och med i Afrika och Amerika. Det svenska sändebudet i Holland, Conrad von Falkenberg, hade överläggningar med holländska affärsmän om export av koppar till Västindien och inberättade resultaten till rikskanslern. En av dessa var Samuel Blommaert, en framstående köpman i Amsterdam. Han hade redan länge varit intresserad i kopparhandeln och hade även haft andra affärer med den svenska regeringen. Han hade tillsammans med några andra satt upp ett mässingsgjuteri vid Nacka utanför Stockholm. År 1635 hade hans förbindelser med regeringen blivit ännu intimare.

Efter olyckorna 1634—1635 på krigsskådeplatsen och hans sons misslyckade mission till England, fann Oxenstjerna, att intet annat återstod än acceptera Richelieus villkor och reste till Paris för uppgörande av en överenskommelse med Frankrike. På återresan besökte han i april Haag och vistades följande månad någon tid i Amsterdam, där han förhandlade med de större importörerna och köpmännen. Särskilt intresserad av utvecklandet av koppar- och järnexporten kom han helt naturligt i förbindelse med Blommaert, vilken tydligen hade stor erfarenhet på detta område.

Oxenstjernas förhandlingar med Blommaert medförde stora resultat. De utgjorde i själva verket begynnelsen till grundläggandet av en koloni. Nya marknader för Sveriges förnämsta exportvara var huvudtemat i förhandlingarna. Blommaert yrkade kraftigt på upprättande av handelsförbindelser med Guinea, där han ansåg, att lönande marknad kunde upparbetas för koppar och järn. Han föreslog att svenska kronan skulle bevilja oktroj för ett kompani med exklusiva handelsprivilegier på Guineas och Afrikas väst-

kust. Tillförsäkrad belöning och fast anställning i svensk tjänst började Blommaert sända reguljära rapporter till Oxenstjerna. Den 3 juni (nya stilen) 1635 sände han sitt första brev och fortsatte flitigt hela sommaren och hösten. I nästan alla sina brev återkommer han till Guinea.

II.

På hösten inträffade något, som satte fart i de svenska planerna på transatlantisk handel. Peter Minuit uppsökte Blommaert och hade flera samtal med honom. Minuit var född i Wesel vid Rhen i början av 1580-talet av vallonska eller möjligen franska föräldrar. Han hade antagligen erhållit sin uppfostran i Wesel, men synes haft ringa kunskap i tyska, ty han skriver till Oxenstjerna på holländska och med holländska bokstäver, ehuru stavningen emellanåt är tysk, vilket han nog ej gjort, om han kunnat skriva tyska. Genom giftermål var han befryndad eller åtminstone intimt bekant med den holländska köpmansvärldens spetsar. Han flyttade till Amsterdam till följd av det spanska förtrycket omkring 1624. Följande år utsågs han till generaldirektör för kolonien Nya Nederländerna, men återkallades sju år senare i anledning av en omläggning av holländska West India-kompaniets politik. Han återvände till sin hemort sommaren 1682, men fann det omöjligt att erhålla någon befattning med anledning av kriget. Minuit var en synnerligen verksam och energisk man och kunde därför ej länge vara i overksamhet och i besittning av en ingående kännedom om Nordamerikas ostkust och speciellt landet omkring Delaware, beslöt han att på något sätt göra dessa sina kunskaper

fruktbringande och därigenom skaffa sig lämplig sysselsättning. Delawarefloden var utförselkanalen för handeln med bäverskinn, och han hade där köpt land och förberett en koloni för ett kompani, vari Blommaert var stor aktieägare. Holländska West Indiakompaniet hade köpt dessa trakter av ägarna ungefär samtidigt som Minuit lämnade landet, men det var ej starkt nog att effektivt skydda floden för inkräktare, emedan deras handelsexpeditioner åt detta håll voro obetydliga och sporadiska. Det är troligt, att Minuit erbjöd sina tjänster till Blommart för grundande av en koloni längre uppåt floden, vilken genom sitt gynnsammare läge skulle kontrollera handeln med bäverskinn. Blommaert insåg genast möjligheterna och blev — intresserad. Han hade hopp om fast anställning hos den svenska regeringen och var missnöjd med West India-kompaniets skötsel, liksom Minuit hade orsak att vara missnöjd med detsamma. Varför då ej under svenskt beskydd grunda ett holländsk-svenskt konkurrentkompani och börja handel vid Delawarefloden? Detta borde bliva lätt, då svenska regeringen var intresserad av att utveckla den svenska handeln och holländska kapitalister med lätthet kunde intresseras att finansiera ett sådant företag. Omedelbart översände Blommaert Minuits förslag till rikskanslären och tillade, att Minuit vore angelägen om att personligen få ytterligare förklara sina planer. Rapport sändes dessutom till den svenska agenten i Holland, Peter Spiring, med vilken både Blommaert och Minuit förhandlade om »den nya navigationen» och kopparhandeln på Afrika. De uttalade som sin åsikt, att ett framgångsfullt kompani kunde grundas, om speciella privilegier erhöllos och Spiring »gav dem goda löften».

Minuit hade fått uppmaning att besöka Oxenstjerna i Stralsund, innan denne lämnade Tyskland, men blev hindrad att resa. Han sände i stället ett memorial, som utgör den första planen till Nya Sverige och här nämnes detta namn för första gången. »Engelsmän, fransmän och holländare», säger Minuit i detta memorial, »hava tagit i besittning stora landområden i den nya världen. Sverige kan ej längre avhålla sig från att göra sitt namn känt därute.» Nu vore det rätta tillfället att börja ett mindre företag, som med tiden komme att växa stort. En expedition borde företagas till vissa platser i närheten av Virginien, Nya Nederländerna, vilka borde tagas i besittning och kallas Nya Sverige. Ett skepp på 120 à 200 ton med 12 kanoner och en besättning av 20 à 25 man, var vad som behövdes. Den för handel med de infödda avsedda lasten skulle kosta 10- à 12,000 floriner och bestå av hammare, yxor, *duffel** och vissa andra varor. Svenska regeringen skulle medsända 12 soldater till garnison för den befästa plats, som skulle uppföras och en bark eller jakt borde medsändas, att användas av kolonien för handelsresor. Hela kostnaden skulle stanna vid en summa av 16,000 floriner, varav Minuit var villig att bidraga med hälften. Han erbjöd sig även att bliva expeditionens ledare och direktör. Den svenska kronan skulle bevilja deltagarna privilegier och förbjuda andra vid äventyr av konfiskering av last och skepp att under tjugo år segla på denna trade samt tullfrihet på in- och utförsel för en period av tio år. Memorialet är daterat Amsterdam den 15 juni 1636 och nådde Oxenstjerna antagligen i slutet av månaden.

Kort efter dess ankomst reste Oxenstjerna till Sve-

---

* Ett slags tyg.

rige. Fredsunderhandlingarna voro för tillfället avbrutna och hans närvaro i hemlandet av största vikt. Den hemmavarande regeringen var i stora svårigheter. Kriget hade blivit synnerligen impopulärt och folket trött av de många extra pålagorna och ständiga utskrivningarna. Oxenstjernas inflytande och anseende behövdes att giva kraft och eftertryck åt regeringens åtgärder, och hans fasta tro på en lycklig utgång av kriget att liva den sjunkande tillförsikten. Med hans hemkomst ingöts nytt liv i statsmaskineriet. Ståndens stridiga intressen, som hotat sammanhållningen, lyckades han att, i någon mån åtminstone, förena. Flera regeringsdepartement omorganiserades och nya tillkommo. Finanserna ordnades och åtgärder vidtogos till industriens och handelns upphjälpande.

När Oxenstjerna ordnat det viktigaste, tog han upp Blommaerts och Minuits förslag och föredrog vid ett sammanträde i riksrådet den 27 september 1636 vissa förslag gjorda av Spiring »om ett annat Guinea-kompani». Förmodligen dryftades frågan upprepade gånger i riksrådet, ty då Spiring lämnade Sverige i oktober, fick han instruktioner att underhandla med Blommaert och andra holländare om organiserandet av ett handelskompani. Han erhöll likaledes i uppdrag att anställa Blommaert som svenska kronans kommersiella agent. Under vintern hade Spiring åtskilliga överläggningar med Blommaert och Minuit om de föreslagna expeditionerna till Amerika, Guineakusten, och andra platser. Spiring var av den uppfattningen, att det nya kompaniets verksamhet skulle riktas mot Guldkusten, varest man säkerligen skulle finna köpare av koppar och stor förtjänst kunde väntas. Han ansåg den av Minuit framlagda planen för en obetydlig affär och ansåg att vinsten komme att bliva obetydlig.

Blommaert och Minuit voro av motsatt åsikt. Det beslöts därför att bilda ett kompani för kolonisation av Nordamerikas kust »från Florida till Terra Nova» (New Foundland). Spiring önskade höra andra köpmäns åsikt, men Blommaert och Minuit motsatte sig detta, yrkande på fullkomlig tystlåtenhet tills de för kolonisationen avsedda trakterna voro tagna i besittning, emedan de i annat fall fruktade att West Indiakompaniet skulle bliva i stånd att hindra företaget. Minuit synes haft kartor över Delawareområdet, vilket enligt hans åsikt erbjöd särskilda fördelar, varför den första expeditionen borde sändas dit. Hälften av det nödiga kapitalet skulle uppbringas i Sverige, den andra hälften i Holland. Minuit skulle bliva expeditionens chef och organisera kolonien. Blommaert skulle hava överinseendet över kompaniets affärer i Holland, köpa de för expeditionen nödiga varorna och vidtaga andra nödiga förberedelser samt dessutom uppsätta förslag till program till och privilegier att förelägga den svenska regeringen.

Under tiden hade Spiring sänt rapport över förhandlingarna. Hans rapporter mottogos med intresse av rådet. Claes Fleming utsågs att taga hand om frågans vidare behandling.

III.

På våren 1637 hade slutlig överenskommelse träffats mellan de holländska deltagarna i företaget. Minuit sändes till Stockholm för att leda förberedelserna och lämna Claes Fleming alla nödiga upplysningar. Kort efter sin ankomst dit sjuknade han, vilket bidrog att försena arbetet.

I början av maj var Minuit återställd och kunde

taga itu med arbetet. Den ursprungliga planen hade ändrats, i det riksrådet beslutat utrusta tvenne fartyg i stället för ett. Förberedelserna togo följaktligen längre tid än de holländska deltagarna väntat. Äntligen var allt klart. Minuit återvände till Amsterdam i augusti medförande privilegierna och andra nödiga handlingar för att därstädes fullfölja förberedelserna.

Blommaert hade under sommaren varit verksam med att inköpa tyger och andra handelsvaror för handeln med indianerna samt hyrt ett antal sjömän. Det var nämligen lättare att erhålla sjövant folk här än i Sverige. Sjöfolket jämte befäl och större delen av varorna sändes till Sverige under sommaren. Den 22 augusti skrev Blommaert, att återstoden av lasten inom kort skulle sändas till Göteborg och att Minuit med officerare och två barberare skulle komma med samma lägenhet.

Förberedelserna i Sverige fortskredo långsamt, ehuru Fleming gjorde vad han kunde för att påskynda desamma. Ammunition och en betydande penningsumma lämnades av regeringen. Två skepp, likaledes tillsläppta av kronan, *Kalmare Nyckel,* befälhavare kapten Anders Nilsson Krober, och *Fågel Grip,* befälhavare löjtnant Jakob Barben, blevo segelklara och lämnade Stockholm i mitten av augusti. De anlände till Göteborg tre veckor senare, och under september var Minuit sysselsatt med lastningen. Lasten bestod av flera tusen meter »duffel» och andra tyger, några hundra yxor, hammare och knivar, åtskilliga dussin pipor, speglar, förgyllda kedjor, ringar, kammar, örringar och andra prydnadssaker, allt för handeln med indianerna. Spadar, hackor och annan lantbruksredskap medfördes för kolonisternas behov.

Antagligen voro ungefär hälften av sjömännen holländare och hälften svenskar, men största delen av soldaterna, som skulle garnisonera forten, voro svenskar under befäl av Måns Nilson Kling. Henrick Huygen, en släkting till Minuit, utnämndes till koloniens kommissionär. Jan Hindricksen van der Water utnämndes till kapten på Kalmare Nyckel, Michael Symonsen var förste styrman och Anders Jöranson kapten på Fågel Grip. I händelse av Minuits frånfälle eller sjukdom skulle Hindricksen övertaga befälet. Skriftliga instruktioner gåvos befälet. Dessutom erhöll Minuit hemliga detaljerade order. Han skulle avsegla under sommaren, hållande »bakom England och Skottland», kurs väster på ungefär 44 graden. Hans första destination skulle om möjligt vara Sable Island, som skulle uppkallas efter Kristina och tagas i besittning för Sverige genom uppsättande av svenska riksvapnet. Minuit skulle jaga svarta rävar, som man trodde förekommo talrikt på ön, och likaledes söka fånga boskap och kalvar, som skulle medföras till Södra Floden. Efter förrättat värv på ön skulle han fortsätta till Södra Floden och köpa land av vildarna utefter floden. Råkade han ut för hård västlig motvind, som omöjliggjorde den angivna kursen, skulle han taga vägen mellan Kuba och Spaniola och därifrån till Södra Floden.

Efter ankomsten dit skulle han segla upp till Minquas Kill* och där inleda förbindelser med indianerna. Därpå skulle han utforska floden upp till Sankikan Kill, »tillseende att hans folk behandlade vildarna väl». Han skulle köpa land på västra sidan av Delaware mellan de båda ovannämnda strömmarna. Han skulle

* Kill = flod.

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY
ROCK ISLAND — ILLINOIS

uppsätta det svenska riksvapnet vid de norra och södra gränserna av området, som skulle kallas *Nya Sverige*. Hans operationsbas skulle förläggas till Minquas Kill, varest han skulle bygga ett blockhus, vilket under kanonsalut skulle givas namnet *Nya Stockholm*. Han skulle inleda bäverhandel med indianerna och köpa boskap, hästar, får, getter och svin i Nya Amsterdam för koloniens behov.

Efter att hava bestyrt allt detta vid Södra Floden, skulle han med Kalmare Nyckel segla till Floridas kust. Han skulle även här taga land i besittning genom uppsättande av riksvapnet och territoriet skulle heta *Nya Sverige*.

Ett brev innehållande 32 artiklar avsett för såväl officerare som sjömän och soldater lämnades Minuit. Officerare och män skulle hålla skarp utkik dag och natt och alltid vara beredda på överraskningar samt ständigt hava sina vapen inom räckhåll. Tjuvnad straffades strängt, slagsmål voro förbjudna liksom fylleri. Brott mot sistnämnda paragraf straffades med att vederbörande slogs i bojor för tre dagar. Allt spel, såväl med tärning som andra spel om penningar, var förbjudet. Ingen hade rättighet att driva byteshandel för egen räkning eller handhava varor tillhörande enskilda köpmän. Bön skulle hållas morgon och kväll. Var någon frånvarande utan giltig orsak fick han böta sex styver.

Trots alla Minuits ansträngningar drogo förberedelserna ut på tiden. Den kalla årstiden närmade sig, hotande att fördröja expeditionen för månader. I början av november lämnade dock de båda små fartygen Göteborgs hamn med de första svenska emigranterna ombord. Svåra stormar skilde snart de båda fartygen, och efter en månad anlände Kalmare Nyckel till Texel läck och minus en mast och en del skador på för-

skeppet. En vecka senare anlände Fågel Grip, likaledes illa åtgången. Besättningens lidanden hade varit oerhörda, och den behövde väl den tid, som åtgick för fartygens reparation, att återhämta sig.

De båda skeppen reparerades hastigt. Den 20 december var allt klart för resans fortsättande, men motvind hindrade avfärden. Under tiden hade en släkting till Minuit, Kilinaen von Renselaer, begagnat sig av tillfället och sänt ombord flera kolly varor samt sex kolonister. Vinden slog äntligen om, och den 31 december 1637 begav sig den lilla expeditionen ånyo ut på sin farofyllda resa mot det okända.

Vi känna intet om själva resan över Atlanten. Minuits logg- och dagbok äro förlorade, men skeppen nådde i gott skick Delaware och seglade upp för floden någon dag i mars 1638.

Sedan Minuit grundlagt kolonien lämnade han Delaware på Kalmare Nyckel och styrde kurs på ön S:t Kristoffer. Ankommen dit sålde han sin av vin och brännvin bestående last, och intog en tobakslast. Under uppehållet i hamnen inbjöds Minuit ombord på Flygande Hjorten från Rotterdam. En storm uppstod helt hastigt och drev skeppet ut till havs. Hon avhördes icke mer, och Minuit med övriga passagerare voro för alltid försvunna. Kalmare Nyckel drev också ut ur hamnen men återvände och hade endast lidit obetydliga skador. Efter några dagars väntan på Miniut satte man segel och inträffade i början av oktober i Nordsjön, där det ånyo råkade ut för en svår storm. Skeppstimmermannen måste kapa stormasten, och i bedrövligt tillstånd måste man söka nödhamn i Vlissingen. Här beslagtogs skeppet av West India-kompaniets tjänstemän och införseltull fordrades för lasten. Spiring underrättades. Beslaget upphävdes utan svå-

righet, då det visades, att man seglade för den svenska kronan.

I december avlade fyra officerare från Kalmare Nyckel på Spirings föranstaltande under ed inför en notarius publicus, Peter Rutens i Amsterdam, en redogörelse för Minuits åtgärder i Nya Sverige.

För landköpet redogjordes i detalj för klarläggande av Sveriges rätt till den nya besittningen för den händelse West India-kompaniet skulle protestera däremot. En handling innehållande de fyras berättelse uppsattes på holländska och undertecknades av tvenne närvarande »hedersvärda» vittnen Cornelius Vignois och David Wilett. En bevittnad avskrift på tyska togs efteråt.

Efter att en tid ha kryssat i centralamerikanska vatten avseglade Fågel Grip från Nya Sverige i slutet av april 1639 och anlände till Göteborg i början av juni — en ovanligt snabb resa på den tiden.

Efter Fågel Grips återkomst var det möjligt att överblicka den första resans ekonomiska resultat. De båda skeppens laster, värderade till 22,849 floriner, därav skinn till ett värde av 15,426 floriner och tobak till 7,423 floriner. Utgifterna hade uppgått till 46,000 floriner och företaget hade alltså gått med stor förlust. De holländska aktieägarna voro missbelåtna redan innan skeppen lämnade Europa med anledning av det långa dröjsmålet med avfärden. De voro nu alldeles modfällda och önskade draga sig tillbaka. De vägrade att bidraga till en andra expedition men övertalades slutligen därtill.

IV.

Tidigt på våren 1638 hade Fleming föreslagit en ny expedition, och på hösten, när några av den första ex-

peditionens resultat voro kända, föreslog han ånyo en stor expedition till kolonien. Riksrådet beslöt att Dufvan och några andra skepp skulle användas för kompaniets räkning. Samtidigt skrev Fleming till Usselinx, som vistades i Tyskland, att komma till Stockholm och tjänstgöra som rådgivare, men han var upptagen och kunde ej komma. Han ansåg för övrigt att kolonien aldrig kunde bliva en finansiell succès, enär endast hudar och tobak kunde köpas där.

När de indianska köpebreven och andra handlingar ankommo, blev Fleming ännu mer entusiastisk för företaget. Förberedelserna för en ny resa, som under tiden legat nere, kommo åter i gång. Penningar anskaffades genom att sälja aktier i kompaniet och även på annat sätt. En duglig direktör skulle anställas för att leda förberedelserna. Fleming lät reparera ett av staden Norrköping köpt skepp i Västervik för transport av folk och boskap, ty kolonien skulle nu befolkas. Han föreslog att svenskar skulle förmås utvandra, men att även ett visst antal holländare skulle få bosätta sig i kolonien, på det denna snabbt skulle befolkas.

En efterträdare till Minuit visade det sig svårt att finna och Usselinx, som man bett giva anvisning på någon, skrev att han ej kände en lämplig person att leda den västindiska handeln. Timon von Schottingen utsågs till faktor i Göteborg och erhöll 200 daler i lön. Hans Weis erhöll uppdrag att vara behjälplig med förberedelserna. Denne ådagalade ett stort intresse och klokhet i sitt arbete.

Kapten Cornelius von Vliet, sedan tio år i svensk tjänst, utsågs till chef för den andra expeditionen. Han skulle, enligt sin instruktion, studera infödingarnas villkor, deras handel och sysselsättningar, vad slags kläder de använde och vilka varor de bäst be-

hövde. Han skulle dessutom studera fisket och bästa sättet att kolonisera landet samt slutligen hyra officerare och sjömän i Holland för resan.

Penningar sändes efter långt dröjsmål till Blommaert, som inköpte lasten. Under det dessa lastades på Kalmare Nyckel, som ännu låg i Amsterdam, erhöll man befallning från Fleming att skeppet skulle löpa ut och om möjligt uppbringa och tillfångataga greve Kurtz, som var på väg till Danmark och Polen på en diplomatisk mission för kejsar Ferdinand III.

Resan fördröjdes härav och livsmedlen ombord voro förtärda när skeppet i juni 1639 ankom till Göteborg. Samtidigt ankom också Fågel Grip, vilket förorsakade ny ebb i kompaniets finanser, enär det sistnämndas officerare och besättning skulle betalas. Emellertid fortsattes förberedelserna, ehuru Flemings avsikt att sända tvenne skepp ej kunde utföras, varför endast Kalmare Nyckel utrustades. Tullen i Göteborg förskotterade nödiga penningar och efter åtskilliga missöden blev man segelklar.

Man hade under tiden gjort stora ansträngningar att skaffa kolonister. Guvernörer och andra tjänstemän hade fått uppdrag att skaffa emigranter. Guvernör Hendricksson i Älvsborgs län erhöll särskilt uppdrag att anställa hantverkare, smeder, tegelslagare, snickare och skomakare. Tre eller fyra av dessa borde vara gifta och villiga att taga sina hustrur med för att koka, brygga öl och tvätta för kolonisterna. Det visade sig svårt att förmå folk att frivilligt emigrera, varför man beslöt att deportera med familj och bohag sådana, som begått mindre brott. Efter ett eller ett par år erhöllo de löfte att återvända, om de så önskade. Vi veta ej huru många sådana, som följde med på resan, men tro att deras antal var ringa.

Bland officerarna voro kapten Ridder, van Dyck och van Langdonck. Pastor Torkillus medföljde som skeppspräst med uppdrag att efter framkomsten sörja för koloniens andliga behov. Torkillus, som gått i skola i Skara och därpå tjänstgjort som kaplan i Göteborg, blev den förste lutherske prästen i Amerika. Peter Hollender Ridder, som varit i svensk tjänst sedan 1635, utnämndes till befälhavare på fort Kristina med instruktion att arbeta för kronans och kompaniets framgång och väl. Joost van Langdonck sändes ut att ersätta Hendrick Huygen som faktor.

Fleming hade ämnat att medsända hästar och boskap, men då kolonisterna ej kunde medföra nödigt foder, ansågs det bättre att vänta därmed till nästa resa följande vår. »Endast fyra ston och två föl medsändes», skriver amiralen, »på det kolonisterna må kunna så till hösten».

Kalmare Nyckel avseglade från Göteborg i september, sprang läck på Nordsjön och måste gå in till Medemblick att reparera. Två gånger sökte den fortsätta resan, men måste återvända, emedan reparationsarbetena utförts slarvigt. Man sände nu skeppet till Amsterdam och upptäckte där en del underslev. Befälhavaren avskedades och till kapten utsågs Pouvel Jansen. Äntligen var allt klart och resan fortsattes. Strax efter man kom ut på Nordsjön utbröt en våldsam storm och man måste ånyo söka hamn. Kostnaden hade stigit i höjden genom alla uppehållen och uppgick till 16,000 floriner. Den 7 februari var allt klart och man satte kurs genom kanalen och därpå västerut.

Fleming och Blommaert voro olyckliga i sitt val av officerare. Langdonck brydde sig ej om att sköta sin befattning utan lämnade detta åt van Dyck. Han och

kaptenen tillbringade dagen med att dricka och röka samt skälla på van Dyck och svenskarna. De voro synnerligt hätska mot den lutherska religionen, förbjödo van Dyck att deltaga i gudstjänsten och behandlade pastor Torkillus på det skamlösaste sätt. »Då vår pastor kom», skriver van Dyck, »för att hålla bön, sprungo de sin väg som om de fått se djävulen, och när en yngling begärde litet vin för pastorn, som var sjuk, svarade de honom på ett sätt, som jag ej kan omtala.» Faktorn och kaptenen styrde och ställde som de behagade. De höllo aldrig råd med de övriga officerarna. Disciplinen ombord blev därefter och dryckenskap bland besättningen var allmän. Så till exempel var stewarten dagligen drucken.

Flera häftiga stormar orsakade stora lidanden för människor och djur, dock nådde man kolonien den 17 april 1640. Man påskyndade återresan och redan den 14 maj lämnade Kalmare Nyckel Delaware med en stor last och ankom till Göteborg i juli. Här tog Hans Weis hand om lasten, som sändes till Stockholm för att där säljas. Flera kolonister återvände med denna lägenhet, bland andra Hendrick Huygen och Måns Kling.

De holländska aktieägarna önskade draga sig tillbaka när den första expeditionen återvände, men deras insatta kapital tvingade dem att stanna kvar. De tillsköto motvilligt halva beloppet för inköp i Holland av livsmedel och last för den andra resan, men kunde ej förmås deltaga i kostnaderna för Kalmare Nyckels tredje resa vintern 1640. De voro även aktieägare i West India-kompaniet, varför deras dubbelställning började bliva obehaglig.

Svenska regeringen beslöt omsider att köpa de holländska aktierna. Holländarna förklarade sig nöjda

med 18,000 floriner eller något mindre än de inbetalt. På våren 1641 erhöll Peter Spiring befallning att betala nämnda summa.

Kompaniet, som numera finansierades uteslutande med svenskt kapital, reorganiserades och nya tjänstemän anställdes. Ehuru ej längre aktieägare fortsatte Blommaert någon tid att bistå vid utrustningen av de följande expeditionerna. John Beier anställdes som kassör och Benjamin Bonnell som faktor med en lön av 600 daler. Han skulle sälja de från Amerika kommande lasterna samt hava överinseendet över tobakshandeln. Hans Kramer anställdes 1641 som bokhållare med en lön av 400 daler. Claes Fleming kvarstod som ordförande och direktör och underskrev alla memorial och instruktioner för kompaniets tjänstemän. Vid denna tid erbjöd en engelsk köpman, Robert Smith, Oxenstjerna sina tjänster. Han föreslog att kolonien skulle befolkas med utlänningar och gjorde rikskansleren en del förslag rörande handeln. Något resultat uppnåddes ej av Smith, men ett av hans förslag, nämligen att befolka kolonien med personer av annan nationalitet, skulle snart tagas under övervägande och försökas.

V.

Det hade varit Minuits avsikt att låta ett stort antal holländska kolonister bosätta sig i Nya Sverige, men hans plan hade följt honom i graven. En liknande plan hade emellertid mognat på annat håll. En del lantmän i Utrecht, som funno, att bördorna blevo allt tyngre och lantmannens ställning blev allt sämre, beslöto att utvandra till Nya Nederländerna. Det visade sig emellertid omöjligt att träffa en tillfredsställande

överenskommelse med West India-kompaniet, varför man beslöt att söka tillåtelse hos den svenska regeringen att få bosätta sig i Nya Sverige under ett så kallat *patronat*. Flera holländska aktieägare intresserade sig för Utrechtfolket och framställning gjordes till svenska regeringen genom Blommaert för privilegier och rättigheter. Då det dröjde med regeringens svar, reste Joost van Bogaert till Stockholm för att förhandla med rådet. Den 20 januari 1640 utfärdade regeringen privilegierna. Enligt dessa skulle kolonien förläggas till västra stranden av Södra Floden omkring tjugo engelska mil ovanför fort Kristina eller omkring 5 à 6 mil nedanför det nuvarande Philadelphia. Kolonisterna erhöllo rättighet att taga så mycket land på båda sidor om floden, som de behövde, under villkor, att det var odlat inom tio år. Om det land som först utvalts befanns olämpligt, skulle annat land utväljas med regeringens medgivande. »Patronerna», deras associerade, skulle åtnjuta och besitta som ärvtlig egendom alla fiskevatten, skogar, källor, mineraler och andra naturtillgångar liksom väderkvarnar och andra förmåner, vilka redan funnos eller kommo att anläggas på området. De erhöllo rätt att anlägga alla slags faktorier, kunde driva handel och hade tillåtelse att med i Nya Sverige byggda skepp driva handel i Västindien, Medelhavet och Afrika. De tillförsäkrades religionsfrihet, men varnades mot dispyter och onödiga strider. De åtogo sig att underhålla ett tillräckligt antal präster och skollärare och särskilt bemöda sig att anställa personer, som hade ett levande intresse för hedningarnas omvändelse. De hade rättighet utöva domsrätt inom sitt område, utnämna magistratspersoner och tjänstemän och begagna koloniens vapen på sina officiella dokument, men de voro

skyldiga att erkänna den svenska kronans överhöghet och Nya Sveriges guvernör, och alla lagar och förordningar måste godkännas och stadfästas av guvernören. De skulle stå under den svenska regeringens beskydd, men skulle ej lida något olagligt ingripande i deras fri- och rättigheter av densamma. De skulle årligen betala en skatt av tre floriner för varje familj, men skulle under de tio första åren vara befriade från alla skatter och pålagor. Efter nämnda periods utgång skulle en tull av fem procent eller mer, om behovet så påkallade, upptagas å all in- och utförsel från kolonien att användas för koloniens behov och till dess försvar. Invånarna och dessas ättlingar skulle vara befriade från krigstjänst, men hade skyldighet att biträda vid koloniens försvar. De voro slutligen garanterade frihet från all konfiskation av sin egendom och böter, ådömda av vad orsak det vara må, fingo ej överstiga 100 floriner eller 40 riksdaler, dock förbehöll sig regeringen rättighet att utmäta alla bestraffningar efter brottets natur.

Joost van Bogaert anställdes som agent för kolonien med en lön av 500 floriner, som skulle betalas av svenska regeringen, och lämnade Stockholm tidigt våren 1640 för att taga hand om Utrechtexpeditionen. Patronerna eller huvudmännen ämnade avsända två eller tre skepp med kolonister, boskap och lantbruksredskap för att etablera »en fast begynnelse». Svårigheter och hinder tillstötte, och endast ett skepp utrustades. Holländska undersåtar voro på den tiden hindrade att taga tjänst hos en främmande makt och stränga straff voro fastställda för den som bröt häremot. Peter Spiring erhöll dock lätt tillåtelse av regeringen att utrusta ett skepp i Nederländerna och hyra holländska sjömän. Förhållandena mellan Dan-

mark och Holland voro för tillfället ovänliga, varför Generalstaterna voro angelägna om Sveriges vänskap. West India-kompaniet gjorde emellertid vad det kunde för att hindra Utrechtplanerna utan att allt för mycket reta svenska regeringen. Man utspridde ett rykte, att garnisonen på fort Kristina hade av brist på underhåll deserterat och kommit till New Amsterdam. Ett annat rykte var, att turkarna kapat Kalmare Nyckel på dess andra resa. West India-kompaniets holländska privilegier innehöllo i första paragrafen ett stadgande, som gav kompaniet ensamrätten till handel inom Nya Nederländernas gränser. Kompaniet hade av aktning för Sverige avstått från området omkring fort Kristina, men de, som slogo sig ned på andra platser vid Södra Floden utanför Minquas Kill, skulle för överträdande av bolagets oktroj åtalas och deras skepp och varor konfiskeras.

Trots alla svårigheter avseglade sommaren 1640 ett skepp förande 25 kanoner med 50 kolonister. De landstego vid fort Kristina den 2 november. Fartyget anträdde en månad senare återfärden lastat med skinn för Nya Sverige-kompaniet, vilken last såldes i Amsterdam för 5,360 floriner.

VI.

Under tiden pågingo förberedelserna för en ny resa i Sverige och en last, inköpt i Holland, hade anlänt till Göteborg. Fleming planerade ånyo en stor expedition och regeringen hade förhoppningar att Nya Sverige med tiden skulle bliva till glädje och heder för Sverige. Guvernör Hendrickson, som varit verksam för föregående expedition, erhöll befallning att söka förmå gifta personer med hustru och

barn, hästar, boskap och bohag att utvandra. En massa finnar hade för ett femtiotal år sedan inflyttat till mellersta Sverige, varest de levde ett kringflackande liv, livnärande sig med jakt och fiske och förstörande skogarna. De förökade sig starkt, klagomålen mot dem blevo allt vanligare och man begynte fordra deras avlägsnande. Man beslöt att tvinga en del av dessa finnar att utvandra, då frivilliga utvandrare ej anmälde sig. Även dessa ansträngningar visade sig otillräckliga, varför Måns Kling, »som visste vilket utmärkt och rikt land Nya Sverige var», erhöll i uppdrag att samla en massa folk, som ej ägde fast bostad eller hem. John Printz, senare koloniens guvernör, erhöll uppdrag att skaffa hantverkare och ungt folk, som voro villiga att utvandra. Åtminstone en, bokhållaren Karl Jansson, kom med genom Printz.

Utvandrarna från norra och mellersta Sverige samlades i Stockholm, där skeppet Charitas utrustades. Charitas lämnade Stockholm med 35 utvandrare ombord i maj och kastade ankar på Älvsborgsfjorden i januari. Här utrustades expeditionens andra skepp Kalmare Nyckel. Troligen voro de flesta kolonisterna ombord på Kalmare Nyckel, under det hästar, boskap, får och jordbruksredskap lastades på Charitas. Flertalet av sjömän och soldater voro svenskar, men befälet med två undantag holländare. Man satte segel i juli och lämnade den europeiska kusten den 19 augusti. Under resan, som var stormig, dogo två emigranter och flera djur. När fartygen anlände till fort Kristina den 7 november, voro de överlevande mycket medtagna och kraftlösa. Återfärden anträddes den 29 november 1641 över Rochelle i Fankrike, där en saltlast intogs. Som vanligt voro livsmedlen slut, och folket pockade på betalning. Spiring med hjälp av

Blommaert skaffade emellertid pengar och skeppen kunde fortsätta till Göteborg, där de inträffade i början av juni 1642. Vid denna tid upphör Blommaerts förbindelse med kompaniet och på hösten trädde han ur regeringens tjänst. I rådets protokoll för den 7 oktober heter det, att Blommaerts lön, sedan han lämnat tjänsten, kunde användas till avlöning åt två kommissionärer.

VII.

Kompaniets handel i Europa var icke lönande. De första skeppslasterna skinn, som såldes i Holland, betingade goda pris, i Sverige däremot icke. Tobakshandeln gick bättre och växte hastigt till stora proportioner. Magasin för tobak och skinn förhyrdes och ställdes under Bonnells överinseende. Trots alla förbud var smugglingen av tobak omfattande och bedrevs i stor skala. Flera skeppslaster infördes från Holland och vinsten uppgick till över 14,000 daler. De höga omkostnaderna slukade icke blott förtjänsterna utan förorsakade en förlust av över 32,000 daler. När Charitas och Kalmare Nyckel återkommo 1642 nödgades kompaniet låna 3,000 riksdaler för sina löpande utgifter.

Den första perioden av kompaniets verksamhet är härmed avslutad. Vi skola i följande kapitel se, vad som uträttats i kolonien vid Delaware och huru densamma utvecklats.

FJÄRDE KAPITLET.

Delaware-koloniens grundläggning.

I.

Det är omöjligt att säga, vem den europé var, som först besökte trakterna omkring Delawarefloden. Kanske det var någon irländsk eller skotsk sjöfarande i början av 15-hundratalet, om legenderna om deras sjöfärder äro sanna. Kanske det var någon oförvägen viking, som på sina färder längs Nya Englands kuster kommit så långt söderut århundraden tidigare. Kanske någon vinddriven fransman eller portugis landstigit här långt innan Columbus lämnade Cadiz. Det kan även hava varit någon engelsman eller basker på väg till New Foundlands fiskebankar, som först såg den ryktbara floden, långt före Hudson företog sin minnesvärda färd. Cabot har kanske år 1497 passerat inom synhåll av Kap Henlopen.

Det är emellertid säkert, att Verrasano seglat uppför Delaware 1624. Estévan Gomez skall hava besökt trakterna omkring 40 och 41 latituden 1525 och ett år senare landstego och utforskade Lucas Vasques de Aillon och Matienzo kusterna söder och öster om New York. De Costa tror att fransmän besökt New Yorks bukter 1562 och det påstås, att de byggt ett blockhus på Castle Island, bredvid nuvarande staden Albany.

Bradford skriver 1627, att holländare drivit handel utefter Hudsonfloden i tjugo år. Det är därför ganska troligt, att någon holländsk sjöfarare under sökande efter nya handelsplatser med infödingarna, kommit så långt söder, att han funnit floden och seglat uppför densamma. Härav framgår, huru omöjligt det är att avgöra, vem den förste europé var, som först landade här.

Först år 1609 få vi fast historisk grund att stå på. Henrik Hudson ankrade här klockan 7 på aftonen den 28 augusti på åtta famnars vatten och lyfte ankar i dagbräckningen följande morgon. Hans rapporter efter hemkomsten mottogos med intresse av holländska affärsmän, vilka utrustade flera expeditioner till de land, som besökts av Hudson. Engelsmän började även finna vägen till dessa trakter. Kapten Samuel Argall ankrade vid Delaware i augusti 1610 och uppkallade den södra udden efter Virginiens guvernör de la Ware. Engelsmännen i Virginien började kalla viken vid flodens utlopp för Delaware Bay, vilket namn snart blev flodens.

På våren 1616 sändes Cornelis Hendricksen från New Amsterdam (nuvarande New York) på skeppet Onrust att utforska kusten söderut. Han upptäckte »vissa land, en havsvik och tre floder» och måste alltså hava seglat uppför floden till antingen Minquas Kill eller Schuylkillsflodernas sammanflöde med Delaware. Vid sin återkomst till Holland redogjorde han för sina upptäckter. Han hade ävenledes ritat en karta, den första kända över Delawarefloden. Floden kallades av holländarna den Södra Floden till skillnad från Hudsonfloden, som kallades Norra Floden och delvis heter så ännu i dag (North River). År 1621 grundade Willem Usselinx holländska West India-kompaniet,

och från detta år började handelsexpeditionen sändas direkt till Södra Floden.

Kapten May of Hoorn byggde ett blockhus, Fort Nassau, något nedanför det nuvarande Camden,* till skydd för bäverskinnshandeln och för utestängande av handelsmän, som ej hade West India-kompaniets tillåtelse att här driva handel. Efter några år utrymdes emellertid fästet. Samuel Blommaert hade tillsammans med några andra köpt land av infödingarna 1631 och anlagt en koloni på västra stranden av Horn Kills. Kolonisterna, med ett undantag, dödades av indianerna kort efter deras ankomst. Blommaert sålde 1635 landet till West India-kompaniet. Engelska och franska fartyg besökte även floden för byteshandel med infödingarna. Tvenne av engelska regeringen utfärdade handelsrättigheter omfattade även Delaware och försök att anlägga en koloni synes hava gjorts. Det har även påståtts, att Karl I av England 1634 överlåtit sina anspråk på området till Sverige omkring 1634.

Sommaren 1638 besattes ånyo Fort Nassau av holländarna. Den nye kommissionären Arent Corsen köpte land av infödingarna vid Schuylkillfloden, byggde ett nytt blockhus och reparerade det gamla. Strax efteråt utrymdes det ånyo. En besättning på tjugo man under befäl av Jan Jansen som kommissionär och Peter Mey som medhjälpare inlades här ånyo 1637, vilken styrka fanns där vid svenskarnas ankomst våren därpå.

---

* Stad i New Jersey, på andra sidan floden, mitt emot Philadelphia. I själva verket en förstad till sistnämnda stad med 100,000 invånare.

II.

Omkring den 15 mars 1638 ankommo de båda små svenska fartygen Kalmare Nyckel och Fågel Grip till Delawareviken. Träden voro ännu ej utslagna, men expeditionens medlemmar beundrade landskapets* skönhet. De hade också landat vid en vacker plats, som de kallade Paradisudden. Härifrån seglade man vid första gynnsamma vind uppför floden.

Ankommen till mynningen av Minquas Kill, seglade Minuit uppför denna till den plats, var staden Wilmington** numera ligger och kastade ankar vid en plats, där indianer slagit upp sina wigwams. Svensk lösen sköts med två kanoner, varpå Minuit åtföljd av några män gick i land. Han företog därpå med slupen en rekognosceringsfärd uppför floden åtföljd av Sandelin, Lucassen, Måns Kling och några soldater. Några mil uppåt floden landade man och vandrade några kilometer upp genom skogen, men »sågo intet till några kristna människor.»

Vid Minuits återkomst till skeppen fann han där församlade några indianhövdingar, antagligen med stort följe, som ditlockats av kanonskotten. En underhandling om landköp arrangerades omedelbart. Små skänker utdelades till hövdingarna, varpå de tillfrågades, om de voro villiga att sälja floden och »så många dagsresor land, som behövdes». Indianerna voro ej ovilliga, men måste först inhämta de frånvarandes medgivande. Den 29 mars inbjödos fem sachems eller hövdingar, Mattahorn, Mitatsimint, Eru-

---

* Kanske bidrogo den långa sjöresans stormar och vedervärdigheter icke oväsentligt till detta omdöme.

** Wilmington, huvudstad i staten Delaware, har något över 100,000 invånare, därav 10 % negrer.

packen, Mahomen och Chiton till Minuits kajuta på Kalmare Nyckel. Här sålde hövdingarna så mycket land på båda sidor floden uppåt, som Minuit önskade. Köpebrev uppsattes på holländska, varpå tolken Lucassen översatte och förklarade innehållet. »För full betalning i varor avträda och överflytta hövdingarna äganderätten till landet med domrätt och alla rättigheter på Svenska Florida-kompaniet, stående under beskydd av Svenskarnas, Göternas och Vendernas höga furstinna, jungfru och valda drottning». Hövdingarna tecknade därpå sina märken under köpebrevet, varpå Peter Minuit, Måns Kling, Hendrick Huygens, Andreas Lucassen och Jakob Evertssen Sandelin tecknade sina namn därunder.

De i kontraktet specificerade varorna utdelades därpå bland hövdingarna, vilka i sin tur, för att göra köpet bindande, skänkte svenskarna bäverskinn och »sevant».*

Köpebrevet är bortkommet, men köpets storlek kan verifieras genom andra handlingar. Mitasimint sålde sitt land väster om Delaware nedanför Minquas Kill och söderut till Duck Creek eller cirka 40 engelska mil söderut. De övriga sålde sina jaktmarker ovan Minquas Kill till Schuylkill, avståndet mellan floderna är omkring 27 engelska mil. Västerut var icke någon gräns angiven, utan ansågs gränsen här ligga oerhört långt borta. Minuit hade befallning att köpa land ända upp till Trentonfallen, men av någon anledning underlät han detta.

När köpehandlingen var avslutad gingo alla i land. Svenska riksvapnet restes på en hög stång under kanonsalut och andra högtidliga ceremonier. Samtidigt

---

* Ett slags tyg.

gavs landet namnet Nya Sverige och Minquas Kill döptes till Elbe.

Man utsåg därpå lämplig plats för ett blockhus på en höjd två engelska mil från flodens mynning. Belägenheten var väl vald både med hänsyn till eventuellt försvar mot indianerna som för anläggning av varv och landningsplats vid flodstranden. Det omgavs av träskartade land på alla sidor utom åt nordväst, där ett smalt högland utbredde sig inåt landet. Åt söder skyddade floden och här byggde man en brygga, där fartyg kunde lägga till och lasta och lossa några få steg från fästningen. Fortet, som omedelbart började uppföras, hade formen av en fyrkant med skarpa pilliknande hörn. I tre av dessa uppsattes artilleri och ansågs kunna motstå ett stort antal vildar. Fortet var beläget två mil från Delawarefloden, varför det ej kunde behärska denna. Minuit synes ha valt denna plats för att undvika stridigheter med holländarna tills kolonien vuxit sig stark. Den 10 maj voro jordvallarna, förstärkta med pallisader, färdiga. Kanoner fördes i land från Kalmare Nyckel och monterades, svenska flaggan hissades under kanonsalut och fortet erhöll namnet Kristina.

I början av april sände Minuit slupen uppför Delaware att taga reda på holländarnas styrka och belägenheten av deras fort och samtidigt inleda förbindelser med stammarna norr om Schuylkill. Slupen seglade obemärkt förbi Fort Nassau, men på återvägen upptäcktes den av den högeligen förvånade holländske kommissionären. Kort därpå sökte Minuit själv segla förbi fortet, men nu var man på sin vakt, och Peter Mey seglade honom till mötes. Mey önskade veta anledningen till hans närvaro på floden, fordrade att få se hans kommission och varnade honom att försöka

passera förbi fortet. Minuit vägrade att visa sina papper sägande, »att hans drottning hade lika stora rättigheter där som kompaniet» och önskade fortsätta sin färd. Han blev dock tvungen att återvända och gjorde antagligen icke några vidare försök att resa förbi Fort Nassau.

Peter Mey sände rapport till guvernör Kieft och Jan Jansen protesterade när han återkommit från en resa till Nya Amsterdam skriftligen mot den svenska ockupationen. Minuit svarade, kallande sig kommendant i hennes kungliga majestäts tjänst, att han ej fäste något avseende vid protesten. När Kieft hörde detta, uppsatte han själv en protestskrivelse till Minuit mot svenskarnas landning och ockupation. Han erinrade om, att Södra Floden sedan flera år varit i holländarnas ägo, vilken äganderätt beseglats med deras blod och meddelade, att holländarna ej skulle tåla någon inkräktare. Skulden för alla misshälligheter, skador, förluster, oroligheter och blodsutgjutelse komme att falla på Minuit.

Denna skrivelse upplästes för Minuit, som åhörde densamma tigande och fortsatte sedan med sitt arbete, som om intet hänt.

Minuit vidtog snarast åtgärder att sälja skeppslasterna. Fågel Grip sändes till Jamestown i Virginien för att där sälja sin last och i stället köpa tobak. Kaptenen vägrades dock handelsrättigheter och fick återvända till Fort Kristina, där lasten lossades, varpå fartyget sändes på en expedition att driva kaperier på spanska silverflottans fartyg. Man försökte nu inleda handelsförbindelser med indianerna och lyckades såväl med Delawarestammen som med Minquas.

De indianer, som bodde i dessa trakter, tillhörde tvenne stammar, Algonquierna och Iroquois. De först-

nämnda bebodde ett vidsträckt område utefter kusten från New Foundland till 35 breddgraden, västerut till Stilla Havet och norrut till Hudson Bay, undantagandes ett kilformigt område utefter S:t Laurencefloden, sjöarna Ontario och Erie eller med andra ord, delar av de nuvarande staterna Pennsylvania, New York, Ohio och Maryland, som beboddes av Iroquois. De vid Delawarefloden och trakten däromkring boende tillhörde den förstnämnda stammen och bildade så att säga kärnan av densamma. De kallade sig Lenâpe eller Leni Lenâpe, som betyder »verkliga män». Lenaperna eller Delawares, som bebodde Nya Sverige, voro delade i tre stammar, Minsi eller Munsee, Unani och Unalachtigos. Svenskarna, som kallade dem »flodindianer» eller »våra indianer», köpte större delen av deras land. De sålde majs i stora kvantiteter till nybyggarna samt fisk och vilt, men ganska litet bäverskinn.

Omkring 75 mil norr och väster om kolonien bodde Iroquois. Delawareindianerna kallade dem Mingroe, som betyder förrädisk, opålitlig. Holländarna adopterade detta namn, som särskilt ansågs passa in på de sydöstra stammarna. Svenskarna kände tvenne stammar, svarta och vita Minquas. De vita Minquas kommo ned till Delawarefloden utefter Minquas Kill, som erhållit sitt namn efter dem, för att handla med holländare och svenskar. De hade förlorat en massa folk under krig med de fem stammarna, men voro under den svenska perioden i förbund med dessa eller åtminstone på fredlig fot.

De svarta Minquas, så kallade efter de svarta prydnadstecken de buro på bröstet, synas hava varit desamma, som sedan varit kända under namn av Conastogas. De kommo ned utefter Schuylkillfloden för byteshandel.

I sin indianbeskrivning säger Campanius Holm, att Minquas bodde 12 (svenska) mil från Nya Sverige, dit de dagligen kommo för att köpslå. Vägen till deras land var dålig, omväxlande skarpa granitklippor med moras, kullar och floder, som måste övervadas. Svenskarna, som i regel besökte deras land ett par gånger om året, måste vada upp till armarna genom floder och moras. De medförde yxor, hackor, kittlar, knivar, speglar och koraller som bytesvaror för bäver- och andra värdefulla skinn. Minquasindianerna, både äldre och yngre, voro högväxta, starka, härdade och tappra samt bodde på ett högt berg, som var mödosamt att bestiga. Beskrivningen synes passa in på de vita Minquas, senare kända som Susquehannas.

När holländare och svenskar talade om Minquas land, menade de ett område norr och väster om Nya Sverige. Handelsexpeditioner, ofta utsträckta ända till 150 engelska mil från kolonien, förekommo som vi sett. Minquas lämnade de flesta bäverskinnen och kallade sig själva »svenskarnas speciella beskyddare och vänner».

Landet var icke helt och hållet en ödemark, när svenskarna anlände. Delawareindianerna, som huvudsakligen voro jordbrukare, hade avröjt stora områden bredvid sina byar, varpå de odlade majs. Lindeström skrev 1654, att vildarna hade odlat majs i närheten av Trentonfallen tills jorden var så utsugen, att den ej förmådde bära någon skörd. Kolonisterna lärde ett och annat av vildarna, särskilt i fråga om majsodling.

Två tunnor vete, två tunnor korn samt möjligen andra sädesslag hade kolonisterna medfört, vilket såddes på uppodlade fält i närheten av Fort Kristina.

Inom fortets vallar hade under sommaren uppförts

tvenne hus av stockar, ett boningshus med skottgluggar och två små fönster. Huset var en ryggåsstuga utan vind med eldstad i ena hörnet byggd av på skeppen medfört tegel. Sängar, bänkar och stolar tillyxades så gott man kunde.

Det andra huset skulle tjänstgöra som förrådshus och här upplades de från skeppen ilandförda förråden jämte på platsen anskaffade matvaror. Måns Kling blev befälhavare på fortet med dess 23 man starka garnison och Hendrick Huygen fick hand om handelsvarorna och livsmedlen.

När Minuit avslutat anläggningen av fortet, ritat en karta över trakten och utarbetat en redogörelse till regeringen för sina åtgöranden, vidtog han förberedelser för hemresan. Skinn hade köpts av indianerna och den för tobaksinköp avsedda delen av varorna inlastats på Kalmare Nyckel, varpå han i mitten av juni satte segel och lämnade kolonien. Huygen fortsatte handeln med indianerna efter Minuits avresa och tillbytte sig en massa skinn och majs. Danska och engelska köpmän började handla med kolonien och handelsförbindelser inleddes med de engelska kolonierna i Virginien och Maryland.

Fågel Grip kryssade i Västindien spanande efter spanska priser. Kort efter ett besök i S:t Christopher fick den kunskap om att en spansk silverflotta var på väg österut, varom man underrättade amiral Jol. Efter ett besök i Havanna återvände man till Delaware på nyåret. Denna underliga expedition är höljd i dunkel, men kaptenen anklagades några år efteråt att hava stoppat en icke obetydlig förtjänst i egen ficka. En negerslav synes hava varit den enda ökningen i koloniens tillgångar. I slutet av april avseglade Fågel Grip med en last av skinn till Göteborg.

Kolonien var lämnad att existera på egen hand tills nya förråd och förstärkningar anlände.

Handeln med indianerna fortsattes och guvernör Kieft klagade i brev till sina förmän, att den holländska handeln var över 30,000 floriner mindre än förut, emedan svenskarna genom sin konkurrens förstörde marknaden.

Förhållandet till indianerna var vänskapsfullt, och år 1640 synes hava gått till ända i lugn. Guvernör Kieft hade befallning att motarbeta svenskarna, men hans krafter voro otillräckliga. Han försökte att förmå dem lämna landet. Enligt sin egen relation hade han lyckats, men dagen innan svenskarna skulle lämna fort Kristina och begiva sig till Manhattan,* ankom ett skepp med förstärkningar.

Över ett år hade gått efter Fågel Grips hemfärd och nästan två år efter Minuits avresa, varför det ej var underligt, om man började bliva orolig i kolonien, ehuru det är föga troligt, att de ämnade lämna densamma och flytta till Nya Amsterdam. I varje fall fann den nye kommendanten, Peter Ridder, som skulle övertaga befälet i stället för Måns Kling, när han den 17 april 1640 anlände med den andra expeditionen, kolonien i gott tillstånd.

Han medförde nya kolonister, några husdjur, en massa varor såväl för kolonisternas behov som för handeln med indianerna samt dessutom flera soldater och en präst. Hendrick Huygen upprättade ett inventarium över fortets förråd samt överlämnade böcker och nycklar till den nye kommissionären Joost van Langdonck.

---

* Nya Amsterdam, nuvarande New York.

III.

Omedelbart efter sin ankomst företog Ridder en resa genom koloniens område. Han ansåg landet lämpligt för åkerbruk och boskapsskötsel, varför han skrev hem och anhöll om utsäde, enär det han medfört blivit förstört under överfärden av saltvatten. Fortet befanns vara förfallet, vallarna färdiga att falla ihop på flera ställen, men han kunde göra föga däråt, dels därför att kaptenen förbjöd honom, dels emedan han ej hade befallning från regeringen. Han reparerade emellertid det nödvändigaste. Kanoner, kulor och krut funnos icke i tillräcklig mängd för ett energiskt försvar. Fortet låg för avlägset från Delawarefloden för att vara av verkligt strategiskt värde. Ridders rapport, som medsändes vid fartygets hemresa, var vidlyftigt och innehöll en lång önskelista. Vid fortet borde vallen åt landsidan förlängas och höjas åt flodsidan. Ett riksvapen hugget i sten borde utsändas att sättas upp över porten. Expeditionen hade medfört två ston och ett föl, men flera behövdes, likaså kor och två par starka oxar. Han klagade bittert över, att han ej hade någon, som kunde bygga ens en bondes stuga eller såga timmer, och han påstod, att det knappast kunde finnas en dummare samling människor än kolonisterna.

Ridders klagomål voro utan tvivel överdrivna, ty vi veta, att han byggde flera hus i kolonien, men hans klagomål låter oss förstå, att kolonisterna ej rekryterats bland de klyftigaste. Han föreslog vidare att anlägga tegelbruk och sågverk. Det fanns gott om skog och vattenkraft. Hans önskelista slutar med uppräknande av en hel del behövliga saker, såsom glas, stål, hampa, salt, några tunnor tjära, brännvin och utsäde,

råg, korn, bönor, ärter, kål och i övrigt förråd för ett år.

De av Minuit inledda goda förbindelserna med indianerna fortsattes av Ridder genom skänker till hövdingarna. Efter expeditionens ankomst uppblomstrade byteshandeln ånyo orsakande holländarna stora förluster. Huygen köpte en hel skeppslast skinn.

Förhållandet till holländarna var ovänligt. Dagen efter expeditionens ankomst hindrades Langdonck att fara förbi fort Nassau. Ridder utrustade dagen därpå slupen och seglade för förlig vind uppför floden, därvid tre kanonskott avfyrades mot slupen från fort Nassau, ehuru utan att förmå de djärva seglarna att vända.

Efter någon tid sändes slupen ånyo uppför floden förbi fortet, »för att se, vad de ämnade göra». Även denna gång sköts skarpt på slupen, men utan att såra någon eller avskräcka besättningen från att fortsätta. Kommissionär Jan Jansen protesterade mot inkräktarna och Ridder svarade. Holländarna måste dock nöja sig med protester, ty de hade endast tjugo man på sitt fort och Ridder lät det stanna vid protesterna. Enligt sina instruktioner skulle han söka stå på så god fot som möjligt med dem.

Kalmar Nyckel avseglade från kolonien i maj 1640 med en stor last av skinn. Huygen, som visat sig hava god hand med indianerna och en trogen och pålitlig kronans tjänare, återvände att avlägga en muntlig rapport. Måns Kling och några soldater reste likaledes, men kolonisternas antal hade genom de nykomna något ökats, huru mycket är dock okänt.

Det Nya Sveriges område ökades avsevärt under år 1640. Vid ett möte med indianerna i närheten av Trentonfallen, köptes en landsträcka från Schuylkills

mynning till det nuvarande Trenton eller omkring 40 engelska mil utefter västra stranden av Delaware. Ceremonierna voro de övliga med undertecknande av kontrakt och utbyte av gåvor. Fyra gränsstolpar med riksvapnet uppsattes, en vid Schuylkill och trenne vid den övre gränsen. Något senare köpte Ridder ett stycke land söder om Duck Creek av sachem Wikusi.

Sämjan mellan de holländska och svenska officerarna på fort Kristina var ej den bästa, och värre blev det efter skeppet hade avseglat. Van Langdonck var olämplig som kommissionär och ovän med Ridder. Stridigheter och gräl hörde till ordningen för dagen, vilket i hög grad inverkade på manstukten. Litet kunde därför uträttas under sådana förhållanden. Den 2 november var en betydelsefull dag i koloniens historia. De holländska kolonisterna från Utrecht anlände denna dag. Van Bogaert avlämnade rapport till Ridder, som anvisade holländarna ett stycke gott land några mil nedanför det nuvarande Philadelphia. De bodde i fortet och hos de övriga kolonisterna tills de hunnit bygga egna bostäder. De medförde säkerligen boskap och lantbruksredskap. Deras skepp avseglade efter ett kort uppehåll redan den 3 december.

Vintrarna 1640 och 1641 liksom sommaren gingo utan att något skepp från Sverige hördes av. Ställningen sistnämnda år blev kritisk. Ett handelskompani, bildat av kolonister i Nya England, förstörde handeln med indianerna. Ledarna av företaget, George Lamberton och Natanael Turner, funno landet vid Delawarefloden glest befolkat och beslöto köpa land därstädes. De seglade uppför floden och sökte köpa land, men indianerna vägrade sälja. Slutligen synes de lyckats övertala Usquata, sachem av Narrataces, att sälja ett område på båda sidor om floden från

Racoon Creek på flodens östra sida till kusten och från en bäck kallad Tomquncke till en annan bäck på västra stranden.

Då Ridder erfor detta seglade han i slupen nedför floden och landade vid en bäck i närheten av sachem Wikusis wigwam. Ett köp avslöts och en gränsstolpe med riksvapnet sattes upp under salut och i närvaro av indianerna.

När Ridder satt upp sina gränsstolpar, sände han van Dyck till engelsmännen för att underrätta dem att landet köpts av svenskarna. Han protesterade mot den engelska handeln på floden. Lamberton och Turner fortsatte emellertid som om intet hänt. Några dagar efter köpet avlägsnade Usquata gränsstolparna och förde dem till fort Kristina. Då Wikusi erfor detta, sände han en budbärare till svenskarna och bad dem ånyo sätta upp gränsstolparna; de hade köpt landet av dess verkliga ägare.

Lamberton och Turner begåvo sig då till Schuylkill och köpte ett område norr om Philadelphia på östra sidan av Delaware. De byggde där ett blockhus vid Varkens Kill, där ett tjugotal familjer slogo sig ned. De voro till större delen köpmän, men några voro jordbrukare och det är troligt, att de anlade farmer och trädgårdar kring sina hus.

IV.

Den länge efterlängtade undsättningen ankom äntligen den 7 november 1641, då Kalmare Nyckel och Charitas kastade ankar vid fort Kristina. De första dagarna användes att sköta om de efter den stormiga resan medtagna passagerarna, vårda djuren och avlasta varorna. Ridder hade erhållit det mesta han be-

gärt. De kolonister, som medföljde, voro bättre och intelligentare, varför Ridder hoppades på goda resultat. Langdonck överlämnade ett inventarium till sin efterträdare. Detta var ej lysande. Endast något majs, 4,000 fiskkrokar, 600 yxor och något litet andra varor funnos.

Endast sex bäverskinn funnos, och Huygen, som återkommit, lyckades ej köpa några, enär engelsmännen förstört handeln, varför skeppen i slutet av månaden återvände nästan tomma.

Garnisonen blev förstärkt med några soldater, däribland Måns Kling, som skulle tjänstgöra som löjtnant. Några jordbrukare, som också kommit, ämnade anlägga plantager. Dessutom funnos bland de nyanlända en präst, en skräddare, en mekaniker, antagligen en smed och några andra hantverkare.

Fem hästar, åtta kor, fem får och två getter landsattes, men två hästar och en ko dogo inom kort. De svin, som medförts på föregående resor, förökades hastigt och många sprungo omkring vilda. De skötos på hösten och fläsket röktes eller saltades att användas till föda under vintern. Ridder sköt ett svin åtta mil från fortet och åtta stycken infångades på samma ställe. Jakten spelade en stor roll för anskaffande av livsmedel, särskilt höst och vinter, varför en kolonist alltid medförde gevär på sina strövtåg. Fisket var även av vikt, ehuru Ridder klagade att man saknade nödiga fiskredskap. Nät och andra fiskredskap kommo med senare expeditioner, varefter fisktillgången blev bättre. Fiskkrokar såldes i massor till indianerna, vilka sålde fisk till kolonisterna. Nya hus byggdes utanför fortet och nytt land röjdes under vintern för åkerfält och tobaksplantage.

Engelsmännen fortsatte sin verksamhet vid floden

och flera anlände. Robert Cogswell anlände med en ny skara, som slog sig ned i ett av Lamberton byggt blockhus vid Schuylkill, varifrån de drevo en livlig handel med indianerna till stor skada för den svenska och holländska skinnhandeln.

Den gemensamma fienden hade närmat svenskar och holländare. Jan Jansen, antagligen understödd av Ridder, begav sig på befallning av sina överordnade till Schuylkill med beväpnat följe för att förmå engelsmännen att lämna platsen. Då de vägrade, brände han deras hus och magasin, och sände kolonisterna som fångar till Manhattan. Lamberton lyckades undkomma med sitt fartyg. Det förstörda värderades till 1,000 pund, vilket tyder på, att kolonien varit ansenlig. Den engelska kolonien vid Varkens Kill lämnades i fred. Dels låg den rätt långt från de holländska och svenska forten och långt från skinnhandelns centra, dels voro antagligen Ridders och Jansens stridskrafter för fåtaliga att våga sig på deras fasta blockhus.

Den engelske befälhavaren försäkrade Ridder, att de voro villiga att underkasta sig den starkaste, som var i stånd att lämna dem det bästa skyddet. När guvernör Printz anlände, upptogs kolonien i den svenska.

Sir Edmund Plowden, som erhållit privilegium på östra Delawarestranden, protesterade mot Lamberton och hans bolags intrång, och beredde sig att sända kolonister dit 1641, och sökte med parlamentets hjälp intressera de i Virginien boende engelsmännen härför.

Den 18 mars 1642 riktade guvernör Berkeley en protestskrivelse till svenskarnas värdige guvernör och Hendrick Huygen. Skrivelsen innehöll en historik

över engelsmännens verkliga och imaginära upptäckter, kolonisation och besittningsrätt till områdena vid Delaware och uppmanade svenskarna att underkasta sig engelska kronans överhöghet och erkänna guvernör Plowden. Brevet säger vidare, att sir Edmund Plowden önskade vänskap och ett gott fredligt förhållande till svenskarna samt uttryckte som önskemål, att de ej skulle sälja vapen och ammunition till indianerna eller hindra den fria handeln på floden. Ridder har antagligen besvarat detta brev, varpå saken fått bero.

Landskapets utseende omkring fort Kristina hade undergått stora förändringar. Nya bostäder voro uppförda omkring fortet, skogarna avröjda och åkerfält med uppspirande gröda syntes runt om. Tobaks- och köksväxter odlades. Vi veta intet om skörden 1642, men en väderkvarn byggdes under sommaren och mjöl maldes på hösten. Guvernör Winthrop säger, att sjukdom med flera dödsfall hemsökte kolonien 1642. Därom nämna dock ej svenska handlingar något. Möjligen avser Winthrop den holländska Utrechtkolonien, som ej omnämnes efter 1642.

Peter Kalm säger i sin resebeskrivning, att de hus svenskarna uppförde åt sig, voro oansenliga, byggda av runda trädstammar med en dörr så låg, att man måste kröka sig för att inträda. Fönster funnos icke, utan man fick nöja sig med gluggar täckta med en skjutbar träskiva. Lera hade strukits på mellan stockorna både utan och innan. Eldstaden bestod av stenar tagna från kullarna eller, där sådana ej kunnat anskaffas, av lera. Bakugnen var uppförd inne i huset. Denna beskrivning giver antagligen en trogen bild av kolonisternas bostäder innan guvernör Printz anlände.

Vi känna intet rörande rättsskipningen under denna period, men troligen förekommo domstolar i någon form.

Uppgifterna om det religiösa livet äro få. Pastor Torkillus predikade i fort Kristina, men han klagar till rådet att han skymfas och hindras i sin verksamhet av dem, som tillhöra det kalvinistiska kätteriet. Dessa voro väl holländare, och efter van Langdoncks avresa synes det blivit lugnare. Pastor Kristofer anlände 1641 och biträdde Torkillus med religionsvården. Han stannade till 1643, då han återvände till Sverige och betaltes av Beier för sitt arbete. Ett av de av Minuit uppförda husen hade använts för gudstjänsterna, men ett kapell byggdes 1641 eller 1642. Vi få ej glömma, att det var en tid, då religionen spelade en ytterst betydelsefull roll i såväl de enskildas som i samhällenas liv. Det var en tid, då generaler började och slutade sina brev och rapporter i Guds namn och till och med sjörövare endast började sina färder efter att hava nedkallat himlens välsignelse över sina företag.

Vi kunna därför säkert antaga, att regeringen ej glömt att befalla Ridder att bygga en kyrka och att han lydde, ehuru vi ej hava någon skriftlig bekräftelse därpå. Vi veta, att det fanns en kyrka eller kapell 1643, antagligen byggd året förut eller kanske redan 1641. I sitt svar på guvernör Printz' brev av den 12 april, förmanar Per Brahe denne att pryda deras lilla kyrka enligt svensk sed. En kyrka kunde ej på den tiden byggas på sex veckor, varför den måste funnits före Printz' ankomst.

FEMTE KAPITLET.

Expeditionerna till Nya Sverige under guvernör Printz' styrelse.

I.

Nya Sverige-kompaniet hade efter den andra expeditionen helt övergått i svenska händer. Alla dess aktieägare voro nu svenskar, antingen infödda eller naturaliserade. Dåtidens svenska penningmän ägde emellertid icke tillräckliga resurser att utan understöd från staten finansiera företaget.

De båda verkliga storfinansiärerna De Geer och von der Linde, voro alldeles för försiktiga affärsmän att deltaga i ett så osäkert företag, vartill kom, att de voro fullt upptagna med sina många andra företag för att få någon tid övrig för grundläggande av avlägsna kolonier. Kompaniets finanser voro i ett bedrövligt tillstånd, och något måste göras. Fleming brevväxlade härom med Blommaert och andra, liksom frågan diskuterades av riksrådet och aktieägarna. Många förslag diskuterades, och efter en rad sammanträden beslöts att rekommendera följande reorganisationsplan till regeringen.

1) Kompaniet skulle reorganiseras och 36,000 riksdalers nytt kapital tillföras detsamma.

2) Kronan skulle teckna 6,000 riksdaler, det gamla Södra Skepp-kompaniet 18,000 riksdaler och ett antal privatpersoner 3,000 riksdaler vardera.

3) Kompaniets huvudsäte skulle vara Göteborg och en bokförare anställas där.

4) Guvernören och övriga tjänstemän skulle avlönas av tobaksaccisen i Sverige.

Dessa förslag godkändes av regeringen med den ändring, att huvudkontoret och ledningens säte skulle förläggas till Stockholm, med en kommissionär i Göteborg. Reorganisation trädde i kraft i augusti, då kompaniets nya räkenskapsböcker upplades. Förhållandet mellan staten och kompaniet var klarare än i det gamla. Staten var numera aktieägare med rätt att ingripa i förvaltningen. Då kompaniets stadgar icke tydligt angåvo, efter vilka principer ledningen skulle handhavas, är det tydligt att regeringen avgjorde många frågor godtyckligt.

De flesta expeditionerna utrustades efter beslut i riksrådet, liksom fartygen utvaldes efter dettas anvisning. Detta är dock helt naturligt, ty alla aktieägarna voro riksråd med undantag av Spiring, vilken var en hög tjänsteman. Rådssammanträdena voro lämpliga tillfällen att diskutera kompaniets affärer i samband med andra kommersiella förhållanden.

Några nya privilegier torde ej hava utfärdats, utan det äldre kompaniets, som utfärdats fem år tidigare, fortforo att gälla. Fleming kvarstod som direktör, liksom alla övriga tjänstemän.

II.

Man började omedelbart vidtaga åtgärder för en ny expedition och efter ankomsten av Ridders rapport påskyndades arbetet. Tre skepp skulle utrustas, och regeringen övertog alla omkostnader härför utom löner och underhåll för utvandrare, civila tjänste-

män och tjänare. Livsförnödenheter och andra förråd uppköptes i Göteborg och Holland, men icke några varor för handeln med indianerna, enär detta skulle fördröjt expeditionen. Förberedelserna gingo dock långsamt.

Man beslöt avlösa Ridder och utnämnde Johan Printz till guvernör över Nya Sverige. Denne Printz hade haft en växlande levnadsbana. Prästson från Västergötland hade han bestämts för den lärda banan och studerade latin, filosofi och teologi vid svenska skolor och tyska universitet. Snart nog tvingades han av omständigheterna in på den militära banan. Han tjänade under många generaler och i flera land, och steg så småningom i graderna till överstelöjtnant. Efter 15 års tjänst i Sveriges härar, erhöll han en ansvarsfull post som kommendant i Chemnitz. Tvingad av fienden att överlämna staden 1640, reste han hem utan tillstånd eller pass av Banér, varför han avskedades och häktades vid ankomsten till Stockholm. Omsider frigiven levde han tillbakadraget på sitt gods i Småland till sin utnämning till guvernör 1642. I juli samma år adlades han och synes återfått regeringens fulla förtroende.

Guvernör Printz' instruktioner diskuterades i riksrådet, och den 15 augusti undertecknades de av Per Brahe, Herman Wrangel, Klaes Fleming, Axel Oxenstierna och Gabriel Bengtsson Oxenstierna, och hans fullmakt som guvernör utfärdades samma dag. Han tillerkändes en reseersättning av 400 riksdaler. En inkomststat med löner för officerare och manskap upprättades.

Krister Boije, Johan Papegoja, pastor Johan Campanius jämte flera andra anställdes för tjänstgöring i kolonien. Gregorius van Dyck återvände dit med

samma lägenhet. En del nytt folk förhyrdes att ersätta holländare som soldater och tjänare på fort Kristina för att förebygga osämja och stridigheter, som förekommit förut.

Man gjorde ansträngningar att skaffa utvandrare. En av Beier anställd smed, Mikel Nilsson, som skulle söka mineral i kolonien, sändes till Värmland att värva arbetare. Brev skrevos ånyo till landshövdingarna att söka förmå folk att utvandra. Personer med gott rykte fingo taga sina familjer med, men få voro villiga. Riksrådet beslöt då, att deserterade soldater och tjuvskyttar skulle dömas att tjäna i kolonien vissa år. Även dessa åtgärder visade sig otillräckliga, varför landshövdingarna i rikets norra och mellersta delar fingo befallning att låta fasttaga sådana finnar, som förstörde skogarna och gruvorna. Senare bestämdes, att personer, som ej kunde betala sina skulder, skulle deporteras. Dock utskickades blott sådana, som ej begått något sådant brott, att folk ej ville umgås med dem. Alla dessa samlades i Göteborg i avvaktan på expeditionens utrustande.

Under sommaren fann man sig ej kunna utrusta mer än två skepp, Fama och Svanen, vilka i augusti lämnade Stockholm med en del av utvandrarna ombord. Vid ankomsten till Göteborg visade det sig, att Fama behövde repareras och målas. Detta, jämte en del andra motigheter, som förorsakade stora kostnader för underhållet av sjöfolk och utvandrare, fördröjde avfärden till den 1 november. Vid jultiden anlände man till Antigua vid spanska sjön, där man firade jul. Man blev väl mottagen av befolkningen, och den engelske guvernören inbjöd guvernör Printz, Campanius och officerarna till sitt bord. På nyåret fortsattes resan, kolonisterna hade tagit med sig så mycket apel-

siner och citroner som de kunde, och man anlände till Delawareviken i slutet av januari. Här överraskades man av en våldsam snöstorm, Fama stötte på grund och förlorade stormasten och tre ankare. Svanen blev även illa åtgången och en del av lasten förstördes. Expeditionen fördröjdes genom denna olycka och ankom först den 15 februari till fort Kristina.

Sedan skeppen iståndsatts och en ansenlig last av bäver- och utterskinn intagits, anträddes hemresan med det avlösta folket, den 14 april. Man seglade över Portugal, där Svanen intog en last salt, och anlände till Göteborg i juli. Lasten av skinn och salt sändes med skeppen vidare till Stockholm för att där säljas. Bland passagerarna var Peter Ridder. Han användes allt fortfarande av regeringen i olika befattningar, tills han 1669 utsågs till befälhavare på Viborgs slott, där han dog 1691.

III.

Den sista expeditionen hade ej medfört några varor för handeln med indianerna, varför man omedelbart efter deras avgång satte i gång förberedelserna till en ny expedition. Fleming, biträdd av Beier, Kramer, Schottingen, Spiring och Trotzig, var outtröttligt verksam. Trotzig köpte varor i Holland för flera tusen floriner, Schottingen tyger, färdiga kläder, skor och strumpor i Göteborg, Beier och Kramer yxor, sågar, kvarnstenar, tyger med mera i Stockholm.

Som vanligt var det svårt att få utvandrare och riksrådet beslöt ånyo att skicka timmertjuvar och krypskyttar till kolonien. Johan Papegoja, som följt med på hemresan, beslöt att återvända. Han värvade ett antal soldater på hösten för koloniens räkning.

En fältskär, Hans Janeke, anställdes och erhöll 60 daler till anskaffande av medicin. Två eller tre kolonister voro från Finland, dessutom medföljde Johan Mattsson och två unga adelsmän, Knut och Per Liljehöök.

Fama och Kalmare Nyckel utrustades för expeditionen. Stora kvantiteter »träflaskor», träfat, träskedar, tjära med mera anskaffades för resan i Sverige och Finland. Brännvin och vin köptes i Holland för tobakshandeln på de Caraibiska öarna, dit Kalmar Nyckel skulle segla. De lämnade Göteborg i slutet av december, seglade antagligen tillsammans, tills de ankommo till amerikanska farvatten, då Kalmare Nyckel styrde söderut.

Fama ankom till fort Kristina den 11 mars, men var ej färdig för hemresan förrän den 20 juli, då hon med en stor last tobak och skinn anträdde hemresan.

Efter två månaders resa ankom Fama till Harlingen i Holland för att proviantera.

I Harlingen erfor man, att krig utbrutit mellan Sverige och Danmark, varför man beslöt att avlasta i Holland. Tillåtelse härtill vägrades och kort därpå beslagtogs Fama av West India-kompaniet, som fordrade en extra importtull över den lagliga tullen.

Ungefär samtidigt anlände Kalmare Nyckel från sin kryssning i Caraibiska havet, där den avyttrat sin last mot tobak. Även detta fartyg beslagtogs av West India-kompaniet. Först efter upprepade protester lyckades Spiring få skeppen frigivna.

IV.

Printz och Papegoja hade i sina skrivelser till ledningen i hemlandet begärt utsändandet av flera kolo-

nister och förråd med Fama 1644. Händelser av långt större betydelse för Sverige än den lilla kolonien vid Delaware upptogo emellertid då de styrandes tankar. Sverige förde ett av sina lyckligaste krig mot Danmark. Alla skepp, som kunde pressas i tjänst, användes för kriget. Svanen och Charitas, som gjort en resa till Delaware, deltogo i slaget vid Femern och när omsider, sommaren 1645, Kalmare Nyckel och Fama ankommo till Göteborg, utrustades de omedelbart för deltagande i striden. Den 7 augusti utkämpade Kalmare Nyckel en häftig strid mellan Malmö och Köpenhamn med det danska skeppet S:t Peer. Endast tolv av besättningen undkommo med livet. Bland de svårt sårade befann sig M. Johansson, som i egenskap av sekreterare deltagit i flera resor till Nya Sverige.

Det var under sådana omständigheter omöjligt att anskaffa fartyg för en ny expedition eller ens vidtaga förberedelser till en sådan. Till råga på allt förlorade kolonien sin kraftige gynnare och förespråkare genom Claes Flemings bortgång. Han dödades av en kula på sitt amiralsskepp Spiran i juli 1644.

Koloniens högsta ledning föll nu på Axel Oxenstierna, men denne var fullt upptagen med andra och viktigare värv. Utsedd till fredsunderhandlare 1644, deltog han i detta tidsödande arbete, som varade i ett och ett halvt år. Han skrev därunder själv alla inlagor och handlingar, och hade, enligt egen uppgift, att kämpa icke blott mot de fientliga underhandlarna och de fredsmäklande makternas sändebud, utan även mot den fredsvänliga oppositionen inom riksrådet. Brev och rapporter från Printz sändes till rikskanslären, som ej hade tid att befatta sig med dem, varför kompaniets tjänstemän voro okunniga om tillståndet i

kolonien. Slutligen sände Oxenstierna alla dessa handlingar till Beier och Kramer, vilka gjorde vad de kunde att tillmötesgå Printz' önskningar. Något skepp kunde till följd av kriget ej sändas från någon svensk hamn och försök att utrusta en expedition i Holland visade sig outförbara.

Efter fredsslutet 1645 togo förberedelserna fart. Printz hade begärt ett stort antal soldater och kolonister, och det ser ut, som om man till en början tänkt att söka tillmötesgå hans begäran. I riksarkivet finnas beräkningar över underhållskostnaderna för 1,000 personer under tre månader, därav 200 soldater, 200 kolonister, 400 kvinnor och 200 barn. En sådan skara skulle dragit en kostnad av 8,000 riksdaler och tre eller fyra skepp för transporten eller vida mera penningar än man kunde anskaffa.

Man beslöt därför att utrusta en mindre expedition. Skeppet Gyllene Hajen inköptes färdigriggat jämte en stor last i Holland och anlände under sommaren till Göteborg. Det hade varit meningen att även utrusta Fama, men av någon orsak skedde ej detta. I maj 1646 avseglade Gyllene Hajen från Göteborg och anlände efter en synnerligen stormig resa i bedrövligt tillstånd först den 1 oktober till fort Kristina. Kaptenen, styrmannen och hela besättningen med ett undantag hade varit sjuka och trodde själva, att de skulle gått under, om de ej nått land strax därefter. Sjömännens tillfrisknande tog lång tid och först i mars kunde återresan anträdas. Man vet intet om denna, men Gyllene Hajen anlände i juni till Göteborg och fortsatte senare därifrån till Stockholm med lasten, som utgjordes av tobak.

V.

Last för en ny expedition hade börjat inköpas innan Gyllene Hajen återkommit. Skörden hade slagit fel i kolonien, varför en kvantitet råg inköptes. Varor för indianhandeln hade inköpts i Holland, och Johan Pepegoja fick i uppdrag att värva soldater. Man hade först tänkt utrusta Fama, men denna befanns ej fullt sjöduglig för en så lång resa, varför Svanen utsågs i stället. Förberedelserna gingo denna gång hastigare än vanligt, varför man redan den 25 september kunde sätta segel. Denna expedition, som endast medförde ett fåtal utvandrare, hade god väderlycka och anlände i gott tillstånd till fort Kristina på hösten. Svanen lämnade fort Älvsborg den 16 maj med en värdefull last av skinn. Redan den 13 juni siktades Plymouth och den 3 juli ankom Fama till Stockholm utan att hava angjort Göteborg.

Koloniens räkenskapsböcker och avlöningslistor från februari 1643 till mars 1648 medfördes av Måns Kling på denna resa. De överlämnades till Kramer, som kopierade dem i kompaniets böcker. Balansräkningen visade 41,331 riksdaler utgifter och 31,332 riksdaler inkomster eller en förlust på nära 10,000 riksdaler. Tobaksaccisen, som skulle användas till avlöning av kompaniets tjänstemän, utgjorde endast hälften av beloppet. Dessa penningar hade emellertid till största delen använts till reparation av slottet i Stockholm. Efter en del påstötningar utbetaltes dock detta belopp, och åtgärder vidtogos att fylla den övriga bristen.

VI.

Den 6 april 1648 lästes brev från Nya Sverige i riksrådet, vari Printz ånyo begärde flera kolonister och

mera handelsvaror. På sommaren kom ytterligare ett brev från Papegoja med Svanen, vari han anhöll om tillstånd att resa hem, om ej skepp och varor snart anlände.

Regeringen beslöt därför att på egen bekostnad snarast möjligt utrusta en ny expedition (den nionde). Kalmare Nyckel var först påtänkt, men befanns för gammal och skröplig, varför skeppet Katten utrustades.

Berättelser om den nya koloniens stora möjligheter för kolonister spredos bland folket och efter 1648 fanns det massor av folk som önskade utvandra. En viss Matts Ericksson från Värmland skrev på uppdrag av två hundra finnar till rådet med begäran att hennes kungliga majestät skulle sända dem till Nya Sverige för att uppodla landet. Officerare och soldater ansågo dock fortfarande Nya Sverige för en otrevlig garnisonsort. Fältmarskalken Lars Kagg föreslog i brev till regeringen att 300 man av ett visst regemente, som av envishet stannat hemma, skulle utsändas till varning för andra. »De hava en stor fruktan för Nya Sverige», skrev Kagg, »varför det skulle vara fördelaktigt att sända några av dem dit, när ett skepp avgår.» Antagligen uttogs ett antal av dessa soldater att medfölja på den nionde expeditionen.

Ett sjuttio-tal utvandrare utvaldes från en stor mängd anmälda. Bland de mera bemärkta bland dessa voro: Pastor Matthias Nertunius, bokhållaren Joachim Lycke med familj, fältskären Timon Stidden, Johan Rudberus och Hans Persson. Hans Amundson, som medtog sin familj, utsändes att tjänstgöra som kommendant. Kapten var Cornelis Lucifer och Jan Jansson Bockhorn förste styrman. Kanoner och en myckenhet ammunition jämte livsmedel, beräknade för ett år, inlastades.

Efter vad det synes onödigt dröjsmål satte man

segel den 3 juli och nådde under förlig vind engelska kusten. Man fortsatte »den östra» vägen genom spanska sjön. Kaptenen beslöt landa vid Antigua och där intaga nytt vattenförråd. Något friskt vatten erhölls icke, men man mottogs vänligt av den engelske guvernören. Man fortsatte till S:t Christopher, där vatten och andra förnödenheter togos ombord. Skeppsrådet beslöt att köpa några laster salt vid S:t Martin, varför man seglade dit. På lördagskvällen den 26 augusti var allt klart och kaptenen befallde att seglen skulle hissas. En av passagerarna hade emellertid ej kommit ombord, varför kaptenen lovade, på Amundsons och andras böner, att ej lämna hamnen förrän alla voro ombord. Han lättade emellertid ankar på natten, då Amundson gått till vila.

Klockan två på morgonen den andra dagen stötte fartyget på ett undervattensgrund. Alla rusade upp på däck. Amundson och de andra officerarna bådo kaptenen taga ned seglen, men han vägrade. En andra stöt kändes och man begärde ånyo att seglen skulle tagas ned, men kaptenen svarade: »Jag känner väl till farvattnet här, fartyget kan passera». En tredje stöt kändes, och det visade sig, att en skarp klippa skurit igenom bogen. I hopp att taga sig flott kastade man ballasten, det inköpta saltet och vattnet överbord, men fartyget satt fortfarande fast. Då dagen inbröt, såg man en liten obebodd ö på ungefär 13 engelska mils avstånd. Kvinnor och barn fördes dit i räddningsbåtarna, men männen stannade ombord. En våldsam storm utbröt, varför man, för att hindra att skeppet skulle brytas itu, måste kapa masterna. Följande morgon lämnade männen, sedan de tagit något livsmedel med sig, skeppet och begåvo sig till kvinnorna på ön. De skeppsbrutna fingo, under de

åtta dagar de vistades på ön, utstå stora lidanden. »Det fanns ej en droppe vatten», säger berättaren, »och vi måste slicka stenarna med våra tungor.»

En dag passerade en liten bark inom synhåll. De skeppsbrutna signalerade med bösskott, men den fortsatte till det närbelägna Porto Rico. Härifrån ankommo därpå två spanska skepp. Man frågade de skeppsbrutna, vilka de voro och varifrån de kommo. De skeppsbrutna visade sina pass, men spanjorerna låtsade sig aldrig hava hört talas om Sverige och uppmanade de skeppsbrutna att giva sig eller strida. De fingo dock vatten och livsmedel, varpå de fördes tillbaka till skeppet. De lovade Amundson att lämna såväl last som livsmedel orörda, men väl komna ombord, togo de allt de kommo över. Icke nöjda härmed drogo de kläderna av sina offer, män och kvinnor utan åtskillnad, under sökande efter penningar och värdesaker.

Den 1 september märkte man, att skeppet läckte, varför svenskarna befalldes till pumparna. Pastor Nerturius, som deltog i arbetet, hade på sig ett par gamla byxor och hade något pengar i strumporna. För att spanjorerna skulle tro, att han saknade byxor, lät han skjortan hänga utanpå och deltog så utstyrd under mycket skämt från svenskarnas sida i arbetet. När den spanske kaptenen hörde, att Nerturius var präst, gav han honom kläder och en mössa, »men de kallade honom papistam perro Lutheran».

Den 3 september landsattes de skeppsbrutna i Porto Rico, fördes under musik av »pipor och trummor och mycket oväsen till torget, där en stor eld uppgjordes, vari alla svenska böcker brändes. Amundson klagade över behandlingen hos guvernören de la Riva, som svarade, att om han personligen varit närvarande,

de skulle behandlats på ett annat sätt och deras egendom ej tagits. Han lovade dem friheten, men deras penningar och egendom kunde han ej återställa. Svenskarna sände så snart som möjligt brev och två representanter till Stockholm att omtala deras belägenhet och begära, att ett fartyg sändes att hämta dem.

En holländsk kapten Diedrick Diedricksen hade emellertid ankommit till Porto Rico med en last slavar. Han lovade att taga svenskarna med antingen till Amerika eller Holland. Då han var segelklar, beslagtog guvernören hans fartyg, tog hans pengar och beslöt sända fartyget som pris till Spanien. Svenskarna erhöllo tillåtelse att medfölja till Spanien. Pass gjordes i ordning och de erhöllo befallning att göra sig färdiga att avresa. De förde, på guvernörens försäkringar, sina tillhörigheter till kajen, men då de stodo i begrepp att gå ombord, vägrades detta. Guvernören hade insjuknat och stadsrådet bestämde att endast Amundson skulle få resa. Amundson vägrade att resa ensam, men kvarhölls ombord, dit även hans familj fördes »och lämnade oss under stor klagan och gråt stående på stranden», skriver Rudberus.

I april 1650 lyckades Rudberus och Jöran Dufva köpa en liten bark och försedda med pass och livsmedel av guvernören satte man segel och återstoden av kolonisterna, tjugofyra själar, lämnade Porto Rico i början av maj. Man hoppades uppnå S:t Christopher och därifrån komma till Nya Sverige eller tillbaka till Sverige. I närheten av ön S:a Crus mötte de en fransk bark, vars officerare kommo ombord. De svenska passen hälsade man med skrattsalvor och revo sönder dem, men de spanska tog man. Svenskarna fördes i land och deras tillhörigheter delades mellan fransmännen, vilka, om man får tro Rudberus, slogos

som hundar om desamma. Svenskarna fördes därefter till guvernören, som genomsökte deras kläder efter penningar och andra värdesaker. De underkastades den grymmaste tortyr, bundos vid poster, varpå soldater befalldes att avskjuta sina gevär nära dem. Kvinnorna, som voro instängda i ett rum bredvid, ropade och gräto bitterligen, troende att deras män dödats. Därpå hängde man upp Rudberus, Dufva, en vid namn Andreas och styrmannen med bakbundna händer vid en krok i taket ungefär en meter från golvet, och fingo de i denna ställning hänga under två nätter och en dag, tills deras kroppar voro blå och blodet pressats ut under naglarna.

Kvinnorna hade gömt litet penningar och pärlor i jorden, vilket fransmännen fingo reda på, varpå de torterade fångarna omänskligt, vredo deras fingrar med pistollås och brände kvinnorna under fötterna med glödande järn. De sålde fångarna därpå utåt landsbygden, »en hit och en annan dit», och förbjödo dem att tala vid varandra. En kvinna, som guvernören fattat behag till, dödades på hans befallning, sedan han skändat henne, och många andra grymheter begingos.

Under tiden hade en holländsk bark kommit till S:a Crus för vatten. Den beslagtogs först av guvernören, men fick kort därpå avsegla. Efter sin ankomst till S:t Christopher berättade kaptenen för tvenne tobakshandlare från Rotterdam, bröderna Johan och Andreas Clausen om svenskarnas olycka och lidanden. Rörda av hans berättelse, anhöllo bröderna hos guvernören om tillåtelse att föra de fängslade svenskarna till S:t Christopher. Guvernören tvivlade på deras berättelse, men utfärdade i alla fall pass för dem, jämte en order, att fångarna skulle frigivas. Den ene av bröderna anskaffade ett fartyg, den andre sjömän

och livsmedel. Då de kommo till S:a Crus, voro endast fem av de tjugofyra vid liv, nämligen Johan Rudberus, två kvinnor och två barn. Kvinnorna och barnen fördes genast ombord, men Rudberus hade sålts till en kapten för 500 pund tobak. Han lyckades dock rymma med hjälp av en tysk under natten och kom ombord, men upptäcktes av ägaren, som fordrade och erhöll 500 pund tobak för sin slav, varpå man avseglade. Nästa dag dogo de tvenne kvinnorna och det äldsta barnet. Det andra lämnades till en fransk kvinna, men ej heller detta levde länge. »Kapten Johan Clausen tog mig ombord på sitt skepp och förde mig till Holland och visade mig mycken välvilja», skriver Rudberus, som var en av de sista av expeditionen som hemkom 1651. Endast nitton av kolonisterna och några officerare och soldater lyckades komma hem, däribland Lycke, Nerturius, Timon Stidden med hustru och fem barn ankommo i utblottat och beklagansvärt tillstånd till Holland, dit även Amundson med familj kommit från Spanien. Pastor Nerturius, Amundson, Lycke och flera andra avlade muntlig berättelse i Stockholm om expeditionens sorgliga öde.

Den svenska regeringen var efter den västfaliska freden angelägen att inleda vänskapliga förbindelser med de katolska makterna, varför Matthias Palbitsky sändes på speciell mission till Spanien för att återknyta förbindelserna och arrangera handelsavtal. Innan Palbitsky reste, anlände underrättelser från de skeppsbrutna på Porto Rico. Ett inventarium över den förlust kronan lidit utgörande 5,069: 19 riksdaler uppsattes och lämnades till Palbitsky att presentera spanska regeringen.*

* Kompaniets förluster upptogos icke i detta inventarium.

Palbitskys mission var framgångsfull. Konungen tog sig an saken och skrev till guvernören i Porto Rico. På hösten skrev han ånyo till guvernören och meddelade sitt »handelshus i Sevilla», att det svenska skeppet måste utlämnas och fångarna frigivas. Svenskarna hade emellertid lämnat ön. Frågan om skadestånd fick vila till 1653, då en ny expedition utrustades, och det beslöts, att ett av skeppen skulle segla till Porto Rico och utkräva beloppet. Hans Amundson utsågs att indriva fordran och föra befälet, men han ersattes snart av Elswick. En ny värdering gjordes, vilken med upplupna räntor steg till 33,669 riksdaler. Elswick erhöll uppdrag att fodra denna summa i Porto Rico, och om spanjorerna ej ville betala allt, nöja sig med en avbetalning, lämnande resten att betalas senare. Elswick anlände till Porto Rico i juni 1654, där han blev väl mottagen och synes haft förhoppning om framgång.

Efter att hava arbetat i fyra dagar på räkningen och på densamma upptagit en hel del personliga förluster, framlämnade han en på 52,206 riksdaler slutande fordran. Detta var mycket mer än spanske konungen befallt skulle betalas, och mer än guvernören kunde betala. Elswick ville ej erkänna de spanska beräkningarna, varför han lämnade Porto Rico utan att hava kommit till en uppgörelse. Några vidare försök att indriva skulden synas ej hava gjorts, och så sent som 1763 var skulden fortfarande obetald.*

---

* Antagligen har den aldrig blivit betald, varför Sverige än i dag äger en erkänd fordran på Spanien, vilken om den skulle betalas med ränta på ränta, skulle utgöra ett ansenligt belopp.

Denna av Printz så otåligt väntade expedition hade, om den i stället lyckligt anlänt till Nya Sverige, kunnat hava ett stort inflytande på koloniens vidare utveckling, i stället för att hindra och skada kompaniets utveckling. Hade Katten anlänt till Nya Sverige, hade antagligen händelserna 1651 ej inträffat. Fort Casimir hade då ej blivit byggt, Rising ej haft något fort att intaga och Stuyvesants expedition 1655 ej blivit av.

VII.

Så snart nyheten om Kattens skeppsbrott blev bekant i Sverige, började man vidtaga förberedelser till en ny expedition. Flera tusen floriner sändes till Peter Trotzig i Holland för att inköpa varor, och man väntade dagligen ett rådsbeslut om att sända en last direkt från Holland till Nya Sverige, men av någon orsak blev detta ej av.

Kompaniet synes hava haft pengar i sin kassa och Gyllene Hajen låg nymålad och färdig för lastnnig, men förberedelserna avbrötos.

Orsaken härtill är icke fullt klar. Kanske var det rådets skuld. Oxenstierna var nu gammal och ej så arbetsför som förr. Drottningen sysslade mest med hovfester, baler och karuseller och hade föga tid eller intresse för statssaker.

Hösten 1650 ankom ett nytt brev från Printz, vari han säger, att han ej hört något hemifrån, ehuru han skrivit fyra brev. Allt var väl i kolonien, men han behövde en massa folk. Varken detta brev eller Sven Skute, vilken hemsänts att avgiva en muntlig rapport, förmådde åstadkomma något avgörande och nära ett

år förflöt innan några förberedelser för en ny expedition återupptogos. På hösten 1651 sändes varor till Göteborg avsedda för expeditionen, men därpå avstannade arbetet igen. Den 16 mars hölls rådplägning i riksrådet i drottningens närvaro. Skute och andra, som kände till förhållandena, voro kallade att avgiva rapport och råd. Den 18 mars hölls ånyo riksråd i drottningens närvaro. Brev från guvernör Printz upplästes, vari han berättade, att Stuyvesant inträngt på Nya Sveriges område och köpt land av indianerna, som dessa förut sålt till Sverige, samt byggt ett fort på svenskt område. Guvernören klagade bittert på det övervåld holländarna begått, huru Stuyvesant icke respekterade hennes kungliga majestäts myndighet, hindrade samfärdseln, fordrade tull av främlingar, uppviglade indianerna emot svenskarna och sökte förmå kolonisterna att bryta sin trohetsed och förena sig med holländarna under hot att i annat fall bliva drivna från hus och hem. Omedelbar hjälp var därför nödvändig. Han begärde flera soldater och två krigsfartyg, som skulle stanna i två år. Man diskuterade koloniens förhållanden rätt länge. Några av rådet synas hava föreslagit att genast sända en krigsstyrka till Printz' undsättning, men man stannade vid att underhandla med holländarna. Något definitivt beslut om omedelbar undsättning fattades emellertid icke. Underhandlingarna med Generalstaterna ledde ej till något resultat. Både vederbörande i Haag och dess representant i Stockholm gåvo undvikande svar, varpå frågan fick vila.

Någon vecka efter rådssammanträdet fick amiralitetskollegium order att utrusta Svanen för en resa till »Västindierna», men skeppet var för gammalt, varför kompaniet utrustade sitt fartyg, Gyllene Hajen. Kom-

paniets tjänstemän voro ganska verksamma på våren och sommaren, men skeppet låg fortfarande ankrat i Göteborg, när vintern inbröt.

På vintern kommo nya brev från Printz. Holländarna ansatte honom oavlåtligt. Ett fyrtiotal holländska familjer hade slagit sig ned på svenskt område och engelsmännen hotade att med ansenlig styrka slå sig ned vid floden. Sedan fem år hade han ej haft något att sälja indianerna, vilka följaktligen började bliva oroliga och farliga. Kolonisterna voro missnöjda och många hade desserterat. Vatten hade skadat den säd han till höga priser måst köpa av holländare och engelsmän. Grannarna sade, att kolonien var bortglömd och försummad av regeringen. Själv vore han sjuk och önskade resa hem. Dessa brev satte nytt liv i förberedelserna. Gyllene Hajen reparerades och målades, men efter en tid slappnade intresset ånyo och intet åtgjordes under vintern, våren och sommaren 1653.

På hösten började emellertid förberedelserna på nytt.

VIII.

Under perioden 1643—1654 sysslade kompaniet vid sidan av tobaks- och bäverskinnshandeln även med koppar- och salthandel. Kopparn såldes i Holland, saltet i Finland. Handeln med bäverskinn var jämförelsevis liten. Endast en stor last kom från kolonien 1648.

Tobaksförbrukningen ökades hastigt efter 1638, men smugglingen, som var mycket lönande, likaså. Regeringens lagar och påbud överträddes och stora kvantiteter tobak insmugglades på olika sätt. Förhållan-

dena blevo allt värre. I en förordning av april 1643 stadgade regeringen, att all tobak, som infördes av någon annan än kompaniet, skulle beslagtagas och en plikt av fyra öre silvermynt per pund skulle utkrävas av tobakens ägare eller av skepparen på det fartyg, där tobaken beslagtagits, om ägaren ej kunde anträffas. Nya Sverige-kompaniet hade alltså monopol på tobaksinförseln.

I juni 1643 organiserades ett tobakskompani för den inrikes handeln, vilket erhöll sex års privilegier. Nya Sverige-kompaniet förband sig att sälja sin tobak till tobakskompaniet, vilket å sin sida förband sig att av det förstnämnda kompaniet köpa hela sitt behov. Privilegiet föreskrev vidare, att kompaniet var skyldigt att i alla delar av landet sälja sina varor till bofasta borgare, utom vid Kopparberget, där kompaniet hade rätt att hava egna butiker och försäljare. Alla slags tobaksvaror voro inbegripna i privilegierna undantagandes snus, som Nya Sverige-kompaniet hade rätt att sälja direkt till apoteken och dessa i sin tur till allmänheten.

I juni sålde Bonnell 23,000 pund till Tobakskompaniet, som under de följande åren köpte stora kvantiteter. Vad som kom från kolonien räckte icke, varför man måste göra inköp i Holland. Klagomål hördes snart, att tobak infördes på illegal väg och såldes i stora kvantiteter. När man slutligen insåg, att intet hjälpte, upphävde regeringen privilegierna och tillät vem som helst, svensk eller utlänning, att införa tobak mot erläggande av tull. Härmed var tobakskompaniet praktiskt taget upplöst.

Det visade sig dock snart, att detta beslut var olyckligt. Tobakssmugglingen antog allt större proportioner och tullinkomsten sjönk. Man beslöt då att åter

giva Nya Sverige-kompaniet dess privilegier, ett nytt tobakskompani bildades och nya förordningar utfärdades. Alla försök att reglera handeln och förebygga smuggling visade sig resultatlösa. I april 1653 upphävdes ånyo Nya Sverige-kompaniets privilegier och tobakshandeln var åter fri.

SJÄTTE KAPITLET.

Nya Sverige-kolonien under guvernör Printz.

I.

Ridder och hans lilla koloni hade haft en lugn höst och vinter. En jaktexpedition allt emellanåt, några besök av indianer voro de enda förströelserna i det dagliga arbetet, som begynte och slöts med gemensam bön. En häftig snöstorm yrde om fortets knutar den 6 februari, varför kolonisterna sutto omkring stockeldarna i sina stugor. Om ett par dagar sken solen ånyo och snön smälte. Allt var som förut, hälften vår, hälften vinter, eller sådant som klimatet vanligen är vid denna årstid i Delaware.

I början av februari hade indianerna berättat, att de sett ett par skepp på floden, helt nära mynningen. Voro dessa fartyg svenska eller holländska, frågade man sig. Ivrigt och längtansfullt spejade man nedåt Delaware under de närmaste dagarna, tills man den 15 februari fick se tvenne skepp styra uppför floden. Från alla håll kommo kolonisterna springande, lämnande sitt arbete, och alla blickar voro oavvänt riktade mot skeppen. Om en stund kunde man urskilja den blågula flaggan på masttopparna och omedelbart hissades fortets flagga och välkomstrop hälsade Svanen och Fama, när de passerade Fish Kills mynning. Klockan två på eftermiddagen ankrade skeppen ne-

danför fortet, och passagerare och sjömän gingo i land. Pastor Torkillus och hela kolonien var dem till mötes. Guvernör Ridder med sin lilla stab mottog den nye guvernören under det några indianer på avstånd mellan träden intresserat följde de vitas förehavanden. De resande hälsades med glädjetårar, och handskakningarna ville aldrig taga slut.

Man började omedelbart lossa lasten börjande med djuren och arbetade därmed till sent på kvällen. Sovplats bereddes så många som möjligt av nykomlingarna i land, men en del måste av brist på utrymme sova ombord. Brasorna brunno längre än vanligt och tjärstickorna lyste till långt efter midnatt. Nyheter från Sverige, från vänner och släktingar, från kriget med dess segrar, om nya förordningar och skatter — hundra olika frågor ställdes till de nykomna.

Man fick höra berättas om de stora segrarna vid Breitenfeld, Schweidnitz och Glogau, om Banér och Torstenssons bragder. Kolonisterna kände sig stolta att tillhöra en sådan nation och vara dess utposter i den nya världen. Resans vedermödor glömdes ej. De nykomna berättade om sina lidanden ända från Göteborg till stormarna och missödena vid Horns Kill.

Följande dagen fortsattes avlastningen. På eftermiddagen överlämnade Ridder i hela koloniens närvaro befälet till Printz, varpå regeringens befallningar och förordningar upplästes. De följande dagarna upptogos med upprättande av ett inventarium och utrustande av fartygen för hemresan. De nykomna kolonisterna utsågo lämpliga platser för sina bostäder och begynnte fälla träd för uppförande av bostäder. Guvernör Printz jämte Ridder, åtföljda av några soldater och antagligen en indiansk vägvisare, genomströvade koloniens område från Kap Henlopen till

Bomkins Hook och därifrån till Sankikan i avsikt att lära känna landet och göra personliga iakttagelser. Inspektionen var grundlig och guvernören fann att större delen av området lämpade sig för jordbruk. Platser lämpliga för avröjning och odling utsågos, dit snarast möjligt kolonister skulle sändas att bygga sina hus och begynna röjningen.

Koloniens skyddande mot fientliga överfall var ett av guvernörens viktigaste åligganden. Han hade befallning att bygga ett nytt blockhus, antingen vid Kap Henlopen eller på Jaques' ö, så att Delaware effektivt kunde skyddas och stängas. Han hade order att se till, att området vid Varkens Kill stannade under svensk överhöghet och tvinga där boende engelsmän att bliva svenska undersåtar. Ett blockhus nära den engelska kolonien borde vara det verksammaste medlet, samtidigt som det kunde tjäna till att stänga floden för inkräktare. Den 1 mars utsågs en lämplig plats på östra Delawarestranden, något söder om Mill Creek på ön Uppland (nuvarande Elsinburg Fort Point) och förberedelser till grundläggningen vidtogos. Arbetet bedrevs med sådan fart, att redan den 6 maj främmande fartyg tvungos att stryka flaggan vid fortet. När kanonerna uppställts, gavs under svensk salut fortet namnet *fort Älvsborg*. Det bestod av vallar, enligt engelsk plan, i trekant. Timmermannen hade byggt en vacker port. Åtta tolvpunds järn- och mässingskanoner och en haubitz, den största pjäsen i kolonien, utgjorde bestyckningen på vallarna. Det blev koloniens starkaste garnisonerade fort med Sven Skute, Printz närmaste man, som befälhavare.

På våren 1643 var den lilla engelska kolonien i ett svårt läge. Sjukdom härjade där, varför de engelska kolonisterna ej voro ovilliga att svära svensk tro-

hetsed. Några kvarstannade åtminstone som svenska medborgare och fortsatte med sin majs- och tobaksodling.

Printz bodde i fort Kristina en tid, men hade rätt att välja annan bostad, varför han, så snart arbetena vid fort Älvsborg voro avslutade, började uppföra ett hus åt sig på Tinicumön* och där anlägga befästningar. Fästningen blev färdig i augusti och erhöll namnet Nya Göteborg. Det var uppfört av hemlockstockar (amerikansk gran) och bestyckat med fyra små kopparkanoner och byggt nära stranden på en höjd, så att dess kanoner beströko floden. Läget var ej så fördelaktigt för försvar mot möjliga anfall av indianer, varför man på landsidan byggde ett stort magasin, varifrån soldaterna kunde hålla vildarna på avstånd, om oroligheter skulle utbryta.

Ett blockhus uppfördes på en höjd på ön Uppland, tolv engelska mil norr om Kristina, dit några kolonister flyttade och anlade lantbruk. Krister Boije utsågs till befälhavare där. Fort Kristina iståndsattes, men fortets artilleri förstärktes icke. Centralmagasinet fick vara kvar och fortet fortfor att vara koloniens huvudort.

Guvernör Printz var full av verksamhetslust. I april skrev han sin första rapport till regeringen om kolonien och landets beskaffenhet. Det vore ett mycket vackert land med allt vad en människa kunde önska sig på denna jorden, skada blott att det ej var bebott av kristna. Alla slags fruktträd funnos och jorden vore tjänlig för åkerbruk. Ville hennes majestät blott

---

* Tinicumön ligger inom det nuvarande Philadelphia och omedelbart intill Hog Island, där under världskriget stora skeppsvarv anlades.

börja anläggningen på allvar, skulle kolonien snart bliva en härlig plats att bo på.

Printz gjorde allt för att få jorden uppodlad, och land utdelades antagligen redan i mars åt kolonisterna. Nya jordbrukskolonier anlades vid Finland, Uppland (nuvarande staden Chester), Tequirassi, Tinicum och Province Island (alla inom Philadelphias nuvarande område). Tinicumön röjdes och odlades för Printz privata räkning liksom ett stycke land odlades för kompaniet av tjänare och hyrt folk på fastlandet mitt emot.

Underlig var i sanning den syn, som utbredde sig för indianernas ögon, om de nalkades den västra stranden av Delawarefloden mellan fort Kristina och Nya Göteborg. Deras gamla jaktmarker med sina stora skogar begynte lämna rum för odlade fält. Den forna tystnaden hade avlösts av ljudet från yxornas hugg och fallande träd. För några ögonblick var det tyst, medan arbetaren med ögonen mätte trädets längd. Därpå började yxans sång ånyo. Bark och grenar höggos av och kastades i en hög att brännas, varpå stammen tillyxades för att slutligen placeras i väggen på det under byggnad varande stockhuset. På andra ställen röjdes och bereddes redan jorden för sådd av majs eller tobak.

Printz hade instruktion att odla tobak, så att man ej behövde köpa sådan i Virginien för skeppens laster på hemresan. Ridder däremot rådde guvernören att odla majs i stor utsträckning, enär vad en man kunde odla, var tillräckligt att föda nio män under ett år. Printz följde detta råd och sådde majs på större delen av det odlade området 1643 och tobak endast på några få fält. En erfaren tobaksodlare anställdes med en månadslön av 35 floriner. Kolonisterna följde guver-

nörens exempel och sådde mest majs på sina fält och planterade endast litet tobak. Troligen sådde de även något av europeiskå sädesslag. Engelsmännen vid Varkens Kill odlade mest tobak.

Regeringen hade befallt guvernören att undvika stridigheter med sina grannar, söka tillhandahålla indianerna med sådana handelsvaror, de behövde, och genom billigare priser söka utkonkurrera engelsmän och holländare. Han skulle genom god och vänlig behandling söka vinna vildarnas förtroende samt hindra sitt folk att tillfoga dem någon skada. Handeln med bäverskinn skulle uteslutande bedrivas i kompaniets intresse. Kolonister och andra voro förbjudna att handla med indianerna.

Printz hade framgång med handeln, så länge varorna räckte. Redan i maj begynte han handla med indianerna. Minquas erhöllo gåvor för icke mindre än 22 floriner, en ansenlig summa på den tiden, för att förmå dem att sälja sina varor till svenskarna. Sewant, ett slags tyg, till ett värde av 607 floriner, betalades för en stor kvantitet majs och en del andra affärer avslutades under månaden.

Svanen och Fama blevo tidigt färdiga för hemresan, av den orsak, att blott en obetydlig last fanns att intaga. En del officerare och soldater återvände hem med denna lägenhet, en del dock med avsikt att återkomma. Printz medsände sin första rapport samt sände Johan Papegoja att avlägga muntlig sådan.

Den sista expeditionen hade endast medfört en obetydlig last, varför Printz nödgades att köpa nödiga handelsvaror av engelsmän och holländare. I maj anlände Johan Wilcox, som hört att en ny svensk expedition ankommit, från Virginien och utbjöd varor till rimliga priser. Han sålde den 22 maj två jakt-

gevär, 82 yards* segelduk, 862 yards sevant, 144 knivar, 3 kittlar, 15 yxor och en hel del andra saker för tillsammans 7,224 floriner. Hendrick Huygens, som gjorde stora ansträngningar att skaffa fartygen last på hemresan, köpte 300 lbs tobak av en köpman vid namn Moore från Virginien. I slutet av maj sändes Huygens och Boije till Nya Nederländerna för att inköpa varor för koloniens behov och söka infånga desertörer. Bäverskinn och sevant användes då som mynt i dessa trakter. Huygens hotellräkning i Nya Amsterdam honorerades med fem skinn och hans mat, som bestod av rökt fläsk, ärter, smör och bröd, kostade nio skinn, värderade till 63 floriner. Slupens segel, som sönderslitits av en storm, reparerades för en kostnad av sex skinn. Huygen köpte här en del kläder och sewant.

De deserterade soldaterna fick man ej tag på omedelbart, ty de höllo sig visligen undan. Några indianer lyckades dock finna deras gömställe. Det existerade en överenskommelse mellan guvernörerna i de kringliggande kolonierna, att desertörer skulle anhållas och utlämnas, när man kom och hämtade dem. Den holländske guvernören lät därför sitt folk biträda vid deras infångande och de bevakades av holländska soldater tills slupen avseglade.

Under det man var sysselsatt med byggandet av fort Älvsborg, kom en engelsk bark seglande uppför floden. Printz, som händelsevis var där för att inspektera arbetet, fordrade att få se deras pass, »och när han såg, att de ej voro i riktiga ärenden stadda», tog han dem till fort Kristina för att köpa mjöl och livsmedel av dem och fortsätta förhöret, tills »en piga be-

---

* En yard = 90 centimeter.

kände och förrådde dem». De häktades och ett inventarium över lasten uppsattes. Det visade sig, att de voro anställda i guvernör Edmund Plowdens tjänst, vilken då vistades i Amerika. På vårsidan hade han av en viss Philip White i Kikitan köpt hälften av en bark, lastat fartyget med mjöl och andra livsmedel och seglat från Heckemak till Kikitan. Besättningen, sexton man, gjorde under skepparens ledning myteri och satte kurs på Kap Henry i stället för Kikitan. På vägen dit landsatte de sir Edmund jämte tvenne unga engelska adelsmän, »utan livsmedel, vapen eller kläder på en ö, där några människor ej bodde och endast björnar och vargar funnos». Fyra dagar senare seglade händelsevis en engelsk slup förbi och räddade de olyckliga. Plowden fördes till Heckemack, där han snart tillfrisknade, »ehuru han varit halvdöd och svart som marken». Slupen sändes ut att söka brottslingarna, medförande brev icke blott till Printz utan till alla guvernörerna utefter kusten. Slupen besökte Nya Sverige någon gång under sommaren, då Printz utlämnade fångarna, barken och den övriga egendomen jämte en räkning på 425 riksdaler för sina utgifter. Fångarna fördes till Virginien, där myteriets huvudmän avrättades. Ehuru Plowden ej lyckats i sina försök att anlägga kolonier vid Delaware, utfärdade han handelsrättigheter till engelska skepp att bedriva handel på Delaware, men Printz »tillät ingen av dem att passera förbi Nya Älvsborg».

Under juni och juli handlade William Cox och Rickard Lord på Delaware, därvid de sålde stora kvantiteter ammunition till svenskarna. Lamberton fortsatte med sin handel även efter hans plantage vid Schuylkill förstörts och anlände i mitten av juni med sitt fartyg, The Cock, till Delaware. Den 22 i samma

månad överlämnade han en protest, vari han påstod sig hava köpt området vid Schuylkill av dess rätte ägare, och i en andra protestskrivelse gjorde han anspråk på området vid Varkens Kill. Det är icke känt, om Printz besvarade dessa, men han fick snart tillfälle att undersöka dessa påstådda rättigheter och underkänna dem, åtminstone från sin ståndpunkt.

Lamberton hade den 26 juni kastat ankar på floden tre mil ovanför fort Kristina sysselsatt med handel med indianer. Tidigt på morgonen, då guvernören kom från morgonbönen, rapporterade Timon Stidden och Gottfried Harmer, att Lamberton mutat indianerna att mörda svenskarna och förstöra kolonien. Guvernören skrev genast ett brev till Lamberton, som sändes med Stidden och Harmer, vilka skulle spionera på engelsmännen. Printz skrev att en indian dagen förut stulit en guldkedja från hans fru och bad Lamberton hjälpa honom att få kedjan tillbaka. Många indianer kommo till engelsmännen för att handla och flera väntades följande dag, varför svenskarna anhöllo att få stanna över natten, »så att de måtte se de indianer, som kommo dit att sälja skinn och söka upptäcka, vem som stulit kedjan, vilket vore lätt, då han hade ett märke på sitt ansikte». Deras anhållan beviljades, men naturligtvis kom ej någon indian »med märke på sitt ansikte». Genom ett andra brev lockades Lamberton till fort Kristina med sitt folk. Han häktades och fick sitta i fängelse i tre dagar. Under tiden sökte man genom förhör, som höllos av Printz, van Dyck och andra, med Lambertons män få veta så mycket som möjligt om den planerade massakern. Särskilt utsattes Lambertons tolk, John Woollen, för ett ingående förhör, men intet bestämt kunde fastslås.

Engelsmännen frigåvos, sedan de lovat att infinna

sig vid den rannsakning, som skulle hållas om några dagar. Domstolen, som utgjordes av svenska, engelska och holländska kommissionärerna, sammanträdde den 10 juli.

Den skulle döma i följande frågor:

1) Beträffande Lambertons rätt till området vid Schuylkill.

2) Beträffande de engelska anspråken på området vid Varkens Kill.

3) Beträffande anklagelserna mot Lamberton personligen.

Efter vittnesförhör meddelade domstolen utslag. Fyra vittnen hade under ed intygat, att Lamberton mutat indianer att mörda holländare och svenskar, men ansåg sig ej domstolen mot svarandens nekande kunna fälla dem, varför målet avskrevs. Domstolen ansåg enhälligt, att det genom handlingar ådagalagts, att Lamberton ej ägde rätt till något land vid Delaware, och att Lamberton frikändes, ehuru han för andra gången utan tillstånd köpt bäverskinn av indianerna, varför skinnen voro förbrutna, men att man av nåd skulle nöja sig med dubbel tull. Handlade han ånyo utan tillstånd, skulle varorna konfiskeras. Lamberton betalade därpå tolv pund sterling per hundra skinn samt några andra omkostnader och seglade därefter hem med sitt folk.

Svenskarna voro under sommaren sysselsatta med uppförandet av sina hus och sitt åkerbruk. Höet bärgades i juni och skörden vidtog månaden därpå. Vi veta ej mer om skörderesultatet än att majsskörden var dålig. Printz skriver: »Jag fick från mina båda fält av nio mans arbete knappt tillräckligt att föda en man». Tobaksskörden var däremot god. De engelska kolonisterna vid Varkens Kill kunde sälja 2,451

lbs. Kolonisterna använde samma brukningsmetoder som hemma i Sverige. »Vinterråg», säger Per Brahe i sin *Oeconomia,* »skall sås mellan Olovsmässan och Larsmässan och ny råg i augusti.» Denna metod använde man i Nya Sverige. Majs såddes utan att fälten plöjdes eller bearbetades vidare, men för rågen måste fälten beredas bättre. Man hade för få hästar och oxar och för litet utsäde, varför Huygens sändes till Nya Amsterdam, där han för 124 bäverskinn värderade till 868 floriner köpte 7 oxar samt en ko för 22 skinn värda 154 floriner. Ävenledes köptes något råg. Några av kreaturen leddes av tvenne holländare landsvägen till kolonien och erhöllo i ersättning härför fem skinn, de övriga sändes med guvernör Kiefts slup, vilket också kostade fem skinn. Oxarna och utsädet ankommo tämligen sent och antagligen voro fälten ej färdiga för att besås förrän i oktober. Ungefär 100 acres* besåddes med råg hösten 1643 på kompaniets farmer. De enskilda lantbrukarna sådde också råg, ehuru vi ej veta huru mycket. På senhösten beredde man flera fält för sådd nästa år. Oxarna användes under vintern att släpa fram fällda träd till husbyggnader.

I september företogs en resa till Nya England för inköp av vinterförråd. Holländska och engelska köpmän kommo över till kolonien under hösten i och för handel. Med Minquas och andra indianer drevs byteshandel, ehuru rätt obetydlig. Under oktober besöktes P. de Vries kolonien och mottogs av guvernör Printz. Senare på hösten kommo »varken kristna eller vilda» affärsmän till Nya Sverige. Under december höggs ved för de närmaste månadernas behov samt bryggdes

* En acre = $^4/_{10}$ hektar.

öl och förberedelser vidtogos för julfirandet. Tillgången på lämplig föda var otillräcklig 1643. Det hårda arbetet jämte ombytet av klimat resulterade i, att många av kolonisterna sjuknade. Printz gjorde vad han kunde för de sjuka, men en officer, fem soldater, fyra civila, bland dem pastor Torkillus, samt tio tjänare dogo under det sista halvåret.

Sjukligheten hade till följd, att guvernör Printz måste uppgiva flera planerade arbeten. På våren 1643 lät han hugga och såga timmer för uppförande av fort Älvsborg och byggande av en båt, men timmermännens sjukdom fördröjde arbetet och något senare satte indianerna eld på en del av timret.

Vi veta ej huru kolonisterna firade julen, ty Printz har ej ansett nödigt att meddela något härom, men vi torde kunna antaga, att man firade högtiden enligt gammal svensk sed och högtidligare än föregående jular, då man ju var flera och hade bättre resurser. Vintern synes hava tillbragts i lugn med arbete i skogarna, tröskning och uppodlande av nya fält för vårsådden.

Vi hava sett huru Lamberton och hans män behandlades. Dessa ansågo sig förorättade och klagade i New Haven på den svenske guvernören och den behandling de fått undergå i Nya Sverige. Deras klagomål undersöktes av en domstol därstädes den 2 augusti 1643. Lamberton lämnade en muntlig framställning och anklagade guvernör Printz för att hava smädat engelsmännen från New Haven och genom löften av gåvor och försök att få vittnena druckna och därigenom förmå dem vittna, att Lamberton hyrt indianer att förgöra svenskarna. John Thickpenny, en sjöman på Lambertons skepp, The Cock, var första vittne. Han redogjorde i ett långt vittnesmål om guvernör Printz' »våldsdåd» och tog på sin ed, att svenskarna

sökt få John Woollen så drucken, att han skulle bekänna, vad han ej visste samt genom hot om dödsstraff för förräderi och genom löften om gåvor förmå honom avslöja Lambertons underhandlingar med indianerna.

Man beslöt att förelägga klagomålen för en allmän domstol, som skulle sammanträda i september, där Theophilus Eaton och Thomas Greyson, aktieägare i New Haven—Delaware-kompaniet skulle framlägga saken. De lämnade en redogörelse för målet, varpå domstolen beslöt, att ett brev skulle skrivas till den svenske guvernören med begäran om förklaring och fordrande upprättelse. John Winthorp, »som guvernör av Massachusetts och president för de förenade kolonisterna i Nya England, skrev med anledning härav ett långt brev till guvernör Printz, däri han framhöll engelsmännens rätt till hela kontinenten och särskilt Delaware. Engelsmän, som bosatt sig vid Delaware, hade blivit bortdrivna från sin egendom eller tvingade att svära den svenska kronan tro och lydnad. Thickpennys och Lambertons klagomål refererades och upprättelse fordrades. »Om ni lämnar denna upprättelse», slutar Winthorp, »skall New Haven snarast sända delegater, som skola underhandla om uppdragande av gränser och bestämmelser för handeln.» Sändebud avsändes med brevet och Lamberton erhöll tillåtelse att resa och underhandla om ersättning för sina personliga »orättvisor».

Kapten Nathanael Turner anlände med brevet till fort Kristina på nyåret 1644. Printz, som synes varit ganska bekymrad, sammankallade omedelbart en domstol för att tillbakavisa anklagelserna mot honom. Domstolen sammanträdde i januari. En kopia på holländska över förhandlingarna är bevarad och inne-

håller följande. År 1644, den 16 januari, anställdes under ed förhör med anledning av brev från guvernören i Nya England till guvernören av Nya Sverige i närvaro av följande gode män: Guvernör John Printz, kapten Krister Boije, kapten Måns Kling, Hendrick Huygens, Gregorius van Dyck, Karl Jansson, Nathanael Turner och Isaac Allerton. De inkallade vittnena förnekade anklagelserna mot guvernör Printz. John Woollen vittnade, att han icke varit påverkad av någon svensk att vittna falskt mot Lamberton. Han hade däremot tillhållits att tala sanning och att, om man fann, att han vittnade falskt, riskerade han livet. De övriga beskyllningarna mot Printz förnekades likaledes av vittnena. Engelsmännen vid Varkens Kill vittnade i närvaro av sändebudet, att de icke blivit fördrivna eller tvingade att bliva svenska undersåtar, men att de blivit detta av egen fri vilja. Timon Stidden och Gottfried Harner bekräftade de svenska anklagelserna mot Lamberton, att ha lovat att sälja vapen och krut till indianerna, en handling, som strede mot alla kristna folks lagar.

Kopior av vittnesförhöret och domstolens förhandlingar jämte föregående års domstolsutslag avsändes jämte ett brev till guvernör Winthorp. Guvernör Winthorp erkände mottagandet av brevet den 21 mars och tackade för den i detsamma uttryckta vänskapen mot det engelska folket. Han kunde ej nu gå närmare in på saken, men ett utförligt svar skulle sändas efter kommissionärernas (för de förenade koloniernas) nästa sammanträde.

II.

År 1643 hade såväl i kommersiellt som andra hänseenden varit ett framgångsrikt år. Följande år blev

ej fullt så gott, ty svenskarna saknade handelsvaror, då den väntade expeditionen från hemlandet ej hördes av. Detta förorsakade kompaniet en förlust på över 20,000 floriner, enär bäverhandeln övergick till holländare och engelsmän, som hade bytesvaror i överflöd. Holländska och engelska köpmän fortsatte att besöka kolonien. De begärde mycket höga priser för sina varor, vilket svenskarna voro tvungna att betala.

I mars anlände Fama med en stor last. En del tyg och strumpor hade skadats vid magasineringen i en källare i Göteborg, men en hel del nödvändiga varor voro oskadade, bland annat tre stora sågblad för ett sågverk, åtta slipstenar, ett par kvarnstenar, fem ankare, sex pumpar med reservdelar, tolv stora och åtta mindre borrar, fyra kompasser, trettiosex block, två hundra femtio kopparkittlar, några tusen tegelsten, några tunnor kalk och tjära, tjugo tunnor salt, en tunna brännvin, några hundra meter tyg för flaggor och kläder åt folket, tio förgyllda toppar till flaggstänger, tre hundra par skor, två hundra par strumpor, ett hundra fyrtiofem skjortor jämte en hel del andra varor. Två unga adelsmän, Per och Johan Liljehök, en fältskär Hans Jencke, Johan Papegoja samt några soldater och kolonister voro bland passagerarna. Koloniens befolkning ökades ej avsevärt genom denna expedition, emedan flera av koloniens medlemmar medföljde hem på återresan. Fama medförde ett av rådet utfärdat gåvobrev till Printz och hans arvingar på ön Tinicum, daterat den 6 november 1643.

Byteshandeln med indianerna kunde nu börja på nytt. Budbärare med skänker sändes till hövdingarna. Handeln blev så livlig, att ensamt vid Schuylkill köptes innan Fama seglade, 300 bäverskinn och flera hundra på andra handelsplatser. Största delen av la-

sten utgjordes dock av tobak, varav dock endast 5,000 skålpund funnos i kolonien. Engelska köpmän kommo till undsättning och erbjödo mer tobak än utrymme fanns för. Man fyllde behovet samt köpte dessutom dels för bäverskinn och dels på kredit en del andra varor.

Handeln med indianerna hindrade ej kolonisternas odlingsarbete. Nya stora fält voro uppröjda och färdiga för sådd på vårsidan. Vid Schuylkill uppfördes ett nytt blockhus till skydd för där bosatta kolonister. Detta hus tjänade antagligen det dubbla ändamålet att vara bostad åt den där stationerade löjtnanten och hans folk och att vara handelsbod. Det var byggt på den ö i Schuylkillfloden, där Korsholm senare byggdes och bestyckat med små stenkanoner, det vill säga kanoner, som använde stenar som kulor. Löjtnant Måns Kling var befälhavare här, men utan soldater, då kolonister och drängar voro skyldiga att vid behov tjänstgöra som garnison. Så småningom byggde kolonisterna flera hus omkring det lilla fästet.

Vårarbetet begynte nu och man såg oxar långsamt draga plogen över de avröjda fälten, där trädstubbar kvarstodo. Detta år såddes icke någon majs. Man kunde köpa sådan billigare av indianerna. Dessutom hade majsskörden föregående år slagit fel, varför man på de forna majsfälten detta år planterade tobak. Det fanns detta år tre större tobaksplantager, det största vid Uppland, där tolv man under ledning av den inkallade tobaksodlaren voro sysselsatta. På plantagen vid fort Kristina arbetade elva man och på det vid blockhuset vid Schuylkill sju man. Icke blott jordbruket, vilket efter Printz' ankomst sköttes mer energiskt och sakkunnigt, utan även boskapsskötseln ägnades stor uppmärksamhet. Svinen, som man låtit

springa omkring vilda i skogarna, infångades, åtminstone en del, och placerades i inhägnader, där de sköttes av Anders Minck och hans son. Hästarna betade på inhägnade betesmarker, men boskapen fick ströva omkring i skogarna vaktade av Sven Svensson. Fåren fingo antagligen beta på inhägnade fält och getterna höllos dels tjudrade, dels fingo de följa boskapen. Vi förmoda, att trädgårdar och mindre åkerfält voro hägnade med trästängsel för utestängande av boskapen, när denna drevs hem på kvällen. Natten fingo de tillbringa i en inhägnad i närheten av bostäderna. Mjölkningen, som i Sverige var kvinnoarbete, fick här av brist på kvinnor utföras av männen, vilka även fingo utföra en del andra kvinnosysslor.

Printz hade befallning att anlägga fabriker. Hans trenne timmermän voro sjuka större delen av vintern och våren 1643—44. När de tillfrisknat, byggde de på det lilla varvet vid fort Kristina tvenne »stora och vackra båtar», en för fort Kristina och en för fort Älvsborg. Dessa voro de första båtar, som byggdes på Delaware, som i våra dagar blivit en av jordens största skeppsbyggnadscentra. Tunnbindaren Lauris och Lucas Persson förfärdigade tunnor, mjölkbyttor och tobaksfat. Smeden Hans Rosback hade en smedja vid fort Kristina och Mikel Nilsson en vid Uppland. De förfärdigade verktyg och farmredskap samt utförde reparationer.

Koloniens välstånd tillväxte allt mer. Den hade reorganiserats av Printz och uppdelats i distrikt, var väl försvarad av tre starka fort ach två blockhus mot fientliga anfall av främmande fartyg eller av indianer. Med Fama hade anlänt nya förråd, de sjuka hade tillfrisknat och framtiden syntes ljus. Två slupar och två större båtar funnos för handelsresor och varu-

transport. Antagligen ägde även enskilda kolonister båtar eller kanoter för fiske. Väderkvarnen malde den av indianerna köpta majsen och den skördade säden. I juni skrev Printz, att Anders Dreijer var ständigt sysselsatt i kvarnen.

Mycket fattades dock i kolonien. Printz begärde en tegelslagare, en garvare, en murare, en fästningsingenjör samt dessutom 20,000 tegelsten och diverse andra varor. Papegoja föreslog att kompaniet skulle skicka över: goda yxor, goda, tjocka järnspadar, goda hackor. Vad man dock bäste behövde var arbetskrafter. »Här är ett stort rop efter folk, förty de, som äro här, äro få», skriver Papegoja, och Printz klagar likaledes över att kolonisterna äro för få.

Printz föreslog även en del andra förbättringar. Då man saknade varor, var man tvungen att köpa sådana för kolonisternas behov av främmande köpmän, som besökte kolonien. Printz fann detta oekonomiskt och stundom åsamkande kompaniet direkt förlust. Han föreslog därför upprättande av en handelsplats med bod, försedd med tyger och allehanda varor. En klok och pålitlig man skulle utses till föreståndare och här skulle koloniens soldater och tjänare mot avdrag på sina löner kunna köpa, vad de behövde. Byteshandeln med indianerna kunde ej bedrivas utan *sewant*, vilket man nödgades köpa i Nya Amsterdam eller Nya England, där det tillverkades av infödingar. Han föreslog att en agent skulle placeras där och passa på att köpa direkt av tillverkarna, vilket vore mycket fördelaktigare.

Holländarna hade 1643 vid Manathans tagit flera spanska priser enligt egen uppgift värda över 50,000 riksdaler. Då nya Sverige var beläget närmare de spanska kolonierna ansåg Printz det vara förmån-

ligt, om ett krigsfartyg stationerades här för att passa på och taga ett eller annat skepp av »de spanska silverflottorna».

Alla dessa förslag åtföljda av en lång lista på saker nödvändiga för kolonien, sändes hem med Svanen, som seglade i juni.

Printz var tillhållen både i sina instruktioner som i privata brev från sina överordnade att söka stå på vänskaplig fot med indianerna. Han sökte följa dessa direktiv och lyckades under hela sin tjänstetid uppehålla fredliga förbindelser med vildarna, men han hade ej stort förtroende för dem. I ett brev till Per Brahe beskriver han dem: »De äro stora och starka, väl byggda män, måla sig förskräckligt i ansiktet, olika, så att en är ej lik den andre och kläda sig endast med ett ungefär en halv aln brett tygstycke om midja och höfter. De äro hämndgiriga, sluga i handel och skickliga att förfärdiga alla slags saker av bly, koppar och tenn och skickliga att skära i trä. De äro säkra och snabba bågskyttar, men framför allt ytterst opålitliga.»

Förhållandena mellan svenskar och indianer voro emellertid icke alltid fredliga. Vildarna hade 1644 överfallit engelska och holländska kolonier och haft en viss framgång, vilken steg stammarna i närheten av den svenska kolonien åt huvudet. För att imponera på dem berättade Printz, att han väntade flera skepp med ett stort antal kolonister och massor av varor. När indianerna sågo, att endast ett skepp med ett fåtal kolonister anlände, fattade de mod och bröto in i kolonien mellan Tinicum och Uppland, mördade en man och hans hustru i deras sängar och några dagar senare två soldater och en arbetare. De blevo skrämda, när de sågo, att Printz samlade sitt folk och hövdin-

garna ursäktade sig med, att det skett utan deras vetskap och vilja, varför de anhöllo om fred. Detta beviljades dem av Printz, dock med hot, att om de på något sätt skadade kolonisterna, så skulle han ej låta »en själ bland dem leva». Freden undertecknades av hövdingarna och antagligen även av svenskarna, gåvor växlades enligt indiansk sed. Printz skriver dock: »de hava intet förtroende för oss och vi ännu mindre för dem». Papegoja sade också, att kolonien ständigt svävade i stor fara för vildarna.

Guvernör Printz fortfor att behandla indianerna med försiktighet och sökte undvika stridigheter med dem, men hans politik dikterades av nödtvång ej av kärlek till dem. Han var en krigare uppvuxen under ett krigiskt tidevarv och hade en krigares åsikter. Med anledning av vad som förekommit föreslog han, att 200 soldater skulle sändas honom. Med dessas hjälp skulle han vara i stånd »att bryta nacken på varenda indian vid floden». Detta skulle ej betyda någon nedgång i bäverhandeln, snarare tvärtom. Dessa indianer, Delawarerna, voro fattiga och hade endast majs att sälja och skulle åstadkomma en säkrare väg för handeln med de svarta och vita Minquas. Det skulle dessutom stärka kronans rätt till landet, vilket ej blott vore köpt utan också erövrat med svärd, så att ingen, vare sig holländare eller engelsman, kunde komma och göra anspråk på landet. Det är möjligt, att Printz styrkts i dessa planer av guvernör Kieft och att de två guvernörerna planerat ett gemensamt fälttåg. Lyckligtvis gillades ej hans begäran av vederbörande i Stockholm. Vi hade i annat fall fått se Nya Amsterdams blodiga historia upprepad i Nya Sverige.

Till följd av dessa oroligheter och brist på bytesvaror, var handeln under sommaren och hösten obe-

tydlig. Engelska och holländska köpmän ankommo och sålde trävaror och ammunition för tobak och bäverskinn. Slupen gjorde en resa till Nya Amsterdam, men litet är bekant om denna expedition.

Kolonisternas arbete fortsatte som förut under sommaren. Skörden blev god och nära 7,000 skålpund tobak torkades och inlades i varuhusen. Efter ett pris av 7 stuyvers per skålpund utgjorde skördens värde 2,422 floriner. 29 man hade varit sysselsatta med tobaksodlingen, vilken efter avdrag av löner och omkostnader lämnade ett netto av 83 $^{1}/_{2}$ florin per man, ett resultat, som icke var vidare lysande. Sädesskörden blev detta år god.

III.

I början av 1645 började handeln ånyo. Köpmän från närliggande kolonier anlände för att sälja sina laster och inkassera sina fordringar. På våren började jordbruksarbetet ånyo. Man sådde och planterade och boskapen släpptes ut på bete.

På sommaren sände Printz slupen till Nya Amsterdam att köpa livsmedel och boskap. Nio oxar köptes för 96 bäverskinn och en häst för 30. Ett par kvarnstenar erhöllos för två, och tolv tunnor kalk för ett skinn. På hösten köptes 449 bäverskinn vid Schuylkill och en indian sändes till Minquas med inbjudan att komma och handla. Handeln kunde dock ej drivas i större utsträckning i saknad av varor. Kolonien väntade förgäves hela året på skepp med förnödenheter från Sverige. John Wilcox, Jeremiah Clerk och Spindle fyllde med sina laster de mest trängande behoven och lämnade dessutom något varor för skinnhandeln.

I trots av allt tillväxte kolonien i välstånd. Hästar

och oxar, som köptes i Nya Amsterdam, gåvo ökade möjligheter till odling. Ett stycke land, som odlats, gav anledning till dispyt med tvenne hövdingar, som ansågo, att landet ej var lagligen köpt. Efter en del underhandlingar inköptes landet den 20 september 1645 för fyra yards tyg och nio yards *sewant*. Vintern stundade. Man hade köpt livsmedel av indianerna och alla förberedelser för den kalla årstiden vidtagna. Alla tecken tydde på ett nytt, lyckligare år, och kolonisterna voro till freds och lyckliga i sitt nya hem. En månad före jul drabbade en stor olycka den lilla kolonien. Guvernören hade på aftonen 25 november gått till vila i Printz Hall. Soldater och kolonister likaså i sina hem i Nya Göteborg. Ljusen voro släckta och allt var fredligt och lugnt. Kanonjären Sven Vass tjänstgjorde som nattvakt, men Sven hade somnat och lämnat sitt ljus brinnande. Ljuset hade på något sätt satt eld på fortet. Alarm gavs mellan tio och elva och folk kom springande för att deltaga i räddningsarbetet. Elden spridde sig emellertid med stor hastighet, krutförrådet exploderade och inom kort var förrådshuset nedbrunnet. Printz Hall brann också ned och guvernören förlorade lösöre värderat till 5,584 riksdaler. När dagen inbröt återstod endast ett stall. Floden frös samtidigt och avstängde kolonisterna från förbindelse med fastlandet ända till mars. Öns invånare genomlevde en svår vinter under många umbäranden.

Sven Vass rannsakades vid en domstol 1646. Printz och en jury förklarade honom skyldig och en dom avkunnades. Följande år upptogs målet ånyo av en domstol, som satt i Nya Göteborg den 8, 9, 10, 11 februari, varvid man genom förhör fastställde, vad som förlorats genom eldsvådan och följande månad sän-

des Vass, slagen i järn, till Sverige och domen överlämnad till »hennes kungliga majestät» och kompaniet. Fortet och bostäderna återuppfördes så småningom. En kyrka byggdes av stockar, vartill 2,000 spån för taket köptes av en engelsman. En klockstapel byggdes antagligen några fot därifrån enligt bruket i Sverige. Kyrkan inreddes enligt dåtida svensk stil. Dekorationerna voro enkla, men altaret pryddes av en silverduk inköpt för 37 $^1/_2$ floriner. En kyrkogård anlades omkring kyrkan och inhägnades troligen. Den »vackra kyrkan» invigdes den 4 september, en stor högtidsdag i kolonien. Kolonisterna voro församlade i sitt nya tempel, där predikan och invigningstal höllos under övliga ceremonier av pastorerna Campanius och Fluviander. Kyrkogården invigdes samma dag. Sex veckor senare begrovs den första döda där, »Katarina, Andreas Hanssons dotter».

Printz Hall återuppbyggdes även »mycket präktigt» med fruktträdgård, lusthus med mera. Churchill berättar i en av sina noveller, att tegel för uppförande av Carvels hus hitförts från England. Liknande legender hava uppkommit omkring Gloria Deikyrkan i Philadelphia, att den byggts av svenskt tegel. Det har likaledes och så sent som 1909 påståtts att Printz' hus byggts av tegel från Sverige. Man har å motsatt håll förnekat, att tegel över huvud införts från Sverige. Vi hava sett i det föregående, att 500 tegel medfördes på den första resan och 1643 utgjordes en del av lasten på Fama av 6,000 tegel jämte en halv läst kalk. Dessutom medfördes i regel något tegel som ballast på expeditionerna. Dessa användes till skorstenar och ugnar. Tegel användes däremot ej vid uppförande av hus. Printz Hall var byggt av stockar. De överskeppade trävarorna användes till den inre in-

redningen. Printz Hall hade glas i några fönster, och saknade ingalunda komfort, för att ej säga lyx. Guvernörens bibliotek värderades till 200 riksdaler och gardiner med mera till 120 riksdaler, avsevärda summor då för tiden.

Vid Printz' ankomst var förhållandet gott till holländarna. Med anledning av bråket med engelsmännen i New Haven sökte han uppehålla vänskapliga förbindelser med holländarna, vilket ej stötte på svårigheter, då allt låg i deras intresse att hålla besvärliga konkurrenter borta från Delaware. De hade för övrigt själva tvister med engelsmännen om Nya Nederlands norra gräns. Engelsmännens försök att få fast fot vid Delaware hotade att omsluta den holländska kolonien på alla sidor och kunde leda till farliga förvecklingar. Det var därför eget intresse, som bjöd dem att samarbeta med svenskarna. Printz misstrodde dem och förutsåg framtida strider, men han var en skicklig diplomat och använde i alla sina skrivelser till dem vänliga, ofta smickrande uttryck.

Vid hans ankomst hade guvernör Kieft protesterat mot svenskarnas besittningstagande av områden vid Delaware. Hela området vid floden tillhörde holländarna. Printz bestred dessa anspråk med alla argument, som han kunde uttänka, varmed den holländske guvernören lät saken bero. De båda guvernörerna stodo i vänskaplig korrespondens och Printz skrev hem 1644, att förhållandet till holländarna var gott och vänskapsfullt, »särskilt med guvernören i Manhattan, Willem Kieft».

Befälhavaren på fort Nassau, Jan Jansson, var likaledes numera vänligt stämd. Han var en av bisittarna i den domstol, som dömde Lamberton, och deltog med intresse i alla åtgärder mot engelsmännen.

Trots alla dessa vänskapsförsäkringar, klagade Printz över, att holländarna ej hade den rätta respekten för »hennes majestäts makt». De handlade vid fort Nassau och Schuylkill i kraft av West India-kompaniets privilegier, och hade tillåtelse att fritt segla på floden, men måste stryka flaggan, då de passerade ett svenskt fort.

Printz skulle kunnat med sina kanoner hindra dem att segla förbi fort Älvsborg, men han hade ej befallning att hålla dem borta från floden eller hindra deras handel. Han skötte sina affärer med indianerna utan att allt för mycket väcka deras avund, och lyckades upprätta en handelsstation vid Schuylkill, mitt emot Nassau, utan att uppväcka deras vrede. »Emellanåt lossades dock deras tungor och de protesterade kraftigt mot ingreppen», men det stannade alltid vid ord. Holländarna voro ej starka nog att driva bort svenskarna. Dessutom stodo de båda folken i ett vänskapligt förhållande till varandra i Europa.

Upprepade gånger under de båda första åren anhöll Printz om bestämda instruktioner beträffande förhållandet till holländarna, men erhöll ej något svar.

Så snart den engelska faran var över, började hans politik bliva något mindre försiktig mot sin närmaste granne, dock fortfor det goda förhållandet mellan de båda rivalerna så länge Jan Janssen var kommendant på fort Nassau. Den holländske kommissionären protesterade mot svenskarnas åtgöranden, men protesterna synas varit rent formella. Svenskarna fortsatte med att bygga blockhus och utvidga sin handel med indianerna som om ingenting hänt.

Klagomål över guvernör Kiefts efterlåtenhet gent emot svenskarna började framställas i Holland. Han

anklagades för att hava låtit inkräktarna fattat fast fot vid Delaware. Även andra händelser tydde på en förändring av den holländska politiken. Jan Janssen återkallades, och den 1 november 1645 ankom hans efterträdare Andreas Hudde till fort Nassau. Härmed börjar en ny period i de svensk-holländska förbindelserna. Hudde var en mer aggressiv kommissionär än Janssen och även guvernör Kieft synes, antagligen efter instruktioner från Holland, visa ett livligare intresse för sina utposter i Delaware.

Guvernör Printz hade i tid underrättat kompaniet om, att därest varor för byteshandeln icke omedelbart sändes, skulle förlusterna ökas med tusentals riksdaler, men månad efter månad förgick utan att något skepp eller ens nyheter hördes av.

Den indianska handeln var därför mycket dålig under den första hälften 1646. De holländska köpmännen, som voro väl försedda med bytesvaror, togo lejonparten. Den dåliga väderleken inverkade även. Hela indianhandeln bestod endast i inköpet av några hjortskinn och något majs under hela första halvåret. Skörden blev detta år så dålig, att Printz nödgades köpa råg i Nya Amsterdam till utsäde. Slupen sändes dit för uppköp av förnödenheter, ehuru förhållandet till holländarna numera var spänt.

Trots dessa ogynnsamma omständigheter uppodlades nytt land och förbättringar vidtogos. Den gamla väderkvarnen var olämplig och dessutom otillräcklig, varför Printz lät bygga en damm och anlägga en vattenkvarn i närheten av Nya Göteborg vid Cobbs Creek, där tillräckligt vatten fanns för att driva ett hjul stort nog för ett par stenar. Mjölnaren var bofast här under flera år. Kolonisterna förde sin säd hit för malning mot en viss tull. Ett blockhus bygg-

des här till skydd för de kolonister, som togo land här och platsen kallades Mölndal, »emedan en kvarn låg där». Något söder om Mölndal byggdes ett nytt blockhus, som kallades Nya Vasa.

IV.

I oktober 1646 kastade Gyllene Hajen ankar utanför fort Kristina till kolonisternas stora glädje. Skeppet medförde en massa varor för handeln med indianerna liksom för koloniens behov. Några nya kolonister och soldater voro även ombord. Dessa voro alla sjuka till följd av den stormiga resan, men alla kryade snart till sig. Guvernören hade hoppats att bliva avlöst, då hans tjänstetid var till ända, men regeringen hade ej lyckats finna någon lämplig person att ersätta honom, varför drottningen befallde honom att stanna kvar. Han hade nu styrt kolonien i över tre år, vilka syntes honom längre och mera ansträngande än hans tjugofyra föregående år i fäderneslandets tjänst. Han kände sig nedslagen, när han läste drottningens brev, men när han såg drottningens egenhändiga namnteckning under detsamma, kände han sig lycklig och kom ej mer ihåg sin bedrövelse. En särskild tacksägelsedag påbjöds och man församlades i den nya kyrkan på Tinicum för att tacka Gud med ett heligt Te Deum för hans nåd att hava givit fäderneslandet en myndig drottning.

Man motsåg framtiden mera förhoppningsfullt och arbetade med iver på förberedelserna för vintern. Man kunde detta år fira julen i bättre stämning än föregående år. Koraller, doffel, yxor, kittlar och en mängd prydnadssaker funnos nu för byteshandeln. Skänker gåvos till hövdingarna omedelbart efter skeppets an-

komst, och några veckor senare begåvo sig Hendrick Huygen och van Dyck åtföljda av åtta soldater och en indiansk vägvisare till Minquas land att förnya den gamla vänskapen och återuppliva handeln. De marscherade 230 engelska mil in i landet och besökte hövdingarna, vilka begåvades med speglar, koraller, kammar och dylikt. De lovade att handla med svenskarna och helt och hållet sluta att sälja bäverskinn till holländarna. Några inköp av skinn och majs gjordes under vintern 1647, slupen sändes ned till viken att handla, men med ringa framgång. Det blev därför nödvändigt att köpa tobak för Hajens hemlast. Slupen sändes tvenne gånger till Manhattan för inköp av viktualier för hemresan samt för koloniens behov. Förberedelserna voro avslutade i mitten av februari och strax därpå lyfte skeppet ankar och avseglade. Pastor Fluviander, som medföljt Printz till kolonien, återvände nu jämte några kolonister. Johan Papegoja sändes ånyo hem att rapportera och anhålla om flera officerare och soldater. Printz medsände en lista på saker han behövde och föreslog ånyo en hel del förbättringar. Han anhöll, att kompaniet skulle sända honom en tegelslagare, timmermän och arbetare. Han hade en stor båt nästan färdig, men var tvungen att avbryta arbetet i väntan på skickligare hantverkare.

Printz' rapport, som är daterad den 20 februari, redogör utförligt för förhållandena i kolonien. Befolkningen är ännu ringa, endast 183 personer. Kolonisterna hava mycket förbättrat sin ställning sedan 1643, men soldater och tjänare äro missbelåtna och önska återvända hem. Tjugoåtta kolonister hade slagit sig ned på farmer och plantage, men vi veta intet om dessas storlek eller huru mycken boskap de ägde. För kompaniets behov hade inköpts i Nya Amsterdam

sexton oxar och en häst, därav hade tvenne antingen dött eller sålts till kolonister, ty i februari ägde kompaniet endast fjorton. Den från Sverige införda boskapen hade förökat sig och räknade nu tio. Antalet får, getter och svin uppgives ej, men funnos antagligen i stort antal. Den av holländarna inköpta hästen var i god kondition och användes dels till jordbruksarbete, dels av Printz på hans resor i kolonien. Han hade sprungit bort förra hösten, men fasttogs av en indian, som rikligt belönades.

Alltsedan Huddes ankomst hade förhållandet till holländarna blivit alltmer spänt. Han köpte land av indianerna, som svenskarna redan köpt och handlade med dem utan att bry sig om Printz. På hösten 1646 gjordes ett försök att anlägga ett nybygge norr om det nuvarande Philadelphia. Hudde hade erhållit befallning att köpa detta område medan dess ägare var frånvarande på jakt. Av fruktan att bliva förekommen av Printz, tog han landet i besittning i dennes frånvaro och när han återkom avslutades köpet den 12 september, varpå i den förre ägarens och Huddes närvaro en gränsstolpe uppsattes vid gränsen. Köpet omfattade Wicacoa (Philadelphia) och sträckte sig några mil utefter floden. Holländska kolonister byggde bostad och ett blockhus där, men när Printz fick underrättelse härom, byggde han ett vakthus i närheten och sände sin »kvartermästare och andra svenskar att riva ned och förstöra de holländska husen».

Protester och motprotester följde nu på varandra. Den 13 oktober sändes Alexander Boyer, åtföljd av två soldater med Huddes slutliga svar på Printz' motprotest. Han synes hava blivit ganska ovänligt mottagen av Printz, som enligt holländarnas uppgifter ej ens svarat på dennes »god morgon» samt kastat brevet

på golvet, befallande en av sina underlydande att taga del av det, varpå han börjat samtala med några engelsmän från New Haven ej låtsande om Boyers närvaro. När denne slutligen anhöll om svar, blev han skuffad ut genom dörren, och Printz skall hava ryckt ned en bössa från väggen för att skjuta honom. Huddes berättelse om uppträdet är säkerligen överdrivet och hotet med bössan antagligen ren osanning. Händelsen inrapporterades till guvernör Kieft, som emellertid intet kunde åtgöra saken. Fort Nassaus besättning var för svag för några kraftigare åtgärder, och Kiefts folk i Nya Amsterdam behövdes alla där. Man fick låta saken bero, då det ej gick att skrämma en sådan motståndare som Printz med stora ord.

I handeln med indianerna lågo emellertid holländarna över tills Hajen anlände. Blockhuset vid Schuylkill kunde ej hålla deras skepp borta, varför Printz beslöt att bygga ett nytt fäste för att kunna monopolisera indianhandeln. Fortet byggdes ej långt från det gamla blockhuset på sydsidan av en ö, »ungefär ett bösskott från Schuylkills mynning». Timmer härför hade fällts under hösten och i februari var fortet i det närmaste färdigt. Det erhöll namnet Nya Korsholm, emedan det var byggt på en holme. Måns Kling, som fört befälet i det gamla blockhuset, blev dess befälhavare och besättningen bestod av en kanonjär och några soldater.

Den 21 maj köpte Printz av Minquasindianerna ett landområde på västra sidan av floden från Philadelphia till Trentonfallen för 24 yards tyg, 65 yards *sewant*, 6 yxor, 4 kittlar, 7 knivar, 5 skålpund koraller, 2 silverkedjor, 450 fiskkrokar och några prydnadssaker. Säljare voro två hövdingar Siscohoke och Mechekyralames.

Det ser ut, som om man uppgivit tobaksodlingen efter 1646 och numera endast odlat säd och majs. Nya Sverige började alltså att mer bliva en jordbrukskoloni än en handelskoloni dels till följd av det ringa understöd man erhöll hemifrån, dels till följd av kolonisternas större vana vid och böjelse för jordbruk. Handeln med indianerna, som under vintern varit obetydlig, tog åter fart. Huygen sändes ånyo till Minquas med bytesvaror och återkom med flera hundra skinn. Slupen sändes uppför Schuylkill och nedåt viken på lyckade handelsexpeditioner. Engelska köpmän, som kommit hit, utbytte sina varor mot skinn, varför bytesvaror för handeln ej fattades. Printz köpte en engelsk bark, värderad till 200 floriner för 98 skinn. En resa företogs till Nya Amsterdam att köpa majs, och Knut Persson sändes till Nya England att köpa *sewant* och oxar.

I augusti började ånyo inköpen av bäverskinn från Black Minquas liksom majs köptes av flodindianerna. 1647 års skörd måste varit dålig. Man köpte i oktober av William Whiting 100 bushels ärter och 120 bushels råg samt en kvantitet majsmjöl. Litet är för övrigt bekant om kolonien under 1647. En kristen indian, Ondaaiondiont, från en katolsk mission i Frankrike besökte kolonien detta år på resa till Andastroes. Han säges hava kritiserat svenskarnas leverne och förebrått dem, att de tänkte mer på handeln med bäverskinn än att omvända indianerna.

I januari 1648 ankrade Svanen utanför fort Kristina medförande en av de största laster, som någonsin sänts till Nya Sverige. Johan Papegoja återvände med denna lägenhet, varjämte en präst, pastor Lock, fanns bland passagerarna. Printz hade säkert hoppats att bliva avlöst. Han hade ånyo anhållit härom, men er-

höll order att stanna, tills man kunde finna lämplig efterträdare. Den stora och varierande lasten innehöll en massa saker ägnade att göra livet i kolonien mer komfortabelt. Printz var outtröttligt verksam. Nya landområden utdelades till kolonisterna, stora mängder av timmer fälldes vid Schuylkill. En ö, Mekekankon, belägen vid Trentonfallen, köptes av en indianhövding och icke mindre än tre handelsexpeditioner företogos långt in i Minquaindianernas land. Resultatet var lysande, ty över 1,200 skinn inköptes till returlast för Svanen.

En förteckning över invånarna i Nya Sverige uppgjordes. Den innehåller endast 78 namn jämte en slav, men den upptager endast den vuxna manliga befolkningen. Officerare och soldater önskade alla att resa hem, men kolonisterna, vars omständigheter alltjämt förbättrades, syntes vara väl till freds. Några började till och med att bliva välbärgade. I maj anträdde Svanen återresan, varvid kolonien förlorade ett par trogna tjänare, några soldater och kolonister. Printz sände sin fjärde rapport och en del andra handlingar, som synas gått förlorade. Dagen före avfärden skrev Papegoja till rikskansleren och anhöll att få lämna kolonien och gå in vid flottan, om ej flera kolonister snart anlände. Alla dagböcker och räkenskapsböcker upptagande alla utbetalda löner till soldater och tjänare, liksom alla köp och handelstransaktioner med indianer, köpmän och arbetare från 1643 till maj 1648 medsändes, likaledes en »*Schuldtboeck*» förd på holländska medsändes.*

Pastor Johan Campanius Holm »efter att nära fem år

---

* Finnes i riksarkivet, delvis förmultnad och oläslig.

tjänat under stor fara för döden natt och dag i ett hedniskt land bland vilda hedningar återvände för att skaffa sig uppehälle för sin hustru och sina många barn». Han har med rätta blivit känd som en av de bästa svenska pastorerna i Nya Sverige under dess första period. Han utförde sina ämbetsplikter med allvar och »var ofta utan någon tanke på vädret nödgad att vandra från en plats till en annan för att lämna kolonisterna tröst och hugsvalan med Guds ord och sakrament». Han arbetade på indianernas omvändelse, vilka brukade komma och tysta lyssna till hans predikningar. Han var den förste, som översatte Luthers katekes till deras språk. Holm var för sin tid en högt bildad man och intresserad för allt. Han gjorde astronomiska observationer, »gav akt på dagarnas längd, klimatet och andra fenomena» och samlade material för en beskrivning av Amerika och indianerna. Holm var dessutom en intresserad jordbrukare. Det är därför ej underligt, att hans minne länge levde i Nya Sverige och ännu efter två hundra år berättades, att han begivit sig in i landet till indianerna och landvägen återvänt till Nya Sverige.

V.

Den lugna tiden för guvernör Printz nalkades sitt slut och hans sista år som koloniens styresman voro fyllda av krångel och missräkningar. Guvernör Kieft hade efterträtts av Peter Stuyvesant. Denne var en man av enastående energi, samvetsgrann i utövandet av sitt ämbete och mer än nitisk att befordra sina överordnades intressen. Han skulle icke komma att anklagas för att hava tillåtit svenskarna att utan protest tillvälla sig makten vid floden. Han understödde

på allt sätt sin kommissionär i fort Nassau och uppmuntrade den holländska handeln därstädes.

Under vintern var Printz sysselsatt med att fälla timmer och samla byggnadsvirke vid Schuylkill. Underrättelsen härom nådde Stuyvesant, som genast befallde sin kommissionär att låta nybyggare slå sig ned intill svenskarna, om de byggde på någon ny plats. Hudde skaffade sig följaktligen rätt till ett visst område från tvenne hövdingar, vilka uppmanade svenskarna att flytta därifrån, emedan de kommit »smygande» och ej köpt landet av de rätta ägarna. Han vidtog även förberedelser för uppförande av ett blockhus. När Printz fått underrättelse om sina grannars förehavanden, sände han åtta man under befäl av Huygen att protestera och efterhöra med vems medgivande de byggde där. Hudde påskyndade byggnadsarbetet och omgav blockhuset, som han kallade fort Beversreede, emedan det skulle kontrollera bäverhandeln, med pallisader. Några kolonister beredde sig att slå sig ned här och fruktträd planterades nära blockhuset. Måns Kling ankom emellertid snart till platsen med 24 soldater, »med laddade bössor och brinnande luntor» och högg ned fruktträden. Stuyvesant hade ämnat begiva sig till Delaware, men blev hindrad. Han sände därför sina underbefälhavare, vice direktör van Dincklage och de la Montage, med befallning att driva affärer till »största nytta och fördel för det hedersvärda kompaniet». Gamla rättigheter förnyades och flera holländska kolonister beredde sig att bosätta sig vid Schuylkill. Hans Jacobsen började uppföra ett hus, men Gustav Printz, som fått befallning att hindra detta, befallde honom att riva ned, vad han byggt. Jacobsen nekade, varpå Printz gjorde det själv och satte eld på virket. På

hösten byggde guvernör Printz ett blockhus emellan det holländska fortet och stranden, som fullständigt avstängde holländarnas förbindelse med floden. Kommendanten på fort Korsholm erhöll sträng befallning att icke tillåta att någon gränsstolpe uppsattes och hindra, antingen med goda ord eller våld, varje försök av holländarna att bygga. Den svenske guvernören hade absolut övertaget i dessa strider. Holländarna anhöllo om hjälp från Nya Amsterdam, men någon sådan hördes ej av.

Guvernör Printz köpte 1649 ett område på östra stranden av Delaware mellan Mantas och Racoon Creek. Handeln var enligt holländarna synnerligen livlig. Hudde påstår att bäverskinnshandeln uppgick till mellan trettio och fyrtio tusen skinn för säsongen. Dessa uppgifter synas överdrivna. Svenskarna kontrollerade skinnhandeln, men den torde knappt hava nått mer än fjärdedelen av nämnda summa. Holländarna nedlade fort Beversreede, och Stuyvesant var något orolig, emedan han visste, att svenskarna väntade ett skepp från Sverige med stor last. Augustin Herrman medförde emellertid underrättelse om, att skeppet förlist vid Porto Rico och att besättningen tillfångatagits av spanjorerna. Stuyvesant underrättade Printz om olyckan. Ett holländskt skepp, som vid samma tid besökte Delaware, stod just i begrepp att avsegla till Europa. Printz begagnade tillfället att sända brev till drottningen, kansleren, Brahe och Trotzig, vari han upprepade sin anhållan om soldater, kolonister och nya förråd. Han hade skrivit fem gånger under de sista två åren, men hade ej erhållit något svar vare sig från Sverige eller kompaniets agenter i Holland. Han meddelade, att han köpt stora landområden från indianerna. Holländarna protesterade dag-

ligen emot dessa. Han hade övertaget i stridigheterna mot dem och hade lyckats hindra dem att sätta sig fast på svenskt område. Kolonisterna redde sig gott med få undantag. De flesta ägde numera oxar och boskap, vilken år från år blev allt talrikare. De odlade jorden med intresse och framgång och kunde även sälja ett hundra tunnor säd. De odlade icke endast råg och korn utan hade även anlagt trädgårdar, där de planterat värdefulla fruktträd, som trivdes väl. Antalet kolonister och drängar vore emellertid alltför ringa för att kunna uppodla mera land. Sven Skute sändes samtidigt till Sverige för att avlägga muntlig rapport och redogöra för koloniens behov.

Förhållandet till indianerna var fortfarande vänskapligt. Köpmän från Nya Amsterdam och Virginien besökte kolonien och utbjödo alla slags varor, men till tredubbla priser. Engelska köpmän från Barbadoes besökte kolonien år 1650. I december sändes Gyllengren med några officerare till Nya Amsterdam att köpa vinterförråd. För 158 $^{1}/_{2}$ bäverskinn köpte de en massa olika saker.

Sommaren och hösten 1650 och vintern 1651 förflöto lugnt utan några märkligare tilldragelser. Vädret under sommaren 1651 var gynnsamt för säd- och fruktskörden, som blev riklig och »intet saknades utom flera kolonister».

På hösten ökades spänningen mellan holländare och svenskar ånyo och förhållandet blev kritiskt. Stuyvesant hade tröttnat på de oupphörliga klagomålen från Delaware och beredde sig att resa dit. Han hade ett par gånger förut varit resfärdig, men hindrats. På våren 1651 stod han ånyo resfärdig, men måste av någon anledning slå resan ur hågen. Han visste, att den styrka Printz hade till sitt förfogande var liten

och hans resurser obetydliga. Ett enda skepp borde vara tillräckligt för att återgiva holländarna herraväldet på floden och förhindra all handel utan licens utfärdad av West India-kompaniet eller Stuyvesant. Han utrustade ett skepp, som inträffade på Delaware den 8 maj. En halv svensk mil nedanför fort Kristina kastades ankar så, att intet skepp kunde passera utan holländarnas tillåtelse.

Men den som ej lät skrämma sig var guvernör Printz. Han utrustade sin lilla jakt med kanoner och krigsfolk och seglade ned för floden mot det vida större och överlägset bestyckade holländska fartyget. Antagligen hade den holländske kaptenen order att endast demonstrera och ej låta det gå till fientligheter. När han såg att svenskarna djärvt höllo ned mot honom, lyfte han ankar och återvände till Nya Amsterdam. »Därmed var floden åter öppen», skriver Printz.

Stuyvesant insåg, att om han ville komma till rätta med den vaksamme och oförskräckte svenske guvernören, måste han utrusta en avsevärt större styrka. Han började omedelbart i tysthet utrusta en expedition, och gjorde detta utan att tillfråga eller ens meddela sina förmän i Holland något därom.

Guvernör Printz var också fullkomligt överraskad, när han fick underrättelse, att Stuyvesant anlänt landvägen till fort Nassau med 120 man, och samtidigt ankommo 11 skepp, därav fyra väl bevärade, till fort Nassau. Stuyvesant lät sin flotta kryssa upp och ned för floden under trummande och skjutande med kanoner. Mot en sådan övermakt kunde Printz intet uträtta. Han bemannade sin jakt med trettio man och lät denna följa holländarna men företog sig intet fientligt. Stuyvesant sände budbärare med brev till Printz, vari de gamla holländska anspråken på floden och om-

rådena vid dess stränder återupprepades. Printz bestred i sitt svar de holländska anspråken.

Under tiden underhandlade Stuyvesant med indianerna, vilkas goda vilja han vunnit genom skänker och löften, och erhöll besittningsrätten till ett område på västra stranden från Minquas Kill till havet. Hövdingen Peminacka »som närvarande och avträdande ägare» överlämnade landet å egna och andra hövdingars vägnar som gåva på villkor, »att när hans bössa vore sönder, skulle holländarna reparera den gratis, och när han kom till dem tomhänt, skulle de ihågkomma honom med litet majs».

Då svenskarna emellertid för flera år sedan köpt detta landområde, sammankallade Printz de indianhövdingar, som förut ägt landet, till ett möte, därvid det holländska köpet förklarades ogiltigt. En protest jämte kopior av köpebreven sändes till Stuyvesant. Denne fäste emellertid intet avseende vid protesten utan begav sig med sina soldater och skepp över till västra stranden, varest han på en halvö nära det nuvarande New Castle mellan fort Kristina och fort Älvsborg började anlägga ett fort. Det nya fästet, som av okänd anledning erhöll namnet fort Casimir, hade vallar, som på två sidor voro 210 fot och på de båda andra 100 fot. Det bestyckades med tolv kanoner och var väl försett med ammunition. Fort Nassau nedrevs och dess besättning fick flytta till fort Casimir. Floden behärskades fullständigt av det nya fortet, varför alla köpmän tvungos att betala tull till holländarna. Tvenne krigsskepp kvarlämnades att biträda garnisonen vid försvaret.

Stuyvesant lät under sin vistelse vid Delaware »bryta ned hennes majestäts vapen och gränsstolpar, tog virginska barker som priser och tvingade engelsmännen

att betala tull för de varor de under de fyra sista åren sålt till svenskarna».

När Stuyvesants förmän i Holland fingo höra, vad han gjort, blevo de förvånade och oroliga för följderna. »Gud give, att det Ni företagit, måtte få en lycklig utgång. Vi kunna icke uttala oss därom förrän vi fått höra, huru den svenske guvernörens klagomål bliva mottagna av drottningen.» De framställde vissa förslag om ett fördrag med Sverige, vari gränserna vid Delaware skulle regleras, men det synes hava stannat vid förslag.

VI.

De båda krigsfartygen återvände säkerligen vid vinterns inbrott till Nya Amsterdam, men Printz styrka var för liten för att fördriva holländarna, dessutom var han genom sina instruktioner förbjuden att börja fientligeheter. Han koncentrerade sin styrka och väntade med otålighet på förstärkningar från hemlandet. Fort Nya Älvsborg, som numera ej utgjorde nyckeln till floden, utrymdes och fick förfalla, liksom besättningarna i Mölndal och Nya Korsholm indrogos. Indianerna föllo ifrån svenskarna och höllo sig till holländarna, som numera monopoliserade bäverhandeln. Kolonisterna voro missnöjda och de voro få, som Printz kunde lita på i händelse av behov. Det var nu tre år och nio månader sedan han haft några underrättelser från hemlandet, och man kan ej förvånas, om han, i den svåra situation han befann sig, började bliva orolig. Den 1 augusti skrev han ånyo och begärde enträget nya förråd följande vår, men våren 1652 gick till ända utan att någon undsättning kom.

Printz var emellertid ej en man som kastade yxan i sjön. Han gjorde allt vad han kunde med de små medel, som stodo honom till buds. Hans timmermän reparerade forten, byggde hus och båtar. En slup hade byggts på det lilla varvet vid fort Kristina och försetts med segel, som skeppats över på Svanen 1648. Den begagnades av Printz på hans resor. Kostnaden för dess byggnad och underhåll debiterades amiralitetet. Han hade begärt, att ett skepp skulle stationeras på floden, men ej ens erhållit något svar på sin begäran. Printz beslöt då att själv låta bygga ett skepp, och i augusti 1652 låg ett skepp färdigt på floden, ehuru utan kanoner, tackel, segel och besättning, »som var för dyr att hyra här». Det var ett stort fartyg för den tiden, mätande omkring två hundra ton, och var avsett av Printz att användas dels till flodens försvar, dels som kapare i västindiska farvatten, där särskilt spanska fartyg lastade med silver voro begärliga mål.

Häftiga regn skadade 1652 års skörd och hans »bekymmer ökades dagligen», men »folket hade bröd nog». Den 30 augusti skrev Printz ånyo till vederbörande i Sverige. Handeln med indianerna låge i lägervall, då man intet hade att sälja. Vildarna började bliva oroliga och utlänningarna påstodo, att regeringen i Stockholm glömt bort sitt folk där borta i vildmarken. Själv vore han sjuk och ej längre i besittning av sin forna energi. Kolonisterna voro missnöjda och många hade deserterat. I april och juni avsände Printz ånyo brev, vari anhållan om nya förråd och undsättning upprepades. För att ytterligare betona nödvändigheten av snar undsättning sändes sonen, Gustav Printz, till Sverige.

På hösten utbröt ett myteri mot guvernör Printz.

En av tjugotvå kolonister undertecknad skrivelse överlämnades till guvernören. Skrivelsen innehöll elva anklagelsepunkter, vari påstods, att kolonisterna aldrig, varken natt eller dag, voro säkra för sina liv och egendom, de voro förbjudna att idka köpenskap vare sig med kristna eller indianer, ehuru guvernören aldrig försummade ett tillfälle till handel. Han anklagades att döma till egen fördel emot nämndens råd, hade förbjudit kolonisterna att mala vid kvarnen, nekade dem att begagna fiskevattnen, att hugga träd i skogen, att odla jorden, varav de hade sitt uppehälle. Med anledning härav voro petitionärerna nödsakade att sända tvenne män till drottningen och kompaniet att efterhöra, om de voro alldeles bortglömda och anhålla om råd, vad de skulle göra, då de ej kunde skaffa sig sitt uppehälle här ute. Skrivelsen upptogs mycket illa av guvernören. Anders Jönsson, som synes varit ledaren, häktades, rannsakades och avrättades för förräderi den 1 augusti 1653. Pastor Lock var även inblandad, men fick behålla sin frihet.

Två dagar efter Anders Jönssons avrättning svarade Printz på anklagelserna. Undertecknarna kallades upprorsmän och anklagelserna bemöttes punkt för punkt. Endast skinnhandeln var förbjuden för kolonisterna och endast två öar i närheten av guvernörens residens voro avsedda för hans privata brukande, och detta hade skett innan trakten där omkring blivit koloniserad, envar hade rättighet att mot tull mala vid kvarnen, ehuru endast på vissa bestämda tider, enär mjölnaren av fruktan för indianerna ej vågade vistas där ständigt. Alla övriga punkter bemöttes och avvisades med hänvisning till domstolsutslag och andra handlingar. Guvernören önskade intet hellre än att två personer reste till Sverige, ju förr dess bättre.

Svaret tillfredsställde icke de missnöjda. Påföljande år framlämnades en ny skrivelse, vari de gamla beskyllningarna upprepades och nya voro tillagda. Kolonisterna måste arbeta på guvernörens plantager, bygga hans hus och stängsel utan ersättning. De voro tvungna att skörda hans fält före sina egna och deras slädar togos från dem vid skördetiden, så att deras skörd blev förstörd av regn. De hade behandlats mer emot lagen än efter lagen. Finnen Clemet till exempel ägde tillsammans med Anders, Johan och finnen Måns en handkvarn. Han köpte kvarnen av de andra och flyttade den hem till sitt. När Clemet en söndag kom till kyrkan, kallade guvernören honom till sig före gudstjänsten och frågade honom, varför han tagit kvarnen. Clemet svarade: »Därför att den är min». Guvernören sade då: »Din lymmel, skall du taga kvarnen utan att fråga mig?» varpå han överföll honom med hugg och slag, slog omkull och misshandlade honom så, att han därav »förlorade sin hälsa». Han kastade in honom i kyrkan och satte honom därpå i fängelse i fort Kristina, där han fick kvarbliva i åtta dagar tills han någorlunda repat sig efter misshandeln, varpå guvernören lät honom under några veckor arbeta för sig. Liknande och ännu värre anklagelser gjordes mot Printz, men flertalet äro utan tvivel överdrivna. Acrelius säger, att svenskarna efter ankomsten till detta Kanan, voro obenägna för annat arbete än det nödvändigaste. Då Printz, som var en rivande karl, såg detta, måste han taga i med hårdhandskarna, vilket uppväckte hat mot guvernören.

Printz skötte sin tjänst med stor skicklighet, men under svåra förhållanden i saknad som han var av lämpliga och tillräckligt antal medhjälpare. Han be-

gärde upprepade gånger, att en lärd och duglig man skulle utsändas att taga hand om rättsväsendet. Ganska invecklade rättsfrågor kommo upp och måste avgöras och det var svårt för en och samma person, att vara både domare och kärande. Han fick emellertid vänta förgäves på en lagkunnig medhjälpare och reda sig bäst han kunde.*

Printz' regemente var tvivelsutan tidvis strängt och kanske till och med tyranniskt, men det erfordrades säkerligen en fast hand att styra de råa och oroliga element, varav kolonien delvis bestod. Flertalet var nog laglydigt. Vi hava i det föregående sett, på vad sätt en del av kolonisterna rekryterats bland de sämre elementen i hemlandet, varför det inom kolonien otvivelaktigt fanns en del, som litet frågade efter lag och rätt. Printz rapporterade 1650, att han knappt hade trettio man, som han fullt kunde lita på, och Papegoja hade redan tidigare skrivit hem, »att det vore svårt för honom att stanna kvar. Han fick endast mottaga förebråelser och otacksamhet för allt, vad han gjorde. Soldaterna hyste dessutom agg till honom och skulle säkerligen mörda honom, om tillfälle därtill yppade sig.» Detta är otvivelaktigt överdrift, men det styrker vår förmodan, att man ej bör taga anklagelserna mot Printz alltför mycket efter bokstaven. Mycket allvarsamma anklagelser gjordes även mot Stuyvesant, Kieft och andra samtidiga guvernörer.

---

* Traditionen om Printz' hårda regemente fortlevde länge i kolonien. Acrelius skriver 1759: »Somliga anklaga Printz för, att han varit hård mot folket och behandlat dem som slavar, tvungit dem att arbeta på forten och på sin egendom vid Tinakough. Ehuru dessa historier ännu äro i omlopp, måste de dock anses vara grundlösa.»

Guvernör Printz fann mot slutet av 1653 sin ställning ohållbar, varför han beslöt att resa hem och personligen redogöra för koloniens behov. Storartade förberedelser vidtogos för resan. Indianhövdingarna sammankallades till Printz Hall i september. Tal höllos, löften om ömsesidig vänskap förnyades, gåvor utdelades och Printz försäkrade dem, att skepp med nya varor skulle komma inom några månader. Han skulle själv resa hem och styra om saken. När alla förberedelser voro avslutade, sammankallades kolonien till kyrkan för avskedsgudstjänst, varefter Printz överlämnade befälet till Papegoja, lovande kolonisterna att antingen själv återkomma eller sända över ett skepp med förnödenheter inom tio månader räknat från den 1 oktober. I början av oktober reste Printz med sin hustru och fyra döttrar åtföljd av Huygen och tjugofem soldater och kolonister till Nya Amsterdam, varifrån han avreste med ett holländskt fartyg.

Efter Printz' avresa anhöllo flera svenskar att få lämna kolonien och bosätta sig i Nya Nederländerna, men Stuyvesant vågade ej mottaga dem, förrän han erhållit instruktioner från Holland. Han skrev till sina överordnade och framlade saken. Dessa svarade, att de ej kunde finna någon anledning att neka fria män att bosätta sig på deras område. Man borde tvärtom uppmuntra dem därtill på alla sätt. Dock överlåto de åt Stuyvesant att handla så som han fann lämpligast.

SJUNDE KAPITLET.

Tionde och elvte expeditionen.

I.

Printz' brev till Oxenstjerna och Brahe, daterade den 26 april 1653, hade ankommit fram på sommaren och synes övertygat vederbörande om, att något måste göras för kolonien. Man diskuterade frågan i rådet och beslöt att kommerskollegium skulle övertaga ledningen av bolagets skötsel. Detta verk hade ungefär samtidigt erhållit en ny, driftig styresman i Erik Oxenstjerna.

Livligt intresserad för kolonien satte Oxenstjerna genast liv i arbetet för en ny expedition och efter ytterligare några överläggningar i rådet beslöt man att bifalla flertalet av Printz' förslag. Amiralitetkollegium häftade fortfarande i skuld till kompaniet, varför man beslöt, att kollegiet skulle utrusta skeppet Wismar för en expedition till Nya Sverige. Samma dag den 13 augusti beslöt drottningen, säger instruktionen, att tre hundra kolonister och en massa varor av olika slag skulle sändas till kolonien för att hindra dess undergång. Krigskollegium erhöll befallning att lämna nödig ammunition till kolonien enligt en det kungliga brevet medsänd specifikation.

Av okänd anledning utrustades skeppet Örnen i stället för Wismar varjämte kompaniet utrustade Gyllene Hajen. Den olyckliga resan 1649 hade be-

tagit folk lusten att utvandra, varför endast ett fåtal anmälde sig som villiga att medfölja. Kapten Sven Skute erhöll därför befallning att värva arbetare och soldater samt förmå andra att medfölja som kolonister. En instruktion, innehållande sex paragrafer utfärdades för honom. Han skulle anställa femtio soldater, helst sådana som kunde något yrke, och samla ihop två hundra femtio kolonister, »därav större delen fullgoda män», mindre parten kvinnor och några få barn. Han skulle erbjuda soldaterna fyra riksdaler i månaden eller om möjligt mindre. Kolonister och drängar skulle han försöka att övertala att resa utan betalning, men om de behövde understöd, ägde han rätt att lova en viss summa, alltid den minsta möjliga, och i varje fall ej överstigande trettio daler kopparmynt årligen, till dess de hunnit fast bosätta sig i kolonien. Han skulle söka få ihop så många som möjligt i Västeråstrakten och sända dem till Stockholm, där de genast skulle gå ombord på Örnen. Från Västerås skulle han begiva sig till Värmland och Dalsland, emedan man hört att många av dem som bo i de stora skogarna, önska flytta till Nya Sverige.

Hans Kramer lyckades i Stockholm värva ett antal män, däribland en maskinist mot en lön av fyrtio daler i månaden. Tolv ynglingar från byggnadskollegiet i Stockholm medsändes. Dessa tillsammans med Västeråsfolket inskeppades på Örnen, som avgick den 8 oktober och efter korta uppehåll i Köpenhamn och Helsingör anlände till Göteborg den 8 följande månad. Soldater och kolonister sändes nu skyndsamt till Göteborg för att vara färdiga att gå ombord, när lasten var intagen. Amiral Ankarhjelm, som av kommerskollegium utsetts att leda förberedelserna, var

oavlåtligt verksam. Han köpte för egna medel största delen av lasten, timmermän gjorde lådor att packa densamma i och hytter inreddes för passagerarna. Genom sin auktoritet bilade han alla tvister mellan befälet, vilka tidvis hotade att fördröja expeditionen.

Gyllene Hajen kvarlåg ännu i Stockholm. Den hade måst genomgå en dyrbar och tidsödande reparation för att sättas i stånd att visa sig på oceanen. I november voro reparationerna avslutade och man började lasta. Lastningen drog emellertid ut på tiden, vartill kaptenen Hans Amundsson synes varit skulden, gammal och olämplig som han var.

Vid denna tid anlände Gustav Printz till Stockholm. Han hade lämnat Amerika på skeppet Maria, som lastat med tobak anlänt till Portsmouth i september. På befallning av tullen i London beslagtogs fartyget, men Printz lyckades erhålla tillstånd att resa. Hans ankomst och rapporter till kommerskollegium satte ny fart i förberedelserna. Brev avgick till guvernör Printz, med befallning att kvarstanna i kolonien. Undsättning skulle omedelbart sändas, varjämte han skulle rikligt belönas för sina tjänster.

Under förberedelserna för expeditionen pågingo överläggningar rörande koloniens vidare utveckling och kompaniets ombildning. Printz skulle kvarstanna som guvernör, men en medhjälpare skulle utsändas och utsågs härtill Johan Rising, sekreterare i kommerskollegium.

Rising hade studerat i utlandet särskilt i Holland, där han haft tillfälle att ingående studera holländsk kolonialpolitik och holländska handelsmetoder. Han hade även besökt England och där studerat samma frågor. Efter sin hemkomst hade han av regeringen fått i uppdrag, att såsom sakkunnig författa en skrift

om handelns och jordbrukets höjande. Rising var en fosterlandsälskande praktiskt lagd man, vars tankar ständigt voro sysselsatta med planer till höjande av landets handel och sjöfart. Han var därför i alla avseenden lämplig som rådgivare och medarbetare till Printz. I december utnämndes han och erhöll samtidigt sina instruktioner, adlades, erhöll ett större landområde i Nya Sverige jämte 1,500 riksdaler som reseersättning. Han skulle erhålla fri resa för sig, sin familj och tolv personer, dock skulle han betala för deras underhåll under resan. Han skulle övervaka, att kaptenerna följde sina instruktioner, att lasten väl tillsågs och gudstjänst hölls ombord. Man borde taga den kortaste ruten och ej segla över Kanarieöarna utom i nödfall.

Åtskilliga andra officerare anställdes, däribland Peter Mårtensson Lindeström och Elias Gyllengren. Lindeström utnämndes till ingenjör enligt ett brev från kommerskollegium, daterat den 31 oktober. Lindeström hade efter studier i Uppsala varit anställd som sekreterare i gruvkollegium ett par år, varpå han återvänt till universitetet för avslutande av sina studier i matematik och befästningskonst, och beordrades från Uppsala till Nya Sverige.

Sven Skute återvände som kommendant för »landsfolket», till kolonien, med uppdrag att övervaka landstigningen, föra befälet över soldaterna, hava tillsyn över last och livsmedel samt föra dagbok under resan. Några av officerarna foro med Örnen till Göteborg, dit Rising, som rest landvägen från Uppsala, inträffade efter 8 dagars resa den 27 december.

Vederbörande synas hava befarat, att kolonien befann sig i ett allvarsamt läge. Skulle mot förmodan Printz hava lämnat kolonien och dess fort besatts av

främmande makt, skulle Rising i hennes majestäts namn återfordra dem samt med alla till buds stående medel söka återfå dem. I annat fall skulle han taga i besittning och befästa andra områden vid floden. Kunde ej detta utföras, skulle han rådgöra med kaptenerna om, vad som vore bäst att göra, och därefter antingen anlägga en koloni annorstädes eller återvända hem.

Före avresan erhöll Rising underrättelse om guvernör Printz' ankomst till Europa och befarande, att kolonien vore erövrad började han se sig om efter andra lämpliga platser för en eventuell kolonisation. Han diskuterade möjligheterna av anläggande av en koloni på Floridas kust med Ankarhjelm. Han visste, att stora områden ännu ej vore ockuperade, men att spanjorerna gjorde anspråk på hela landet. Vildarna här voro även synnerligen krigiska, varför en kolonisering här vore otänkbar, om ej riklig undsättning kunde påräknas. Han ansåg det därför klokast att taga i besittning något annat område vid Delawarefloden, om så skulle visa sig nödvändigt.

Örnen var segelklar i början av januari, men Gyllene Hajen, som skulle medföra en hel del viktiga förnödenheter, hade ännu ej anlänt till Göteborg, varför resan måste uppskjutas. Äntligen anlände Hajen den 17 januari, men i ett bedrövligt skick. Fartyget hade stött på grund i sundet, bräckt stormasten och var läck. Man beslöt att Örnen omedelbart skulle avgå, sedan en del av Hajens last överförts och Hajen komma efter så snart den reparerats. Ogynnsamma vindar hindrade avfärden till den 2 februari, då man satte segel, sedan soldater och kolonister svurit ny trohetsed till kronan och kompaniet. Efter två dagars segling dubblerades Skagern. Omedelbart därpå rå-

kade man ut för en nordvästlig storm, som drev fartyget ned utefter jutska kusten och slog, till passagerarnas förskräckelse, ett stort hål i fören. Läckan lagades emellertid nödtorftligen varpå man satte kurs norr om Skottland för att undvika holländska och engelska krigsskepp. När man väl kommit dit, råkade man ut för en annan och ännu häftigare storm, som drev skeppet ned mot kanalen och tvang det att kasta ankar i närheten av Calais. Peter Lindeström omtalar i sin resebeskrivning en skepparhistoria, huru pastejer med människokött utbjödos till resenärerna. En barberare hade funnit det lönande att mörda sina kunder genom att placera dem över en fallucka, som störtade offret ned i hans källare, där han dödades. Köttet såldes sedan till en pastejbagare.

Från Calais höll man kurs i väster genom kanalen. Skeppet blev kort därpå visiterat av ett engelskt krigsskepp, men pass och skeppspapper voro i god ordning och godkändes. Engelsmännen voro vänliga, utfärdade ett engelskt pass och erbjödo vatten och andra förnödenheter. Kapten Jan Jansson Bockhorn var emellertid fientligt stämd mot engelsmännen och avböjde erbjudandet, ehuru man var utan vatten. Strax efteråt fick man motvind och drevs tillbaka till Deal, där man köpte vatten. Den 22 februari var man åter på väg för förlig vind, men vid Folkestone blev det motvind igen, som varade ett par dagar. Den 25 var vinden gynnsam men övergick snart till storm, så att man den 27 nödgades söka hamn i Weymouth. Stormen fortfor flera dagar och under tiden hade passagerare och besättning tillfälle att återhämta sig efter resans vedermödor. Officerarna inbjödos av guvernören på gästabud, som varade till midnatt och en afton uppvaktade stadens musikanter med musik, så

skön och behaglig, att man måste öppna sina pengataskor.

Den 3 mars avseglade man från Weymouth under förlig vind. Den 9 hade man nått Portugals kust och passerade här inom hörhåll ett göteborgsskepp med saltlast från S:t Ybes. Därpå hemsöktes ånyo de stackars resenärerna av svåra stormar, många insjuknade och flera dogo. Äntligen den 19 nåddes Kanarieöarna. Kapten Bockhorn med några män gingo i land för att visa pass och skeppspapper, men de kvarhöllos över natten orsakande mycken oro bland passagerarna. Vid midnattstiden påföljande dag fick man besök av guvernören, Don Philipo Disalago, som kom med ett stort följe på tre jakter. Guvernören visade svenskarna stor välvilja och inbjöd Rising och hans stab till middag. Vid den utsatta tiden möttes de av negerslavar, som med stora parasoller skyddade svenskarna mot solen på vägen till guvernörens residens. Lindeström skriver, att det är omöjligt att beskriva den storartade älskvärdhet, som guvernören visade dem. Ehuru kött och bröd saknades vid måltiden, var denna, som synes hava bestått av bakverk, frukter och viner, så utsökt, att de ej varit med om något liknande. Skålar druckos, tal höllos och den angenäma festen varade till midnatt.

Passagerare och soldater fingo tillåtelse att gå i land följande dag, men mottogos av invånarna med stenkastning och flera blevo allvarsamt skadade. Rising sände då Gyllengren och Lindeström till guvernören med klagomål, varpå denne sände en av sina förnämsta män jämte en officer med några trumslagare genom staden. Vid gathörnen gjordes halt och meddelades guvernörens befallning, att den som ofredade svenskarna skulle mista livet. Detta hjälpte och

svenskarna voro hädanefter lämnade i fred. Livsmedel, frukt och vin anskaffades till passagerarna, »men», säger Lindeström, »många dogo i hamnen». Den 25 lämnade man under salut under gynnsam nordvästlig vind Kanarieöarna. De här intagna livsmedlen jämte krabbor och fisk, som fångats under resan, gjorde livet ombord drägligare. Hettan ökades dag från dag ju längre åt sydväst man kom och kort därpå utbröt dysentery och häftig feber bland passagerarna, »så att några hoppade i sjön». De som gjorde så under dagen fiskades ånyo upp, men de som nattetid hoppade ut genom kanongluggarna, kunde man ej rädda. Men »nulla calamitas sola», utbrister Lindeström, som omtalar, att de förföljdes av tre turkiska skepp. Alla, som kunde sköta en bössa befalldes på däck och brännvin utdelades för att styrka deras mod. Turkarna märkte emellertid, att skeppet hade talrik besättning, varför de uppgåvo förföljandet. Tacksägelsegudstjänst hölls därefter ombord.

Tre veckor senare nödgades man på grund av tillståndet ombord söka hamn söndagen den 16 april i S:t Christopher. Efter gudstjänsten gick kapten Skute i land för att visa passen för guvernör Everett, som mottog honom väl och sände flera båtar med livsmedel till Örnen. Dagen därpå voro officerarna bjudna på middag av förre guvernörens änka och dagen därpå hyrde Rising och Lindeström hästar och redo till den franske generalguvernörens bostad, som låg 25 engelska mil därifrån, för att skaffa underrättelser om de skeppsbrutna svenskarna på S:a Crus. Guvernören mottog dem hövligt samt upplyste, att svenskarna för länge sedan lämnat S:a Crus, men om någon fanns kvar, stode det honom fritt att lämna. Vid sin återkomst fann Rising folket sjukt, varför han för tre

stycken holländskt tyg köpte en oxe, som slaktades och stektes.

Den 19 april fortsattes resan och tolv dagar senare siktades amerikanska kusten. Den 2 maj seglade man in i Delawareviken. Här överraskades man av häftiga åskbyar. Seglen bärgades så fort sig göra lät, men skeppet lade sig på sidan med masterna i vattnet, varför man blev tvungen att kapa stormasten. Flera män på övre däck gingo överbord och drunknade. De följande dagarna rådde tjocka, varför man ej vågade segla vidare. Den 9 gav kaptenen, som trodde, att man passerat floden, befallning att styra söderut och anlände tre dagar senare till Kap Henry. De trodde sig nu vara i Delawareviken. Här råkade de ånyo ut för en storm, som bröt för- och mesanmasterna, knäckte tackel och tåg som om det varit av papper samt kastade skeppet långt ut till havs.

Efter fåfänga försök att närma sig ett par engelska skepp, som flydde, troende dem vara sjörövare, lyckades man genom ett tredje få kunskap om, var man befann sig. Tillståndet ombord var bedrövligt. De flesta voro mycket sjuka och några dogo dagligen. De fingo litet friskt vatten av de godhjärtade engelsmännen och anlände ånyo till Delawareviken den 16 maj. Motvind uppehöll dem där några dagar, tills de äntligen den 20 maj på kvällen anlände till fort Älvsborg. När kommendanten på fort Casimir fick se Örnen ankrad vid fort Älvsborg, hissade han flaggan och sände Andrian van Tienhoven med fyra man ombord att taga reda på, vilka de voro. De mottogos väl av Rising, fingo stanna över natten och av dem erhöll Rising underrättelse om tillståndet inom den svenska kolonien. Han sade holländaren, att han komme att fordra fort Casimirs överlämnande, emedan det vore byggt

på land, som tillhörde den svenska kronan. Holländaren å sin sida försäkrade honom, att det var dem likgiltigt vem som ägde fortet blott de fingo bo kvar där.

Följande dag, som var trefaldighetssöndag, gav Rising befallning att lätta ankar. En rådplägning hölls och beslöts, att man skulle begagna tillfället att taga fort Casimir, dock om möjligt utan fientligheter. Klockan elva ankrade Örnen framför fortet, varpå Skute och Gyllengren med några musketerare sändes att fordra dess överlämnande. Kommendanten Bicker, inseende hopplösheten av motstånd, mötte svenskarna vid stranden, mottog dem som vänner och bjöd Skute följa med in i fortet för vidare underhandling. Skute framhöll svenskarnas rätt till fortet och landet samt lovade Bicker och hans soldater och kolonister friheten, om de underkastade sig. Bicker önskade emellertid tänka på saken och sände Tienhoven ombord på Örnen jämte tre andra män för att begära tre dagars betänketid. Under tiden lät Gyllengren sina soldater marschera in i fortet. Portarna voro öppna och de holländare, som ämnade använda sina bössor, varnades av Gyllengren. En svensk flagga, som medförts från Örnen, hissades sedan den holländska nedhalats av Bickers son, varpå Örnen saluterade flaggan och saluten besvarades av fortet.

Fortets namn ändrades till fort Trinitatis, emedan det tagits på trefaldighetssöndag. Gyllengren jämte några soldater befalldes att stanna där. Omkring fortet funnos 21 hus, till större delen bebodda av kolonister. Fortets garnison hade endast bestått av nio man och var bestyckat med tretton kanoner, men det fanns endast några gevär, ty de senare voro för reparation hos bössmeden. Efter kapitulationen upplästes för

holländarna de betingelser, under vilka de kunde bliva svenska medborgare. De lovade att snarast infinna sig inför rådet och avlägga trohetsed.

Den 22 maj anlände Örnen till fort Kristina och den 15 juli anträdde den hemresan, som blev både långvarig och fylld av faror.

II.

Förberedelserna med Gyllene Hajens utrustning fortskredo långsamt. Den 10 februari skrev Ankarhjelm, att skeppet läckte. Han visste ej hur det skulle gå med resan. Kaptenen brydde sig litet om fartyget, officerarna äro sina egna herrar och vägra att lyda givna order. För en tid sedan hade en soldat slagit en styrman, varför Ankarhjelm hade satt honom i arrest på kronans skepp Hercules. Kapten Amundson, som visat sig fullständigt inkompetent, avskedades. Det ser dock ut som om för mycket arbete lagts på honom, ty två män utsågos att sköta hans åligganden. Sven Höök utsågs till kapten och erhöll dessutom uppdrag att taga ledningen över skeppsvarvet i Nya Sverige. Hendrick van Elswick, som rekommenderades till Rising att handhava skötseln av handeln i kolonien, skulle dessutom underhandla med guvernören i Porto Rico om skadeståndet för Katten. Kapten Hans Amundson, som hade personligt skadestånd att fordra, skulle med familj och två tjänare medfölja och hjälpa Elswick så mycket han kunde.

I mars hade säkra underrättelser nått kommerskollegium, att guvernör Printz på sin hemresa hunnit till Holland. En fullmakt för Rising som guvernör och en för Sven Skute som befälhavare över soldaterna utfärdades och lämnades Elswick att överlämna till vederbörande vid sin ankomst till Nya Sverige.

Hinder av alla slag fördröjde expeditionens avfärd. Elswick fann, att skeppet saknade tillräcklig beväpning och ammunition. Slutligen fattades endast en timmerman och två sjömän. Både Elswick och Ankarhjelm sökte på allt vis påskynda förberedelserna, men veckor gingo i väntan på ett och annat. Äntligen den sista mars kunde Elswick gå ombord. Besättning och kolonister finga svära ny trohetsed och intet saknades utom lämplig vind. Några av besättningen voro dock tvivelaktiga figurer. Styrmannen var inkompetent och en »lymmel», och mycket förebådade en olycklig resa.

De utvandrare, som ej fått plats på Örnen, fingo nu följa med liksom ett antal soldater och tjänare. Otjänligt väder fördröjde resan ända till den 15 april. Tre dagar senare måste man söka norsk hamn. Följande dag kunde dock resan fortsättas, och den 13 maj anlände man till Villa Franca på Asorerna, där man kvarlåg en vecka för intagande av livsmedel och vatten. Sigillet på brevet från spanske konungen till guvernören på Porto Rico bröts av öns guvernör, vilken fann deras resa till Porto Rico misstänkt.

Den 20 fortsattes resan, som fördröjts av vindstilla och motiga vindar. Flera av passagerarna blevo sjuka. Efter tjugoåtta dagars segling nådde man S:t Christopher, kvarlåg där några dagar för intagande av livsmedel och vatten. Den 30 juni anlände man till Porto Rico, där guvernören, Jacobus de Aquilera, jämte många framstående personer väntade vid kajen och omedelbart sände en båt, som förde Elswick i land. Passagerare och besättning fingo gå i land följande dag. Hans Amundson dog på ön och begrovs utanför staden. Styrmannen sökte rymma, men fasttogs, slogs i bojor och sattes i fängelse tills avresan.

Den 15 augusti lämnade Hajen Porto Rico. Allt såg

lovande ut. Folket hade tillfrisknat och var vid gott mod och livsmedlen rikliga. Men olyckan skulle följa expeditionen ända till slutet.

Av misstag passerades Delawareviken varpå skeppet styrdes antingen av vårdslöhet eller elakhet av styrmannen upp bakom Staten Island* mot Raritans Kill, var skeppet beslagtogs av Stuyvesant.

Officerarna häktades och höllos fängslade en tid framåt. Elswick protesterade såväl muntligen som skriftligen, men utan framgång. Hajen och dess last beslagtogos av West Indiakompaniet, som ändrade skeppets namn till Diemen och använde detsamma för sin handel. Större delen av besättningen och passagerarna förmåddes av Stuyvesant att kvarstanna i Nya Amsterdam. Elswick avreste till Nya Sverige efter att förgäves sökt få en uppgörelse till stånd.

---

* Staten Island, ö belägen mitt emot det nuvarande New York.

ÅTTONDE KAPITLET.

Kolonien under Rising.

I.

Efter Printz' avresa förvärrades förhållandena i kolonien. Ett antal kolonister, som vänt sig till guvernören i Nya Nederländerna med anhållan att bliva upptagna till holländska medborgare, men erhållit hövligt avslag, vände sig till de engelska myndigheterna i Virginien och Maryland. Deras anhållan beviljades och femton kolonister deserterade. När Papegoja fick underrättelse härom, sände han indianer efter dem för att med våld återföra dem. De satte sig till motvärn, varvid tvenne dödades. Indianerna återkommo till fort Kristina medförande tvenne huvud till bevis, att de gjort, vad de kunnat. Gottfried Harner, som varit anställd som biträde till kommissionären, synes varit deras ledare. Han skrev efter ankomsten till Virginien till några kolonister och rådde dem att lämna kolonien och komma till Virginien. Hendrick Huygen säges även hava varit inblandad i denna affär. Intet är för övrigt känt om kolonien från oktober 1653 till maj 1654 undantagandes, att indianer satte eld på fort Korsholm.

Då kolonisterna söndagsmorgonen den 21 maj 1654 voro på väg till kyrkan hörde de plötsligt kanonskott från floden. Det var Örnen, som saluterade fort Casimir. Vice kommissionären Jakob Svensson med

några män sändes ned till floden att taga reda på, om det möjligen kunde vara den väntade undsättningen från Sverige. Strax efteråt seglade vice guvernören Johan Papegoja nedför floden att välkomna de resande.

Passagerarnas tillstånd var beklagansvärt. Lindeström skriver, att stanken ombord var nästan omöjlig att uthärda. Papegoja anskaffade omedelbart båtar för landsättning av passagerarna. Dessa inkvarterades dels hos kolonisterna i omgivningen, dels på fort Kristina och allt gjordes för vården av de sjuka. Sjömännen voro så medtagna, att de ej förmådde lyfta ankaret eller ro utan bistånd av kolonisterna.

På aftonen den 23 anlände Bicker åtföljd av sina soldater och de holländska kolonisterna till fort Kristina. De nya och liberala privilegier, som av rådet utfärdats för kolonisterna i Nya Sverige, vilka voro mycket förmånligare än de holländska, upplästes för dem. De oförrätter de begått mot svenskarna uppräknades, men allt skulle tillgivas dem. De skulle behandlas som goda vänner och grannar, om de svuro trohetsed till den svenska kronan och kompaniet och blevo hennes majestäts trogna undersåtar. De begärde därpå alla tillgift för de oförrätter de tillfogat de svenska, skyllande allt på Stuyvesant och uttryckte samtliga sin önskan att kvarstanna i Nya Sverige och bliva svenska undersåtar. De avlade därefter trohetseden i det fria med baneret vajande över deras huvuden och skrevo sina namn under den dem förelagda trohetsförsäkran. De hälsades därpå välkomna som svenska medborgare och inbjödos till en festmåltid för firande av tilldragelsen. Två holländare fingo befallning att lämna kolonien, emedan de ansågos som dåliga och illasinnade medborgare. Likaså engelsmännen Simon Lane

och Thomas Brown. En annan holländare, Alexander Boyer, ansågs som en farlig man med dåligt rykte, men tilläts kvarstanna, emedan han hade en svensk hustru. Beträffande trenne andra var man tveksam, huruvida de skulle tillåtas kvarstanna eller ej, men fingo det slutligen efter dyra löften att troget och ärligt tjäna under den svenska kronan.

Rising, som naturligt nog var angelägen att få veta huru Stuyvesant skulle upptaga nyheten om fort Casimirs kapitulation, sände den 27 ett brev till den holländske guvernören, däri han meddelade honom det skedda och att kolonisterna ställt sig under svensk överhöghet. Han tillade, att spörsmålet vore av för stor betydelse för att kunna avgöras av underordnade, vilka endast hade att lyda givna order, varför frågan borde hänskjutas till regeringarna för slutligt avgörande.

Enligt sina instruktioner skulle Rising för den händelse guvernör Printz lämnat eller ämnade lämna kolonien, taga hand om den politiska och administrativa ledningen. Den militära däremot skulle lämnas åt någon annan. Såväl Rising som hans officerare voro sjuka eller ledo av kraftnedsättning efter resans strapatser och klimatförändringen under den första tiden efter ankomsten, dock sammankallades kolonisterna och soldaterna redan dagen efter landstigningen till fort Kristina och upplästes regeringens befallningar och instruktioner. Rising övertog därpå befälet och utsåg Sven Skute och Johan Papegoja till sina medhjälpare.

Kolonisterna erhöllo rätt att handla med sina grannar och med indianerna. De erhöllo rätt att köpa land direkt av indianerna eller kompaniet och rätt att mot en tull av två procent utföra varor av alla slag,

utom mineraler, med undantag av guld och silver. Skedde utförseln till Sverige eller dess lydländer var den tullfri. Land köpt av kompaniet eller infödingar skulle för all framtid vara köparens eller hans lagliga arvingars.

Efter gudstjänsten den 4 juni samlades kolonisterna ånyo, varvid meddelades dem, att hennes majestät beslutit att genom kompaniet sända omedelbar undsättning och att förbindelserna med hemlandet hädanefter skulle bliva mer regelbundna. En allmän böne- och fastedag proklamerades till den 9 juni, då alla unga och gamla församlades i kyrkan vid Tinicum. Efter gudstjänsten hölls ett nytt möte, varvid de församlade ånyo försäkrades om snar, ytterligare hjälp från hemlandet. Med anledning av de nyheter och oroligheter, som förekommit under guvernör Printz' sista tid, utlovades en noggrann undersökning, varpå den förhoppningen uttalades, att alla Nya Sveriges innebyggare hädanefter skulle vara hennes majestäts trogna undersåtar och ärliga kolonister. Härpå svuro de församlade ny trohetsed och undertecknades den av 48 kolonister, däribland åtta änkor efter kolonister.

Med expeditionens ankomst femdubblades kolonisternas antal, vilka endast varit ett sjuttiotal förut. Tjugofem hade lämnat kolonien samtidigt som Printz, och åtskilliga andra hade deserterat. Omkring 350 hade gått ombord på Örnen i Göteborg. Därav hade nära hundra dött under resan och flera dogo strax efter ankomsten. Hela koloniens befolkning räknade i mitten av juli 368 själar, holländarna medräknade.

En så stor folkökning utan tillräckliga livsmedel och handelsvaror gjorde snart nog ställningen kri-

tisk. Man beslöt därför att slakta en av kompaniets unga tjurar. Köttet delades i lika delar mellan de gamla och de nykomna kolonisterna. Detta var emellertid blott en tillfällig hjälp. Sjukdomar fortforo att grassera bland kolonisterna och spred sig till indianerna, vilket hade till följd att dessa höllo sig borta, vilket försvårade livsmedelssituationen. Man beslöt, för att ej folket skulle dö av hunger, att sända Jakob Svensson med slupen till Nya England, där han hade goda vänner, och köpa livsmedel. Den 21 juli återvände han med full last av säd och andra livsmedel köpta av Richard Lord i Hartford.

Rising sökte återvinna indianernas förtroende. Han sände handelsvaror ända till Horn Kill och utdelade gåvor till hövdingarna som bekräftelse på landköpen och sammankallade de i trakten av fort Kristina boende till ett möte. »Den 17 juni», skriver Rising, »kommo tolv sachems eller furstar av Renapistammen, det vill säga de som bo på västra sidan av floden i Tinicum, och när de tagit plats höllS ett tal till dem, som tolkades av van Dyck.» De påmindes om den vänskap, som rått mellan dem och svenskarna och försäkrades, att det skulle vara till ömsesidig fördel, om denna vänskap fortfor. Om någon dålig person sökt intala dem, att svenskarna hade något ont i tankarna, så skulle de ej tro honom. Ville de däremot avsluta ett nytt fördrag med svenskarna, skulle dessa obrottslingen hålla ett sådant. De påmindes därom, att svenskarna köpt landet av dem, varpå de tillfrågades, om de ämnade respektera köpet, varpå de alla svarade ja. Skänker placerades därpå framför envar på golvet. Varje hövding erhöll en kittel, en yxa, en hacka, en kniv, ett skålpund krut, en stång bly, en meter grovt noppigt ylletyg och sex sylspetsar. När de mottagit gåvorna,

gingo de ut för att överlägga om vad de skulle svara. Om en stund kommo de tillbaka och deras talman, som kallades Hackeman, lovade att de hädanefter skulle vara goda vänner med svenskarna, vilket han ytterligare bekräftade genom att upprepade gånger gnida sin ena arm, vilket var ett stort vänskapsbevis. Han tackade därpå för gåvorna och sade, att om de under guvernör Printz varit som en kropp och ett hjärta, därvid han slog sig för sitt bröst, så skulle de hädanefter vara som ett huvud, vilket han åskådliggjorde genom att med båda händerna vrida sitt huvud, som om han ville göra en säker knut. En »calabash» vore rund utan sprickor eller brott. De båda folken skulle hädanefter vara som ett huvud utan sprickor. Härpå tillfrågades indianerna »om de alla tänkte så», varpå de svarade med jarop. Svensk lösen avsköts därpå, vilket mycket gladde dem. Själva avfyrade de sina bössor och lovade att ej döda någon av kolonisterna eller deras boskap. De erbjödo svenskarna vidare att bygga ett fort vid Parsaunk, där en stor del av dem bodde. De gamla köpebreven togos fram, men endast namnen på undertecknarna lästes upp. De syntes mycket glada när deras namn nämndes, men böjde sina huvuden, när något namn upplästes, vars innehavare hade dött. Ehuru de voro väl till freds klagade de över, att skeppet medfört onda andar, som förorsakat mycken sjukdom bland dem. En hövding begärde en båt för tvenne medicinmän för att ro ut till fartyget och driva bort den onde anden, men någon båt synes ej hava funnits till hands. Rising sökte på allt sätt trösta dem. De skulle bedja Gud om hjälp. Gjorde de detta skulle sjukdomen ej skada dem. Två kittlar med *sappan,* gröt kokad av indiansk majs, placerades därpå på golvet framför dem och starka drycker, som de

»tycka mycket om», bjödos dem. De blevo mycket förtörnade på van Dyck, som under överläggningen motsagt dem, men han lyckades återställa deras goda humör genom att berömma dem, varpå de tillfredsställda och i bästa sinnesstämning lämnade Printz Hall.

Dagen därpå kom en Minquashövding, Agaliquanes, till fort Kristina. Även den fick skänker och avgav samma löften som de övriga. Han sade att svenskarna i motsats till engelsmännen i Virginien, vilka brukade döda hans folk, behandlade dem väl.

Rising började omedelbart efter sin ankomst att ordna förhållandena inom kolonien. Land skulle delas ut bland kolonisterna och envar få så mycket han kunde bruka. Efter en inspektionsresa bestämde han, vilka gamla farmer som skulle utvidgas och var nya skulle upptagas. Han satte samtidigt i gång ett kartläggningsarbete över floden från viken upp till Trentonfallen. Den 10 juni skriver han i sin dagbok: »Under denna och de följande dagarna gåvo vi dem, som voro friska, nog land att bruka.» Kolonisterna skulle erhålla hjälp av kompaniet till en början och fingo kor mot en årlig hyra av 18 skålpund smör och hälften av kalvarna. Regeringen hade donerat vissa områden till soldater och tjänstemän i bolaget, vilket förorsakade en del missnöje bland de äldre kolonisterna, som odlat upp detta land. Andra av de äldre ville sälja sina farmer och bryta nytt land under de nya, liberalare villkoren, men de nykomna saknade medel att köpa. Några farmer köptes dock av kompaniet och säljarna fingo nya områden i närheten av Uppland, Printztorp och vid Schuylkill. Drängar sändes till Printz' egendom vid Tinicumön, för att arbeta på densamma och skydda den mot indianerna.

Större delen av de nykomna fingo områden mellan fort Kristina och fort Trinitatis utefter floden. Andra fingo områden uppefter Kristinafloden. De skulle utgöra en förpost och ett skydd mot Virginien och börja anlägga en väg till Elk River och Chesapeake.

Kanonjären Johan Stålkofta erhöll uppdrag att göra i ordning timmer och material till nya byggnader. Korpral Anders Olsson skulle utöva tillsyn över jordbruket och kornetten Peter Hansson Wendel handhava röjningen av nytt land. Någon särskild lön erhöllo ej dessa. De ansågos antagligen som hedersamma befälsposter av Rising.

Rising nämner, att dessa anordningar väckte missnöje bland folket, men att han ej fick reda på orsaken därtill.

Enligt sina instruktioner skulle Rising utse lämpliga platser, där byar och handelsplatser skulle anläggas. Lindeström fick med anledning härav befallning »att dela upp» fälten omkring fort Kristina. Staden skulle utstakas med fyrkantiga kvarter och raka gator inom ett rektangelformat område. En karta* över stadsplanen ritades av Lindeström och sändes hem med Örnen.

I mitten av juli var Örnen färdig för hemresan. Tobak hade köpts i Virginien, men ej nog för full last. Johan Papegoja skulle följa med, medförande en rekommendationsskrivelse till regeringen. Då Örnen ankom till fort Trinitatis från Kristina, gick Rising ombord och stannade över natten. Dagen därpå, den 16, skedde avfärden, sedan Rising och madam Papegoja, som följt sin man hit, gått i land.

---

* William Penns' plan till Philadelphia uppgjordes först 30 år senare.

I den rapport, som Rising sände hem, gav han en berättelse över koloniens tillstånd och föreslog flera reformer. Han behövde krukmakare, tegelslagare, kalkbrännare, snickare, garvare, skomakare, men framför allt varor och kolonister. Det vore synd, att ett land, som erbjöde så rika möjligheter, skulle försummas. Här skulle nedlagt kapital giva tusenfalt. Man gav ofta ut såväl penningar som blod på erövrandet av områden, som ej kunde jämföras med detta. Varför skulle man då ej riskera något utan att behöva utgjuta blod på en besittning, som framdeles vid behov skulle kunna göra fosterlandet en god tjänst och bliva en ädelsten i kungakronan, om blott hjälp snart sändes. Han hade ännu ej kunnat anlägga några fabriker eller grunda några städer till följd av kolonisternas sjuklighet och sina obetydliga resurser. Han lovade, att så snart tillfälle erbjöde sig, att sätta i gång arbetet. Det funnes flera platser lämpliga för anläggande av städer och vattenfall där kvarnar kunde byggas. Han ämnade, så snart skörden vore över, bygga en damm vid det stora fallet i Kristinafloden för en kvarn. Missnöjet inom kolonien, som utbrutit föregående år, grodde fortfarande bland kolonisterna. En domstol sammanträdde i Tinicum för undersökning av klagomålen mot pastor Lars Lock och Olof Stille. Någon bevisning mot Lock kunde ej förebringas och Stille satte borgesmän, som godtogos av domstolen.

De flesta klagade över guvernör Printz' stränghet. Rising hade en svår mellanställning. Han ville ogärna klandra sin företrädare på samma gång som han ej ville reta de klagande. De råddes att skriftligen framföra sina klagomål, vilket de senare också gjorde.

Försök gjordes att förmå de till Virginien och Maryland deserterade kolonisterna att återvända. Tvenne

tjänstemän sändes till Severn i maj 1654 på en handelsresa. Samtidigt skulle han fordra, att »proselyterna» skulle återvända. Ett öppet pass utfärdades, tillförsäkrande dem skydd under resan till Nya Sverige. Ingen av desertörerna begagnade sig härav eller återvände.

I juni 1654 anlände en delegation från Maryland för underhandling om gränsreglering mellan de båda kolonierna. Dess ordförande Lloyd pläderade för de engelska anspråken på hela området vid floden, under hänvisning till konung Jakobs privilegiebrev för lord Baltimore. Lloyd var dock i intet hänseende vuxen den svenske underhandlaren i argumenteringskonst. Rising var här i sitt rätta element och svarade med en lärd utredning, som gjorde Lloyd svarslös.

Rising sökte inleda vänskapliga förbindelser med kolonierna i Nya England och skrev brev till såväl den dåvarande guvernören som hans företrädare general Endicott. Vid en domstol, som sammanträtt i New Haven i juli, beslöts, att guvernör Eaton skulle tillskriva svenskarna och återfordra det land och den egendom, som enskilda personer i New Haven ägde på båda sidor av floden. Så snart Rising mottagit detta brev sammankallade han de äldre kolonisterna till en rådplägning för besvarande av guvernör Eatons skrivelse.

Kopior av landköpet av indianerna gjordes och en skrivelse undertecknad av de äldsta kolonisterna uppsattes, vilken bevisade, att engelsmännen icke kunnat köpa något land vid floden, emedan detta redan vore köpt av svenskarna. Dessa skrivelser avsändes till Eaton, som föredrog dem vid ett möte i Hartford för de där sammanträdande kommissionärerna för Nya England. En detaljerad svarsskrivelse uppsattes, i

vilken följande anfördes: Risings påståenden syntes dem något underliga. Männen i New Haven hade lagliga anspråk på landet och hoppades att den vänskap, som rådde mellan England och Sverige, skulle påverka Rising att medverka till en uppgörelse.

Ägarna i New Haven voro under tiden emellertid verksamma. De höllo möten, sände agenter på inspektionsresor till sitt land och sökte direkt, ehuru utan framgång, underhandla med Rising.

Koloniens försvar var givetvis Risings viktigaste uppgift. Fort Trinitatis, som var nyckeln till floden, befästades ytterligare. Nya vallar anlades och bakom pallisaden mot floden uppfördes en bastion, som bestyckades med fyra 14-punds kanoner tagna från Örnen. Krut, kulor och bly till ett värde av 92 riksdaler upplades i fästningens förrådshus. Kapten Sven Skute biträdd av Bicker med tjugo man arbetade hela sommaren på fästningens förstärkande. Fort Kristina, som var förfallet, reparerades även.

Kompaniet hade inköpt Papegojas hus till boställe åt Rising, varför madam Papegoja flyttade upp till sin fars farm vid Tinicum. Brygghuset vid Tinicum, som varit utsatt för åverkan av indianerna, lastades på en båt och fördes till fort Kristina, där det byggdes upp strax utanför fortet för att tjänstgöra som värdshus. En källare grävdes inom fortet och på denna placerades ett magasin, som köpts av Papegoja. Badhuset därstädes reparerades och ändrades, så att det skulle kunna användas till rökning av kött och fisk. Övriga byggnader vid fortet reparerades och omändrades för att tillgodose det ökade invånarantalet.

Under hösten fortsatte uppmätningen av området omkring fortet i och för den blivande stadsanläggningen. Kristina skulle bliva koloniens stapelstad.

Här skulle hantverkare såsom skomakare, smeder och snickare slå sig ned, faktorier byggas och hamnen utvidgas och orten i alla hänseenden sättas i sådant skick, att den kunde fylla sin uppgift som koloniens kommersiella medelpunkt. Johan Stålkofta med ett antal män sändes över på östra stranden ungefär mitt för Tinicum för att fälla nödigt timmer för byggnadsarbetena. Ett område avsattes till trädgård, inhägnades med pallisader och planterades med fruktträd. Flera kolonister uppförde under sommaren hus på sina tomter. Staden begynte nu kallas Kristinehamn.*

Många indianhövdingar besökte Kristina under sommaren. Åtskilliga av de gamla landköpen bekräftades ånyo. Indianer från östra stranden kommo och erbjödo att leverera en mängd humle. En *sachem* vid namn Mister lovade att insamla all humle som fanns på östra stranden, varför han begåvades med skänker och erhöll en säck för humlen, men han återkom icke vare sig med säcken eller humle.

Handelsförbindelserna med indianerna voro rätt livliga under hösten. Slupen seglade upp och ned för floden för inköp av humle och livsmedel. Rätt stora kvantiteter majs och bönor inköptes och i december köpte Jakob Svensson »för tyg, krut och bly» hjortkött av indianerna. Hövdingarna presenterade Rising med några hjortskinn och något majs.

I september ankom Richard Lord med en skeppslast livsmedel och andra varor. Han medförde även brev från Elswick, vari Gyllene Hajens sorgliga öde berättades. »Det var ett slag för oss», säger Rising,

---

* På Kristinehamns forna plats ligger nu staten Delawares huvudstad, Wilmington.

»som ej blir lätt att reparera.» Lord åtog sig att befordra brev till Sverige via England. Rising avsände med denna lägenhet sin andra rapport till kommerskollegium, vari han framhöll det trängande behovet av snar undsättning.

Kreatursstocken, som varit tillräcklig för koloniens behov under Printz' tid, var numera alldeles för liten för den mångdubbelt talrikare kolonien. Vid engelsmännens besök uppgjordes kontrakt med dem för inköp av ett antal kor. Theodore Ringold från Maryland önskade köpa fem eller sex ston, men så många kunde ej avvaras. Man kom till slut överens att avyttra tvenne ston mot fyra dräktiga kor. Den rikaste mannen i Maryland, vid namn Marsh, lovade att sända tio kor samtidigt som Ringold. Genom dess köp föll priset på kor inom kolonien med femtio procent.

Den sista september ankom en budbärare från Elswick med brev jämte fullmakt för Rising som direktör för kolonien och Sven Skute som befälhavare över forten. Tre dagar senare upplästes dessa fullmakter för kolonisterna, som sammankallats till ting i Kristina. Det ser ut som om Rising och hans män vid denna tid sett något ljusare på utsikterna än förut. De satte i gång en reorganisation av koloniens inre styrelse och uppgjorde en ordningsstadga. Den 27 oktober sammankallades kolonisterna ånyo till fort Kristina, varvid de nya ordningsreglerna eller lagarna proklamerades. De skulle dock ej tillämpas förrän hjälp kommit hemifrån.

I slutet av november sändes slupen till Trenton för att möta Elswick, som rest landvägen från Nya Amsterdam. Den sista i månaden anlände Elswick åtföljd av Sven Höök, en sekreterare, en soldat och en tjänare till fort Kristina. Räkenskapsböckerna över-

lämnades till Elswick, som även tog hand om förråden.

På hösten utfärdade koloniens råd en befallning, att envar skulle inhägna sina ägor och tillse, att hans boskap ej gjorde ohägn hos grannarna. Kolonisterna tillhöllos även att rödja upp mera land. Fälten kring fort Kristina plöjdes och gödslades. Låglandet på motsatta stranden av Kristinafloden röjdes och besåddes med vete av några kolonister, som i ersättning för sitt arbete skulle erhålla en tredjedel av skörden. Folk med hästar och oxar sändes till Sandhook för att plöja och beså några farmer, som holländska kolonister lämnat. De nykomna kolonisterna erhöllo på senhösten befallning att rödja upp vissa delar av sina farmer för majsodling kommande vår. Flera fält vid Sandhook och upp efter Kristinafloden röjdes och besåddes för kompaniets räkning med säd, som köpts av Lord. Måns Månson erhöll ett par oxar till låns för brukande av den farm han arrenderat vid Uppland. De äldre kolonisterna befalldes att lämna hjälp med sina oxar till rödjande och odlande av omkring 60 tunnland nytt land, som dels skulle besås med säd eller majs. Olika slag av fruktträd planterades under hösten av såväl Rising som kolonisterna.

Rising hade erhållit ett landområde, stort nog för omkring tjugo bönder, men det låg i närheten av Tinicum, varför det var honom omöjligt att dagligen öva tillsyn över arbetet från det avlägsna Kristina. Han skrev därför hem och begärde att få utbyta det mot ett område på Timmerön. Han inväntade ej svar på sin anhållan utan lät på egen bekostnad rödja det med tillhjälp av soldater och tjänare. Han lät även bygga ett tvåvåningshus med källare.

Kvarndammen och kvarnen reparerades. På hö-

sten for Rising tillsammans med några män upp till Naamans Kill. Vid det här belägna vattenfallet beslöt han att bygga en såg. En sådan hade planerats av Printz, då behovet av bräder var stort inom kolonien. Sågen kunde nu byggas, ty sågblad hade medförts på Örnen. Man beslöt dock att uppskjuta arbetet härmed till våren.

En eldsvåda utbröt i fort Kristina en natt och hotade ödelägga fortet, men man lyckades bliva herre över elden. En våldsam storm åtföljd av översvämning sköljde bort en del av vallen ända till pallisaderna vid fort Trinitatis.

Vid vinterns inbrott voro alla boningshus och stall reparerade och omsedda. Stora kvantiteter livsmedel hade köpts av indianer och andra. De nykomna kolonisterna hade fått sina timmerstugor färdiga och började acklimatiseras.

Gudstjänst hölls söndagligen i kyrkan vid Tinicum. Morgon- och aftonbön hölls dagligen och dessutom påbjödos särskilda böne- och fastedagar. Rising umgicks med planer att bygga skolor och kyrkor, vilka skulle underhållas genom gåvor (tionden?) av kolonisterna i form av säd och boskap, varav hälften skulle användas till avlöning av prästerna, hälften till underhåll av kyrkor och skolor. Lars Lock hade varit ensam präst åren 1649—1653. Med Örnen anlände tvenne andra präster, Matthias Nerturius och Peter Hjorth. Nerturius skickades till Uppland, där han bodde på en kompaniet tillhörig avröjd farm. Han förrättade gudstjänsterna vid Tinicum. »Han var», säger Rising, »den bäste prästen i kolonien» och han föreslog, att den farm, varpå han bodde, skulle lämnas honom som boställe, i vilket fall han ej behövde annan lön. Peter Hjorth stationerades vid fort Trinitatis, men han

var världsligt sinnad, varför hans arbete antagligen visade obetydliga resultat. Pastor Lock hade sin verksamhet förlagd till fort Kristina. Han hade av Printz anklagats för delaktighet i myteriet, varför Rising bestämt, att han skulle skickas till Sverige med Örnen. Han insjuknade emellertid och kunde ej följa med. Anklagelserna mot honom synes hava blivit avglömda, åtminstone återfinnes härom intet i samtida handlingar.

Några fattiga och hjälpbehövande funnos även i Nya Sverige. Från guvernör Printz' tid omnämnes »finska Karin», som måste gå omkring och tigga för sitt och sina barns uppehälle. Rising inrättade en fond för de nödlidande och utsåg en av prästerna, antagligen Nerturius, att utdela mat och kläder åt de behövande. Kolonisterna uppmanades lämna bidrag till fonden. En av smederna skänkte 19 floriner till densamma. Bland dem som fingo understöd nämnes: »Paul Malichs, den lille polacken, barn, blinda Kirstin och hennes två barn, Anders, Per Paulssons moder och Klas Johanssons dotter». Elswick förde en särskild bok över dessa utgifter, vilken numera är försvunnen. De infördes dessutom i »Schuldt und Cargason Buch».

Slaveri existerade över huvud taget icke i kolonien. Den slav, som kom till fort Kristina 1639, levde där många år. Det finnes, frånsett detta enstaka fall, intet säkert bevis för att några andra slavar funnits. Lars Swartz, eller Svarte Lars, kan visserligen hava varit en negerslav, men troligen är, att tillnamnet endast syftat på hans mörka utseende på samma sätt som Jöran Kyn kallades Snövit, till följd av sitt ljusa hår och hy.

Vintern 1654—1655 var ovanligt sträng. Floden

frös och vid islossningen i januari svämmade Kristina Kill över sina brädder, allvarligt hotande att förstöra fortet. Pallisaderna voro dock stadiga nog att motstå trycket, men slupen kastades långt upp på land.

Under vintern utsattes kolonien för anfall från indianerna, som dödade en kvinna i närheten av fort Kristina och »stulo, vad de kunde finna». De lovade efteråt att betala skadestånd, men kunde ej förmås att lämna mer än tio yards *sewant*.

Direktör Rising utvecklade en rastlös verksamhet. Under januari—mars var så gott som hela koloniens manliga befolkning sysselsatt med röjningsarbete i skogarna, varvid man delvis använde sig av svedning, en metod, som de kände från hemlandet. Svedning har brukats av såväl indianer som andra lågt stående folk. Det är bekant, att romarna använde sig därav, och i Finland och Sverige har man begagnat sig av denna metod till långt fram i tiden.

Vid vårens inbrott var ett område, stort nog för koloniens behov, färdigberett för sådd. Höstsäden hade frusit under den ovanligt stränga vintern, varför tegarna måste plöjas upp och besås på nytt. Något utsäde fanns icke, men Richard Lord kom, ehuru något sent, med erforderligt utsäde. Vid hans ankomst hade man emellertid planterat tobak på de åkrar, som varit besådda med höstsäd.

I början av maj besökte Isaac Allerton och hans skeppare Michel Tentor kolonien. De sålde 26 koppar och tefat, ett fat franskt vin, 100 skålpund smör, 40 par skor, 23 underskjortor, ättika, humle och en del andra varor. Den 7 maj sålde William King 320 yards *frieze* (noppigt ylletyg) för 1,144 floriner, vilket allt betaltes med tre månaders växlar. Några dagar senare anlände Richard Lord med en båtlast, bestående av

säd, fisk, kläder, tyg, salt, humle, bröd, kött och diverse andra varor. Hans priser voro orimligt höga, men koloniens tillstånd var sådant, att man var tvungen att köpa. Han ville emellertid ej sälja på samma villkor som förut och fordrade dessutom betalning för gamla skulder. Slutligen godkände han en på kommerskollegium utställd växel, förfallen till betalning en månad efter anfordran. Åtta procents ränta skulle erläggas för såväl den gamla som den nya skulden och Rising gick i borgen för den förlust, han komme att lida, om betalning ej erhölles före augusti. Ungefär samtidigt anlände Thomas Sanford med en last bestående av torkat kött, salt, bröd, brännvin etc., vilket även köptes. Lord lovade att återkomma med boskap och engelska får, bin och alla slags fruktträd. Han åtog även att taga med den svenska posten för vidare befordran. Rising medsände alltså brev till sina förmän i Stockholm och till Peter Trotzig i Amsterdam. Hans tredje »relation» är daterad den 16 juni 1655. Koloniens tillstånd vore jämförelsevis gott. Mycket land hade avröjts, majs och tobak planterats och koloniens område avsevärt utvidgats. Livsmedel, kläder och förråd av olika slag var man emellertid i trängande behov av, och om nya förråd ej snart komme till folkets uppmuntran, komme många att desertera i likhet med vad som förut hänt, och kolonien gå sin undergång till mötes. Flera kolonister, speciellt hantverkare, borde utsändas. Han föreslog att en större summa penningar skulle sändas att användas för koloniens behov efter förslag, uppgjorda av Elswick och föreslog en ny väg för expeditionerna. Ruten över Kanarieöarna vore för lång och besvärlig på grund av värmen. Den av engelsmännen använda vägen, som gick längre i norr, vore flera hundra mil

kortare. En resa denna vägen behövde endast taga från fem till tio veckor. Anläggandet av faktorier skulle igångsättas, så snart nya förråd anlände. Kolonien oroades i viss mån av holländare, engelsmän och indianer, men han trodde ej att någon omedelbar fara hotade.

Förhållandet till indianerna var, frånsett överfallet under vintern, gott. Rising behandlade indianerna med vänlighet och överseende och tillåto dem att fritt komma och gå. Thomas Ringold varnade honom därför, »ty de voro mordiska män». Risings politik synes dock hava varit den riktiga. Minquas hade alltid varit vänligt sinnade och kallade svenskarna sina beskyddare. Han lyckades förekomma engelsmännen i tävlan om ett Minquas tillhörigt landområde vid Chesapeake Bay, varest han tänkte anlägga ett fort vid Chakatitque för handeln med dem, som bodde i Kent, Severn och Virginien. Preliminärt avtal avslöts den 6 juni av Jakob Svensson, som sänts till stammen Susquehannas, med fyra av deras sachems eller hövdingar, vilka denna dag medföljde honom till fort Kristina för slutlig uppgörelse. De stannade över natten i fortet och följande dag hölls sammanträde, varvid de gåvo svenskarna allt land på östra stranden av Elk River från Chakatitquefallen till Amisackenfallen. Detta skedde under vanliga ceremonier till bekräftande att landet avträtts till evärdlig tid med jord, skogar, djur, fåglar (vilka alla uppräknades och betecknades med särskilda märken) och allt vad som kunde finnas användbart därpå. De lovade dessutom att sälja till dem, som sändes att bosätta sig där, all den majs och kött de behövde, vilket första året skulle lämnas utan ersättning, på villkor, att de finge köpa tyg, bössor och andra handelsvaror, som de nu måste köpa av engels-

män och holländare. Svenskarna skulle låta smeder och garvare slå sig ned där, vilka kunde mot betalning laga deras bössor och annat. Till bekräftande av avtalet skänkte de svenskarna några bäverskinn och avlossade sina bössor, vilket besvarades med svensk salut från två kanoner. Därefter uppsattes en avträdelsehandling, som undertecknades av *Chakcorietchiaque,* ombud för Teleaque och Skonedidehagastammarna, *Svanahändäz,* ombud för Minqueserna, *Waskanäquäs* från Minques, *Sahagoliwatquaz* från Serosquackerna. Richard Lord, som var närvarande under förhandlingarna, var högeligen förvånad både över talen och indianernas generositet att skänka svenskarna ett landområde, som engelsmännen sedan länge önskat köpa. Handlingen undertecknades från svensk sida av Rising, Elswick, Jakob Svensson, Sven Höök och Sven Hansson. »När allt var färdigt, togo hövdingarna oss alla i hand och *Svanahändäz,* som varit deras taleman, tog mig vid handen och ledde mig fram på golvet och sade: 'Så som jag nu leder dig vid handen, så vilja vi leda edert folk in i detta land och underhålla och försvara dem där mot indianer och kristna', och vi bekräfta denna donation med våra skänker.»

Härigenom ökades koloniens område västerut. Dess område inneslöt den nuvarande staten Delaware samt delar av staterna Pennsylvania, New Jersey och Maryland. Den gränsade till tvenne stora havsvikar med enastående utvecklingsmöjligheter för handel och sjöfart. Om Rising haft tillräckliga resurser till sitt förfogande, hade han här haft möjlighet att grunda en stark och blomstrande koloni, som kunde motstått grannarnas anfall, men då dessa saknades, blev donationen utan värde. Tvenne äldre landköp bekräftades

vid denna tid och förhållandena till indianerna voro fredliga under sommaren och hösten. Rykten gingo, att Stuyvesant förberedde ett anfall på kolonien, varför en försvarsplan uppgjordes. Soldater och kolonister fingo arbeta på befästningarnas stärkande så mycket som jordbruksarbetet tillät.

Omedelbart efter skörden seglade Rising åtföljd av Lindeström och tre män ned till viken för att rekognoscera och samtidigt kartlägga densamma, och några dagar senare seglade han för samma ändamål upp till Trentonfallen. Han trodde, att det fanns mineral i dessa trakter. En hövding hade berättat, att ungefär en dagsresa från fallen låg ett stort berg, varest infödingarna hämtade blymalm, varmed de målade sin kropp och ansikte.

Kolonisterna byggde vägar mellan farmerna och började använda vagnar för transport av varor och produkter. Livsmedel fanns nu i tillräcklig mängd, men kläderna höllo på att taga slut. »Linne», skriver Elswick, »är nu så sällsynt, att flera av soldaterna gå utan skjortor. Så länge som vi hade segelduk och *buldan*, gjorde vi skjortor för dem härav, men nu är även det slut.» Kolonisterna hade det i regel bättre och några voro välmående.

II.

Det vänskapliga förhållande, som rått mellan Holland och Sverige vid tiden för koloniens grundläggning, hade av flera orsaker svalnat. Fred hade slutits med England. Ingen fara hotade numera från det hållet, varför direktörerna för West Indiakompaniet, så snart de erhållit underrättelse om fort Casimirs erövring, beslöto att sända förstärkningar till Stuyvesant. Denne

hade föreslagit att återerövra fortet och om möjligt erövra kolonien. Värvningstrummorna ljödo därför dagligen i Nya Amsterdam. Brev med instruktioner hade sänts Stuyvesant, däri han råddes, att för den händelse det omilda vädret under vintern skulle hindra dem att sända honom förstärkningar, att med till buds stående krafter anfalla kolonien innan svenskarna fingo förstärkning hemifrån. Man ansåg, att hans styrka var tillräcklig för brytande av varje motstånd från svensk sida. Stuyvesant råddes att förhyra två eller tre skepp och utrusta dessa tillsammans med *Svarte Arent*, som kompaniet ställt till hans förfogande, och värva krigsfolk. Han befalldes att översända kopior på alla landköp, som företagits år 1651 jämte alla andra handlingar, som kunde tjäna till att bevisa, att svenskarna kränkt holländarnas rätt.

Direktörerna väntade att erhålla underrättelse om koloniens erövring på föråret 1655. Deras missräkning var därför stor, när de fingo höra, att Stuyvesant utan deras medgivande seglat till Barbadoes. De begynte därför vidtaga förberedelser för en förstärkningsexpedition. I början av juni utrustades skeppet *De Waag* under befäl av kapten Frederick de Coeninck. Den 3 augusti anlände *Waag* med två hundra soldater till Nya Amsterdam. Förberedelserna togo nu fart. Några dagar senare utfärdades ett upprop för frivilliga, erbjudande rimlig sold och underhåll. Judarna fritogos från krigstjänst, men varje judisk man mellan 16 och 60 år skulle bidraga med 65 stivers i månaden. En särskild kommissarie tillsattes att handhava intendenturgöromålen. Den 9 augusti beslöt rådet i Nya Amsterdam att till alla i hamnen liggande sjökaptener rikta en anhållan, att de skulle ställa sina skepp med besättning, ammunition och livsmedel till

förfogande för fälttåget. Vägrade de, skulle de tvingas därtill.

Kapten Douwes erhöll den 14 befallning att vara redo att embarkera, och några kaptener erhöllo befallning att vardera ställa två man jämte överflödig ammunition och livsmedel till förfogande. Cornelis van Tienhoven och Frederick de Coeninck erhöllo befallning att med skeppen *Bontekoe, Beaver,* och *New Amsterdam* se till, att dessa befallningar åtlyddes. Tre slupar och ett franskt fartyg förhyrdes och ett lån på 1,500 guilders för krigsomkostnaden upptogs.

Söndagen den 26 voro förberedelserna avslutade och flottan lyfte ankar. Den bestod av två jakter, *Hollouse Treijn* och *Prinses Royael,* en gallion *Hoop* bestyckad med fyra kanoner, *Liefde* likaledes med fyra kanoner, vice amiralens jakt *Dolphijn,* fyra kanoner, konteramiralens jakt *Abrams Offerhande* fyra kanoner och *Waag* med »tillsammans 317 soldater och ett kompani sjömän».

Omfattande åtgärder hade vidtagits för att hemlighålla rustningarna för svenskarna. Edmund Scarborough önskade kort före expeditionen lämnade Nya Amsterdam och segla hem till Virginien. Han erhöll tillåtelse att avsegla sedan han ställt borgen på 5,000 pund sterling, att ej besöka Delaware och under ed lovat att ej varken direkt eller indirekt underrätta någon om vad han sett. Till följd av dessa försiktighetsåtgärder visste Rising intet om den fara, som hotade honom, förrän två veckor innan stormen bröt lös.

Stuyvesants förberedelser hade emellertid i början av augusti blivit kända bland indianerna, som underrättade svenskarna. Rising sammankallade genast ett krigsråd varvid beslöts, att sända två spioner, Jakob Sprint och Hans Månsson, till Manhattan. Samtidigt

sändes Sven Höök med fyra man nedåt flodmynningen för att rekognoscera, men dessa återvände den 10 utan att hava sett något misstänkt. Månsson och Sprint återvände fem dagar senare med säkra och fullständiga underrättelser. Sven Höök sändes ånyo nedför floden, men återkom utan att hava sett något misstänkt. Efter att en tredje gång varit nere vid flodmynningen rapporterade han den 30, att han sett två eller tre skepp i viken aftonen förut.

Ett krigsråd sammankallades omedelbart. Man beslöt, att fort Trinitatis skulle försvaras, om det anfölles och nödiga befallningar gåvos Sven Skute. När holländarna närmade sig skulle han sända en budbärare och efterhöra, om de kommo som vänner. I varje fall skulle han varna dem för att söka segla förbi fortet. Gjorde de det, komme han att skjuta på dem, vilket de dock icke borde anse som en fientlig handling. Musköter, svärd, pikar, kulor och 150 skålpund krut fördes under dagens lopp till fortet. Soldaterna och kolonisterna tilldelades ammunition och andra förnödenheter. Livsmedel, däribland 14 gallons brännvin, öl och andra nödvändighetsartiklar, upplades i fortets magasin under de närmaste dagarna.

Stuyvesant anlände till flodmynningen den 27 augusti, men hindrades av tidvattnet och vindstilla att fortsätta förrän påföljande morgon. Följande dags afton kastade han ankar utanför fort Älvsborg, där han landsatte sin styrka, som slog läger och indelades i fem kompanier. Under natten, som var mycket mörk, sändes en slup till Sandhook. Här tillfångatogos några svenska kolonister, vilka lämnade upplysningar om förhållandena på den svenska sidan. Den 31 passerade flottan utan fientligheter förbi fort Casimir och ankrade ovanför fortet. Skute och hans män

voro vid kanonerna, men ehuru skeppen seglade inom räckhåll för det svenska artilleriet, öppnades ej eld, emedan Skute insåg, att motstånd var hopplöst. Truppen landsattes och vägen till fort Kristina besattes för att avskära förbindelsen åt det hållet. Omedelbart efter det man kastat ankar, sändes löjtnant Smith med vit flagga och trumslagare att fordra fortets kapitulation. Smith möttes av Gyllengren med två musketerare och avlämnade befälhavarens meddelande. Svenskarna hade tagit fortet utan tillstånd av den svenska regeringen, varför det vore befälhavarens skyldighet att återlämna det till dess rätte ägare. Gyllengren svarade, att man ej hade befallning att så göra, utan ämnade slåss till sista man. Smith anhöll att få tala med Skute, varför en bindel bands för hans ögon och han fördes in i fortet. Skute önskade meddela sig med Rising, men detta vägrades och Smith återvände till flottan.

Under tiden hade Stuyvesant landsatt sitt artilleri. Smith sändes ånyo till fortet med anfordran om dagtingan och ej invänta ett anfall. Han möttes av Gyllengren, som lämnade samma svar som förra gången och varnade Smith att återkomma en tredje gång, »ty landet tillhörde Sveriges krona». Efteråt sändes Kämpe till Stuyvesant, som begärde ett personligt möte med Skute. Skute mötte åtföljd av fyra musketerare Stuyvesant halvvägs mellan fortet och det holländska batteriet. En förnyad anhållan att få sända ett öppet brev till Rising avslogs, varpå sammanträdet avslöts, sedan Stuyvesant givit Skute en timmes betänketid. En timme senare sändes Kämpe ånyo till holländska lägret för att begära betänketid till nästa morgon. Denna anhållan beviljades och anhöll Stuyvesant om ett nytt möte med Skute klockan åtta nästa morgon, tilläg-

gande att batteriet ej bleve färdigt förrän vid den tiden. Skute sökte på allt sätt uppmuntra sitt folk att göra tappert motstånd, men soldaterna voro ej hågade att strida eller lyda order.* Flera rymde över vallarna till Stuyvesant och underrättade honom om fortets tillstånd. En av dessa, Gabriel Forsman, sköts av Gyllengren i benet, då han försökte klättra över vallen. Forsman dog senare av sitt sår och var den ende, som dödades under fientligheterna. Omkring femton soldater fängslades, varefter disciplin och lydnad åter rådde. Under natten sändes Anders Dalbo och Karl Julius i en kanot till fort Kristina med anhållan om undsättning. Rising befallde Skute att hålla ut. Hjälp skulle snart anlända, men vore han tvungen att kapitulera, skulle han söka få bästa möjliga villkor.

Skute infann sig ej till mötet med Stuyvesant utan sände Kämpe. Stuyvesant fordrade emellertid att Skute skulle komma, varpå denne infann sig. Stuyvesant fordrade ånyo fortets kapitulation, varpå Skute svarade, att han skulle göra det obehagligt för holländarna om de vågade nalkas. Stuyvesant svarade, att om han förlorade en enda man, skulle han ej spara en själ på fortet. Till slut gav Skute efter men ville, innan han lovade något, först se Stuyvesants order. Man gick nu ombord på Waag, där West Indiakompaniets order föreladés honom, varpå han beslöt att kapitulera och började diskutera villkoren med Stuyvesant.

---

* »Soldaterne ... som dock på sistone alle gjorde sig rebelliske och goffwe sigh alle dhe 1,000 diefler, som i Helvete bor, at dhe icke skulle ståå, fast dhe ville partera dhem i 1,000 stycken». Undertecknat Gyllengren, Lindeström, pastor Hjorth och andra inlagt i ett brev till Erik Oxenstjerna.

Under tiden hade Rising sänt nio eller tio man till förstärkning, men då de gått över Kristinafloden anföllos de av en fyrdubbelt starkare holländsk styrka, vilken efter en kort strid tillfångatogo svenskarna utom två, vilka under ett regn av kulor lyckades rädda sig över floden i en båt. De förföljdes av holländarna ända till fortets kanoner tvingade dem att draga sig tillbaka.

Klockan två på eftermiddagen tillkännagav salut från det holländska lägret, som besvarades av skeppen, att kapitulationsakten underskrivits. All egendom tillhörande svenska kronan, kompaniet eller enskilda, skulle få avhämtas vid tillfälle, den egendom däremot, som tillhörde West Indiakompaniet, skulle överlämnas till Stuyvesant. Garnisonen skulle behandlas med övliga hedersbetygelser. Skute hade dock försummat att få en bestämmelse införd beträffande tiden för kapitulationen och ej heller något om soldaternas behandling efter dagtingan.

Skute återvände till fortet, åtföljd av 75 holländska soldater. Portarna öppnades och den lilla svenska styrkan marscherade ut med flaggan i spetsen, Skute omgiven av en livvakt av tolv välbeväpnade män (de övriga buro endast sidogevär). Holländarna marscherade därpå in och nedhalade den svenska flaggan, som ersattes under salut från skeppen med den holländska. De svenska soldaterna fördes ombord på skeppen och sändes efter några dagar till Nya Amsterdam. Officerarna bevakades på fortet, envar av två musketerare, men behandlades väl och åto vid Stuyvesants bord.

Påföljande dag vid middagstiden hölls tacksägelsegudstjänst på fort Casimir, som fortet ånyo kallades. Stuyvesant sände rapport om framgången till rådet

i Nya Amsterdam med befallning att hålla tacksägelsegudstjänst för segern.

Under tiden hade Rising varit sysselsatt med förberedelser för fiendens mottagande vid fort Kristina. Elswick sändes den 31 till Uppland, Finland, Tinicum och Kingsessing, dit han sammankallade kolonisterna. De hade nu tillfälle att genom handling visa sin trohet till hennes majestät genom att hjälpa till att försvara hennes majestäts fort. De voro villiga härtill och fem män, Matts Hansson, Peter Rambo, Sven Gunnarsson, Hans Månsson och Matts Bengtsson följde genast med Elswick. Vid Tinakongön tillstötte några soldater och kolonister, varpå man inskeppade sig i båtar och kanoter och anlände till fort Kristina en timme före dagbräckningen. Då Rising såg, att holländarna höllo på att få övertaget vid fort Trinitatis, sände han Elswick till Stuyvesant för att vänskapligen efterhöra orsaken till deras ankomst och anhålla att få se hans överordnades instruktioner. Han skulle likaledes först med vänliga ord men sedan med hotelser söka förmå holländarna att nöja sig med vad de hittills uppnått och ej rycka fram mot andra svenska fort.

Stuyvesant tänkte först kvarhålla Elswick som spion men sände honom tillbaka med svar, att han kommit för att taga Nya Sverige och ej ämnade avstå därifrån innan han vunnit sitt mål. Rising satte efter erhållandet av detta svar alla i arbete på förstärkning av fortets vallar. Söndagen den 2 september hölls gudstjänst som vanligt, men därefter arbetade alla ånyo. En indian, som samma dag sålde en gris vid fortet, berättade, att han sett huru svenska soldater som fångar fördes ombord på de holländska skeppen. Detta meddelande spridde modlöshet bland

garnisonen och Rising kunde endast med svårighet få besättningen att hålla modet uppe.

Samma dag marscherade en holländsk avdelning upp inom synhåll från fortet. Följande dag hissade holländarna sin flagga på den svenska slupen, som låg i floden ovanför det svenska fortet. De syntes även vidtaga förberedelser att taga ställning vid ett hus i närheten, varför löjtnant Höök åtföljd av en trumslagare i båt sändes att tillfråga dem om deras avsikter. Han svarades, att han skulle behandlas som underhandlare, men gjordes, sedan han landstigit, till fånge och sändes i kedjor till fort Casimir.* Holländarna anlade under eftermiddagen löpgravar och batterier, vilka voro färdiga vid mörkrets inbrott. Svenskarna trodde, att meningen vore att bygga ett fort för att kunna kontrollera området nedanför Kristinafloden. De trodde nämligen ej att Stuyvesants avsikt var att erövra kolonien.

Den 5 var fortet inneslutet på alla sidor. Tre kompanier hade befäst en ställning sydväst om fästningen på motsatta sidan av floden runt om ett litet batteri på fyra kanoner. Några hundra fot därifrån åt nordväst stodo fyra kompanier med två batterier om vardera tre kanoner. Norr om fortet, där staden Kristinehamn var utstakad och börjat byggas, stodo sex kompanier med två batterier och sex kanoner, skyddade av bröstvärn, uppförda av stockar. På Timber Island öster om fortet stodo slutligen två kompanier med två batterier och fyra kanoner. Floden stängdes omedelbart nedanför fortet av skeppen *De Waag* och *Spiegel (Dolphijn?)* med de övriga skeppen ank-

---

* Enligt Lindeström hade Höök antagligen på något sätt förolämpat holländarna.

rade bakom. Fortets försvarsverk hade förstärkts under de sista dagarna, men tillgången på livsmedel var ringa. Elswick och Rising kunde dock ur sina privata förråd lämna något, särskilt öl, som konsumerades i stora kvantiteter under belägringen. Rising själv släppte till fem tunnor.

När Stuyvesant inneslutit fästningen sände han en indian med ett brev till Rising, däri han fordrade fortets och koloniens överlämnande. Alla svenskar skulle antingen lämna kolonien eller bliva holländska undersåtar. Rising svarade att en deputation skulle sändas för att underhandla. Ett krigsråd sammankallades för att besluta om, vad man borde göra. Fortets vallar voro i dåligt skick, endast en omgång ammunition återstod, soldaterna voro modlösa och några hade deserterat. Dock tänkte ingen på dagtingan, utan man beslöt att hålla ut så länge som möjligt. Inga fientligheter skulle börjas från svensk sida eller något företagas, som kunde orsaka ett anfall, men alla anfall skulle avslås så länge motstånd var möjligt.

De holländska soldaterna började plundra i området ovanför Kristinafloden, dödade nybyggarnas boskap och bröto sig in i husen och togo allt löst. Några kolonister hade fört sin egendom till Printz Hall för bättre skydd, men holländarna plundrade även där. De förde bort madam Papegojas lösöre, bröto sig in i kyrkan och bortförde tågvirke och segel för ett nytt fartyg. Indianerna plundrade även, bland andra Klement Nickelsons hus.

De holländska linjerna slöto sig allt närmare omkring fortet. Den 7 sände Rising en deputation bestående av Elswick, van Dyck och Rambo till Stuyvesant i fort Casimir. En skrivelse innehållande sju punkter med bestämmelser innehållande deras be-

fogenheter och instruktioner för underhandlingar medfördes. Elswick skulle muntligen besvara Stuyvesnats fordran på dagtingan och tillse, att svenska kronans värdighet liksom kompaniets respekterades och att Rising och hans officerare av samma orsak omnämndes med sina rätta titlar. De skulle tillbakavisa Stuyvesants anspråk genom hänvisning till svenskarnas rätt till området och tillägga, att de ämnade försvara sig till det yttersta.

De skulle söka förmå Stuyvesant att avstå från vidare fientligheter, som endast skulle medföra brytning mellan de båda folken i Europa, som voro av samma trosbekännelse och därför borde vara vänner. Landet vore för övrigt stort nog för båda. Tvisten om gränserna borde hänskjutas till vederbörande i Europa samt slutligen skulle Elswick protestera mot Hööks tillfångatagande.

Deputationen framförde dessa och åtskilliga andra protester och fordrade, att Stuyvesant skulle omedelbart draga sitt folk tillbaka, varpå denne svarade, att han endast följde de order, han fått av sina överordnade.

Den 9 september fick Elswick befallning att skriftligen protestera mot holländarnas plundringar och våldshandlingar. Stuyvesant svarade samma dag, att svenskarna icke hade några rättigheter här och fordrade ånyo fortets dagtingan. Nytt krigsråd hölls, varvid beslöts, att Rising skulle begära ett sammanträffande med Stuyvesant, vilken underrättades härom genom budbärare. Stuyvesant gick in härpå, varefter de båda guvernörerna möttes på fältet mellan fortet och holländska lägret. Rising besvarade muntligen i ett längre anförande Stuyvesants långa brev av gårdagen och protesterade på det kraftigaste

mot hans åtgärder. De kommo icke till någon uppgörelse, varför Rising återvände till fortet. Följande dag voro de holländska batteriställningarna färdiga. Stuyvesant fordrade dagligen under hotelser kapitulation. Sålunda sände han en trumslagare den 22 och ånyo den 23 fordrande dels ett nytt möte med Rising, dels dagtingan innan solnedgången sistnämnda dag.

De belägrades ställning blev med var dag allt värre. En del av manskapet stod redo att göra myteri och många voro sjuka. Holländarnas kanoner voro riktade mot vallarna och klara för anfall. Vid solnedgången underrättades Stuyvesant, att Rising vore villig att konferera med honom dagen därpå. Tid och plats bestämdes, varpå de båda guvernörerna möttes i ett stort och vackert tält, som Stuyvesant låtit slå upp mellan de fientliga linjerna. Rising åtföljdes av Elswick och Jakob Svensson, Stuyvesant av vice guvernör de Sille och major de Coeninck. Rising varnade sin motståndare mot att spänna bågen för högt, men Stuyvesant ville ej höra talas om några andra villkor än fullständig kapitulation. Efter en timmes diskussion beslöt Rising att överlämna fortet.

Elswick hade på Risings begäran uppgjort ett förslag till kapitulationsvillkor, vilket med få ändringar godkändes av Stuyvesant. Beslutet underskrevs av de båda guvernörerna följande dag. Fortets besättning skulle under militära hedersbetygelser marschera till Timber Island. All egendom i och omkring fortet tillhörande kronan och kompaniet skulle förbliva deras och utlämnas vid anfordran liksom alla böcker och handlingar tillhörande desamma eller enskilda skulle få medtagas utan visitering eller annat hinder. Alla svenskar skulle få behålla alla sina flyttbara tillhörig-

heter och fritt förfogande över dem. Det stode dem fritt att lämna landet och alla, som önskade återvända hem, skulle erhålla fri resa till Göteborg. Rising erhöll rätt att uppmana folket att resa hem och de som behövde stanna för försäljning av sin lösa eller fasta egendom fingo halvtannat års frist härför. De som önskade stanna kunde så göra, ehuru under holländskt överherrskap. Den augsburgska bekännelsen skulle respekteras och en präst skulle få stanna för att tillse deras religiösa behov. Skulle någon officer häfta i skuld finge han ej häktas eller kvarhållas, om skuldsättningen skett för kronans eller kompaniets räkning. Rising fick full frihet att undersöka Skutes och hans officerares åtgöranden under belägringen och vid kapitulationen av fort Trinitatis. Kapitulation skulle äga rum den 15 september. En hemlig paragraf tillades, vilken dock Rising omedelbart offentliggjorde. Den innehöll, att Rising och Elswick skulle få landstiga i England eller Frankrike och att Stuyvesant lovade att mot säkerhet i kronans och kompaniets tillhörigheter förskottera 300 flandriska pund, vilken summa Rising skulle återbetala i Amsterdam inom sex månader.

Klockan 3 eftermiddagen marscherade fortets trettio man starka besättning fullt beväpnade under trummors och pipors ljud med flygande fanor ut ur fortet. Holländarna ryckte därpå in och hissade holländska flaggan. Soldaterna inkvarterades i bostäderna på Timber Island, men befälet fick bo kvar i sina hus omkring fortet.

Stuyvesant hade goda skäl att visa mildhet. Några dagar efter hans avresa från Nya Amsterdam, hade indianerna anfallit holländska nybyggen i trakten och mördat ett hundratal personer. Stuyvesant erhöll sedan den 3 september meddelande härom från rådet,

som ifrågasatte klokheten att erövra avlägsna platser med risk att förlora det gamla området. De lovade att till det yttersta försvara sig. Stuyvesant borde handla så som han ansåg klokast, men de begärde omgående svar. Av brevets innehåll kan man förstå, att de hellre sett, att Stuyvesant återvänt för att försvara Nya Nederländerna än söka ovissa fördelar vid Delaware. Rådets brev ankom den 13 september eller två dagar före Risings kapitulation. Dessa händelser hade otvivelaktigt ett visst inflytande på Stuyvesants politik gent emot svenskarna och hade rådets brev ankommit samtidigt med det första meddelandet om indianernas anfall, hade antagligen Stuyvesant seglat hem utan att vidare oroa den svenska kolonien.

I ett nytt brev rådde rådet honom att förstöra fort Kristina, vilket skulle tvinga svenskarna att flytta därifrån och snarast möjligt avsluta ett fördrag med den svenske guvernören om överlämnande av fortet och landet, samt därpå omedelbart återvända med skepp och folk för att skydda, vad som fanns kvar. Det är osäkert om detta brev ankom före den 15 september.

Huru som helst, en halvtimme efter svenskarna marscherat ut, kom Stuyvesant åtföljd av sina officerare och råd till Rising och erbjöd sig att återlämna fortet och avsluta en offensiv- och defensivallians med svenskarna under villkor, att holländarna fingo behålla landet nedanför Kristinafloden. Det skedda skulle vara glömt och förlåtet. Svenskarna skulle hava rätt till allt land norr om fortet längs Delaware; landet vore stort nog för dem båda.

Rising blev naturligtvis förvånad över detta oförmodade förslag. Han svarade att han ansåg det vara för sent att nu ingå en sådan överenskommelse. Han

anhöll att Stuyvesant skulle göra sina erbjudanden skriftligen, varpå de skulle behandlas av det svenska rådet.*

Det var sent på dagen och alla rådets medlemmar voro ej på fortet, varför frågan uppsköts till dagen därpå. Den 16 september sammanträdde rådet. Närvarande voro Rising, Sven Höök, som frigivits, Elswick, van Dyck, Johan Danielsson, Peter Wendell och Peter Rambo jämte några kolonister. Efter någon överläggning beslöt man enhälligt att ej antaga Stuyvesants erbjudande. De hade ej befogenhet att ingå någon allians med Stuyvesant och ej heller rätt att eftergiva svenska kronans rätt till skadestånd för den förlust, som tillfogats henne av holländarna. De kunde ej livnära sig i kolonien, emedan deras livsmedel vore slut, en stor del av deras boskap dödad och deras farmer ödelagda. Det vore dessutom motbjudande, att på detta sätt återfå fortet. Sedan en omröstning försiggått uppsattes ett svar, vari man förklarade, att man beslutit stå fast vid kapitulationen, vilket svar översändes med två soldater till Stuyvesant.

Kapitulationens bestämmelser började omedelbart verkställas. En inventarielista på kronans och kompaniets egendom uppsattes och överlämnades underskriven, förseglad till Stuyvesants folk av kanonjären Johan Danielsson. Plundringarna av nybyggarnas egendom upphörde omedelbart efter kapitulationen och kolonisterna återvände till sina hem.

Den 24 september sammanträdde en krigsrätt på

---

* Lindeström skriver: »Den 18 på mårgonen kom general Stuyvesant inn till oss på fort Christina med sitt träben styltandes räckte oss handen, tilbödh oss wårt land igen och all gjord skada wedergiällas willia».

Timber Island för undersökning av Sven Skutes förhållande under belägringen av fort Trinitatis. Han anklagades för att ej hava givit befallning att skjuta på de holländska skeppen, då de seglade förbi fortet, trots att Lindeström och Johan Stålkofta stodo färdiga med lunta i handen, att han ej rådgjort med sina närmaste, och Rising sade honom att han icke lytt order. Utter och Räf anklagade honom även för en del andra försummelser. Skute försvarade sig under förhöret och hänvisade till att soldaterna varit upproriska. Han hade sökt intala dem mod att strida som män. Det ser ut, som om Skute väntat att bliva anklagad för uppgivande av fortet. Han hade låtit författa en skrivelse, undertecknad av löjtnant Gyllengren, pastor Hjorth och konstapel Johan Andersson, som fritog honom från all skuld. Den sändes jämte en redogörelse för kapitulationen till Erik Oxenstjerna.*

Man vidtog alla förberedelser för en snar hemresa. En del av kompaniets egendom såldes på kredit till kolonisterna. Den överblivna egendomen omhändertogs av vice kommissionären Johan Svensson att av honom på bästa sätt avyttras. Endast ett fåtal kolonister önskade återvända till Sverige. De övriga avfordrades holländsk trohetsed. Enligt bevarade handlingar synas endast 19 kolonister hava avlagt eden.

Officerarnas tillhörigheter lastades på Waag, som ankom med de hemresande till Nya Amsterdam i början av oktober. Under vistelsen i Nya Amsterdam protesterade Rising till Stuyvesant anklagande honom för brott mot kapitulationsakten, varpå den senare svarade. Rising protesterade ånyo i en skrivelse, som överlämnades till Stuyvesant av Elswick åtföljd av Höök och Pe-

* Förvaras i riksarkivet.

ter Hansson Wendell. Protesten innehöll bland annat en redogörelse för det lömska anfallet på hennes majestäts koloni och diverse klagomål över behandlingen av svenskarna och skador, som tillfogats kompaniets egendom.

Förberedelserna för avresan upptogo större delen av oktober. Avresan ägde rum den 23 på tre fartyg. Antalet svenskar, som återvände, uppgick till 37. Flera, som bestämt sig för att resa, övertalades av holländarna att stanna kvar. Resan gynnades av vackert väder så att skeppen kunde segla nära varandra, och resan tog endast fyra veckor. Lindeström beskriver hemresan på följande sätt:

»Genom misstag hade mina reseffekter och sängkläder förts ombord på ett skepp, som kallades *Spotted Cow,* under det Rising och jag steg ombord på skeppet *Bern.* Då vi närmade oss den västra passagen, kommo tama duvor, som medfördes på *Spotted Cow,* och slogo ned på däcket. Jag lyckades med tillhjälp av litet ärter fånga en, varpå jag skrev ett brev till Peter Wendell, som varit ombord på *Spotted Cow,* vilket jag band om halsen på duvan, varpå jag lät henne flyga. Hon flög genast tillbaka till sitt skepp. När passagerarna sågo, att duvan hade ett brev, fångade de henne och togo brevet. På så sätt korresponderade Wendell och jag under det vi voro i den västra passagen med varandra och duvorna voro brevbärare. Slutligen skrev jag till Wendell och bad honom söka sända över mina saker. Den 1 november 1655 satte sjömännen ut en båt och Wendell kom över till vårt skepp med mina saker. Då sjömännen hissade upp min kista, som var mycket tung, halade de så kraftigt, att kistan slog fyra gånger mot skeppets sida. Femte gången gick locket upp, så att alla mina saker föllo

i sjön och gingo förlorade. Jag förlorade alla mina fortifikationsinstrument, som voro mycket vackra och kostat mig 150 riksdaler samt mina böcker om befästningskonst och en hel del andra värdefulla saker, som kostade mig mycket penningar. Jag såg med förtvivlan huru de av en våg drogos under skeppet och gingo till botten. Endast mina kartor, skisser och några andra papper, som flöto omkring på vattnet, lyckades man bärga och dessa torkade jag i solen.»

Skeppen anlände den 7 december till Plymouth, där Rising landsteg. Han begav sig härifrån till London, avlade rapport till svenska sändebudet Christer Bonde och avreste därpå till Amsterdam, dit de övriga passagerarna fortsatt direkt med skeppen. Här mottogos de av kommissionär Croon och underhöllos på West Indiakompaniets bekostnad. Omedelbart efter deras ankomst avlade Höök rapport över de senaste månadernas händelser till Peter Trotzig i Amsterdam. De officerare, soldater och tjänare, som hade lön att fordra, anhöllo hos Trotzig om hjälp.

Elswick fortsatte resan omedelbart till Stockholm, dit han anlände den 6 februari. Följande dag avlade han rapport inför kommerskollegium och framlämnade brev från Rising.

NIONDE KAPITLET.

Det amerikanska kompaniet och den sista expeditionen. Svenska försök att återfå kolonien.

I.

Printz och Huygen anlände till Stockholm kort efter Gyllene Hajen avseglat och avgåvo skriftliga och muntliga rapporter till kommerskollegium. Koloniens tillstånd var därför välbekant för myndigheterna och Erik Oxenstjerna, som fortfarande var den ledande kraften, tog upp frågan i kommerskollegium. Kompaniet hade beslutit att redan i mars sända ett nytt skepp till Delaware, men detta visade sig omöjligt till följd av att kompaniets tillgångar måst användas till avlöning av de hemkomna tjänstemännen och folket.

Svenska staten var skyldig kompaniet flera tusen riksdaler men till följd av drottningens slöseri, var statskassan tom. Tronskiftet hade också medfört en viss förvirring. Detta varade dock ej länge. Karl Gustavs kraftiga hand hade fattat rikets tyglar och ordning och reda härskade snart ånyo i ämbetsverken. Efter någon tid fick konungen tillfälle att rikta sin uppmärksamhet på förhållandena i den svenska kolonien där borta i väster.

På hösten 1654 ankom Örnen medförande Risings rapporter till Göteborg. Brev skrivna i Göteborg av

Bockhorn och Papegoja lästes vid ett sammanträde i kommerskollegium den 4 oktober och koloniens behov diskuterades. Papegojas och Bockhorns skriftliga och muntliga rapporter ökade intresset för kolonien och allvarliga försök gjordes att sätta företaget på en stabil basis. Flera av de äldsta aktieägarna hade aldrig fullt inbetalt sina teckningar, varför man sökte indriva dessa. Frågan förelades konungen, som befallde kommerskollegium att tillhålla aktieägarna att fullgöra sina förbindelser och visa mer intresse för kompaniet. Styrelsen anhöll om monopol på tobak, vilket beviljades av konungen den 23 december till det reorganiserade eller amerikanska kompaniet. Privilegiebrevet ger kompaniet ensamt rätt att införa tobak och uttalas däri den förhoppning, att Nova Svecia därigenom skall bevaras, förökas och tillväxa, så att nationen må bliva i tillfälle att bättre lära känna den amerikanska handeln och sjöfarten sig till ökad vinst och välstånd. Kraftiga böter stadgades mot olaglig införsel av tobak.

I början av 1655 togs arbetet med kompaniets reorganisation upp på allvar. Daniel Junge utnämndes till faktor efter Bonnell och Hans Kramer blev kassör. Brev skrevos till Flemings och Oxenstjernornas arvingar med anmodan att icke blott fullt inbetala sina teckningar utan även teckna så mycket nytt kapital, som varje ätt var i stånd till och som erfordrades för kolonien. Kapitalister uppmanades också att ingå som aktieägare.

Svenska Afrika-kompaniet, som delade ut 28 procent, bidrog att draga intresserade från Nya Sverigekompaniet, där möjligheterna till vinst voro osäkra. Kommerskollegium arbetade emellertid icke utan framgång för kompaniet. Erik Oxenstjerna och hans

medarvingar liksom arvingarna efter Gabriel Gustafsson Oxenstjerna ökade sina tecknar med 50 procent och betalte eller lovade att betala de resterande beloppen. En teckningslista utfärdades, varpå Huygen och staden Viborg tecknade 3,000 daler vardera och Olov Andersson Strömsköld 1,200 daler. Strömsköld utsågs till direktör med en lön av 600 daler, delvis därför att Erik Oxenstjerna, som var den drivande kraften, skulle avresa till Preussen.

En budget för kompaniet i Stockholm slutade på 1,252 riksdaler och en för kolonien beräknad till 6,606 riksdaler fastställdes. Risings brev och rapporter, vilka synas hava gjort ett gott intryck på vederbörande, hade till följd att han utnämndes till kommendant i Nya Sverige.

II.

Strömsköld och Kramer fingo i uppdrag att dels göra upp en promemoria över kompaniets tillgångar och skulder, dels inkomma med förslag till kompaniets utveckling, vilka förslag skulle underställas kommerskollegii prövning. Man beslöt anställa en faktor i Göteborg och härtill utsågs Ulrick Stenkamp. Denne erhöll ej någon fast lön, men en viss provision. Peter Trotzig erhöll i januari order att inköpa last i Holland för 6,000 floriner. Elswicks och Risings brev med underrättelsen om Hajens olycka satte nytt liv i förberedelserna. Trotzig fick i uppdrag att köpa ett skepp, som ej vore över tre år gammalt, lastande 90 à 100 läster, med gott utrymme, sex eller åtta kanonportar och dubbla segel, samt hyra sjömän och styrmän. Trotzig svarade, att det vore omöjligt att få köpa ett nytt skepp, som fyllde alla kompaniets for-

dringar. Han hade därför köpt ett gammalt, *Mercurius*, som han låtit fullständigt ombygga. Skeppet sändes omedelbart med lasten till Göteborg. Vid ankomsten dit i juni, befanns det vara läck, varför lasten måste urlastas i och för en förnyad reparation, som avslutades i augusti. Skepparen hade emellertid deserterat, och det visade sig mycket svårt att få besättningen fullständig, vilket dock till slut lyckades Ankarhjelm, som hyrde danskar och svenskar. Stenar intogos som ballast, emedan sand visat sig olämplig vid resor över Atlanten och lasten instuvades.

De vanliga hindren uppstodo emellertid, som i veckotal fördröjde avresan. Ankarhjelm skriver, att varken kanoner eller ammunition kunde för pengar erhållas i Göteborg. Man måste därför köpa dessa i Stockholm och proviant jämte annan material i Västervik. En ny kapten hyrdes i huvudstaden, där Huygen, en fältskär och några kolonister avvaktade lägenhet att avresa till Göteborg. I slutet av augusti avreste de sjövägen och anlände till Göteborg den 4 oktober. De kolonister från olika delar av landet, som skulle medfölja, voro också sena. Den 5 oktober skriver Ankarhjelm, att sex familjer, som kommo från Lytestegen (Letstigen?) berättade, att åttio personer, stora och små, voro på väg. Den 10 hade 64 passagerare anlänt och efter några dagar hade antalet vuxit till två hundra. Kramer varnade av fruktan för sjukdomar amiralen att ej låta för många personer medfölja och sökte i brev på brev påskynda avresan. Ett hundra fem personer utsågos som de mest önskvärda att gå ombord. Ett hundratal måste alltså kvarlämnas. »Det är både synd och skam att alla ej kunna få följa med», skriver Papegoja. »Här råder mycken gråt och jämmer, ty de olyckliga hava sålt

allt de äga, ja, somliga hava till halva priset avyttrat gård och grund och betalt en lång resa hit och äro nu tvungna att taga till tiggarstaven och den ene går hit, den andre dit.»

Motvind och andra omständigheter fördröjde avresan till den 25 november. Under tiden hade passagerareantalet ökats till 110 personer, därav 12 före detta kolonister. Tillsammans med besättningen voro 130 personer ombord, däribland Risings broder, Johan Rising, som medförde en del varor till sin broder. Högsta befälet fördes av Huygen, vilken återvände som kommissionär. Johan Papegoja återvände i egenskap av befälhavare över krigsfolket. Bland övriga passagerare märktes pastor Matthias och fältskären Hans Jancke. Resan varade nära fyra månader, men synes varit gynnad av gott väder, åtminstone omnämnes ej några sjukdomar eller besvärligheter, som varit vanliga på föregående resor. Den 14 mars 1656 seglade Mercurius uppför Delaware.

III.

De brev, som Rising och Elswick avsänt under sommaren från kolonien, kommo kommerskollegium till handa kort efter Mercurius lämnat Göteborg. Den 30 november besvarade kollegiets tjänstemän, som voro okunniga om, att Rising var på väg hem, brevet. Följande dag avsändes brev och handlingar till svenska sändebudet i London, Christer Bonde, med uppdrag för honom att träffa överenskommelse med engelska regeringen i gränstvisterna mellan de båda ländernas kolonier.

Snart inlupo underrättelser om koloniens erövring och i början av februari anlände Huygen, medfö-

rande rapporter till kommerskollegium. Frågan togs omedelbart upp till behandling av såväl riksrådet som kommerskollegium. Svenska sändebudet i Haag, Harald Appelbom, fick befallning att protestera till generalstaterna mot den holländska ockupationen, kräva skadestånd och fordra koloniens återlämnande. Den 12 mars 1656 inlämnade Appelbom ett memorial i frågan till den holländska regeringen, som beslöt, att undersökning omedelbart skulle ske samt sända handlingarna till West Indiakompaniet för yttrande.

Man kom ej till någon uppgörelse. Den svenska regeringen hade större och betydelsefullare saker för händer, invecklat som riket var i stora och vittomfattande krig. Frågan fick tills vidare vila, men var ej glömd. Uttalanden av konung Karl Gustav i rådet visa, att konungen så snart tid därtill gåves, ämnade taga upp frågan och antingen genom underhandlingar eller genom svärdet återvinna kolonien. Rising uppgjorde en plan för dess återerövring åtföljd av en motivering därför.

År 1663 upptogs frågan ånyo av förmyndareregeringen. Underhandlingar inleddes med det holländska sändebudet i Stockholm, Heinsius, varvid man fordrade koloniens återlämnande. Holländarna motsatte sig detta, men voro oroliga med anledning av vissa under året företagna rustningar. Vice amiral Sjöhjelm fick order att utrusta tvenne fartyg, vilka troddes avsedda för en expedition till Delaware. Det ena av dessa sjönk på resan till Göteborg och det andra sändes till Afrika i stället för Delaware.

I början av 1664 landstego i Holland några finska familjer, vilka voro på väg till Nya Sverige. De hade rest över Kristiania och därifrån på ett holländskt

fartyg. De påstodo, att de reste självmant, men Trotzig trodde, vilket förefaller sannolikt, att resan skedde på holländskt initiativ och bekostnad. De försågos med mat och husrum av myndigheterna i Amsterdam. Så snart meddelande härom nådde Sverige, erhöllo landshövdingarna i de norra länen befallning att hålla ögat på de holländska agenter, som förmodades söka att förmå folk att utvandra. Trotzig fick befallning att hos den holländska regeringen fordra flyktingarnas återsändande till Sverige på deras bekostnad, som lockat dem att resa. Frågan om koloniens återlämnande upptogs ånyo. Den holländska regeringen, som för tillfället stod i spänt förhållande till England, visade nu mera undfallenhet mot de svenska fordringarna. Under hösten höllos flera konferenser, som slutade med att frågan ånyo hänsköts till West Indiakompaniet för yttrande.

Under tiden hade Nya Nederländerna erövrats av engelsmännen. Förhållandet mellan England och Sverige var synnerligen vänskapsfullt, men man kunde ej gärna fordra, att England skulle återlämna kolonien, som de erövrat från Holland, varför den svenska regeringen fortsatte underhandlingarna i Haag.

På hösten 1665 sände holländska regeringen ett utomordentligt sändebud till Stockholm för att söka Sveriges vänskap och hjälp i ett krig mot England. De svenanspråken på kolonien förnyades till den holländske ambassadören. Denne svarade undvikande och förklarade, att Rising genom sin erövring av fort Casimir orsakat koloniens erövring. I det vänskapsfördrag, som avslöts 1667, stadgades i en paragraf, att de svenska anspråken på kolonien i Amerika skulle avgöras i enlighet med rättens fordringar. Under de följande åren upptogs frågan ånyo såväl i Haag som

London. Ambassadören i London, Lejonberg, erhöll i juni 1672 instruktion att göra en hövlig framställan till den engelska regeringen om koloniens återställande. Om de ej ville återlämna landet, skulle han fordra, att Sverige finge föra sina kolonister därifrån. Nästa år avslöts en handelstraktat med Holland, i vilken frågan ännu en gång behandlades. Någon slutlig uppgörelse kom emellertid ej till stånd. Något skadestånd erhölls ej heller och kolonien var för alltid förlorad för Sverige.

IV.

Så snart underrättelse kommit om koloniens erövring avbröt kompaniet sina förberedelser med utrustningen av en ny expedition. Under de följande åren var kompaniets verksamhet helt inriktad på införsel av tobak, varpå kompaniet hade monopol. Denna affär växte under de närmaste åren till ett jätteföretag för den tiden. Det fanns icke en stad eller mera betydande ort, där ej kompaniet hade sina ombud. Man kämpade hela tiden en hopplös kamp mot den tilltagande smugglingen. Klagomål mot kompaniet och dess affärsmetoder hade till följd, att privilegierna upphävdes 1660 och två år senare upplöstes detsamma, ehuru det ända till 1736 förekommer i rättegångshandlingar om skadestånd och skuldfordringsprocesser.

TIONDE KAPITLET.

Sista perioden. Den svenska kolonien under holländskt välde. Mercurius' ankomst.

Omedelbart efter kapitulationen utnämndes Dirck Smith till kommendant i kolonien, vars huvudort blev fort Casimir. De svenskar, som kvarstannade, begynte att reparera skadorna på sina hem och gårdar och fortsatte sina dagliga göromål som förut. Någon tid efteråt sändes Jeal Paul Jaquet som vice guvernör till kolonien. I hans instruktioner hette det bland annat, att han skulle indela landet så, att 16 à 20 familjer placerades tillsammans i byar och pålägga en skatt av 12 stivers för varje tunnland jord, samt se väl efter svenskarna och skicka dem, som voro fientligt sinnade, till Nya Amsterdam.

Den 13 mars anlände Mercurius. Huygen och Papegoja gingo i land och uppsökte kommendanten på fort Casimir samt anhöll om tillstånd att landsätta folket någonstädes vid floden, intill dess instruktioner anlände från Sverige. Detta vägrades, varpå Huygen fängslades som fiende till staten. Papegoja skrev till Stuyvesant och anhöll om rätt att köpa livsmedel och beviljas fri återresa samt protesterade mot Huygens fängslande. Detta beviljades och pass utfärdades för resa till Nya Amsterdam, där nödiga livsmedel för hemresan skulle erhållas. Rådet i Nya Amsterdam beslöt att sända flera soldater till kolonien för

att hindra en eventuell resning bland svenskarna. De, som ännu ej avlagt trohetsed, skulle tvingas att göra det. Jakob Svensson och Sven Skute betecknades icke önskvärda medborgare och anklagades för att hålla hemliga sammanträden med indianerna, som ofta kommo till svenskarna och väl mottogos av dessa.

Huygen reste, så snart han blivit fri, landvägen till Nya Amsterdam och protesterade där skriftligen till rådet. Han svarades, att hans begäran ej kunde bifallas. Man upprepade sitt löfte om fri och oförhindrad återresa, men tillade, att om svenskarna ej godvilligt reste, skulle de med våld drivas bort. För att visa, att man menade allvar, gjordes *Waag* i ordning att segla till Delaware. Efter någon tid fick man underrättelser, att stridigheter uppstått i kolonien, varför löjtnant Smith med 16 man beordrades dit. När Smith ankom hade utvandrarna landstigit och lasten lossats.

Papegoja skildrar dessa händelser i ett brev, daterat den 30 juli 1656. »I enlighet med Stuyvesants order, beslöto vi segla till Nya Amsterdam. Så snart indianerna märkte detta, kommo de hasteligen i stort antal till oss och påminnande om vår forna vänskap, sade de, att de skulle döda såväl holländare som svenskar, om vi ej stannade hos dem och handlade som förut. Därpå kommo alla våra svenskar, som fruktade vildarna och protesterade i starka ordalag skriftligen, sägande att vi skulle bliva orsak till allas undergång, om vi reste.»

Papegoja beslöt därför att segla uppför floden, åtföljd av indianer och gamla nybyggare, till Nya Göteborg, där folket landsattes.

Brev avsändes till Huygen med berättelse om det skedda. Rådet beslöt nu att sända Waag med trupper

för att tvinga Mercurius att avgå och lugna infödingarna. Huygen och Papegoja förklarades utan skuld till uppträdet och den förstnämnde fick medfölja Waag för att förena sig med svenskarna. Kommissionärerna de Sille och van Tienhoven sändes att göra undersökningar på ort och ställe. Waag avseglade, men stötte på en sandbank i floden, varför kaptenen anhöll om bistånd från Mercurius, men när denna anlände, hade Waag själv lyckats taga sig flott. Några bytesvaror fördes ombord på det holländska fartyget och utdelades bland indianerna för att återställa det goda förhållandet.

Mercurius ankom på våren till Nya Amsterdam, där lasten såldes. Papegoja, som blivit oense med Huygen, avvaktade ej Mercurius avgång, utan reste hem med ett holländskt fartyg. En stor del av utvandrarna kvarstannade i kolonien, där de erhöllo land. Efter att hava intagit returlast, avseglade Mercurius någon gång på sommaren.

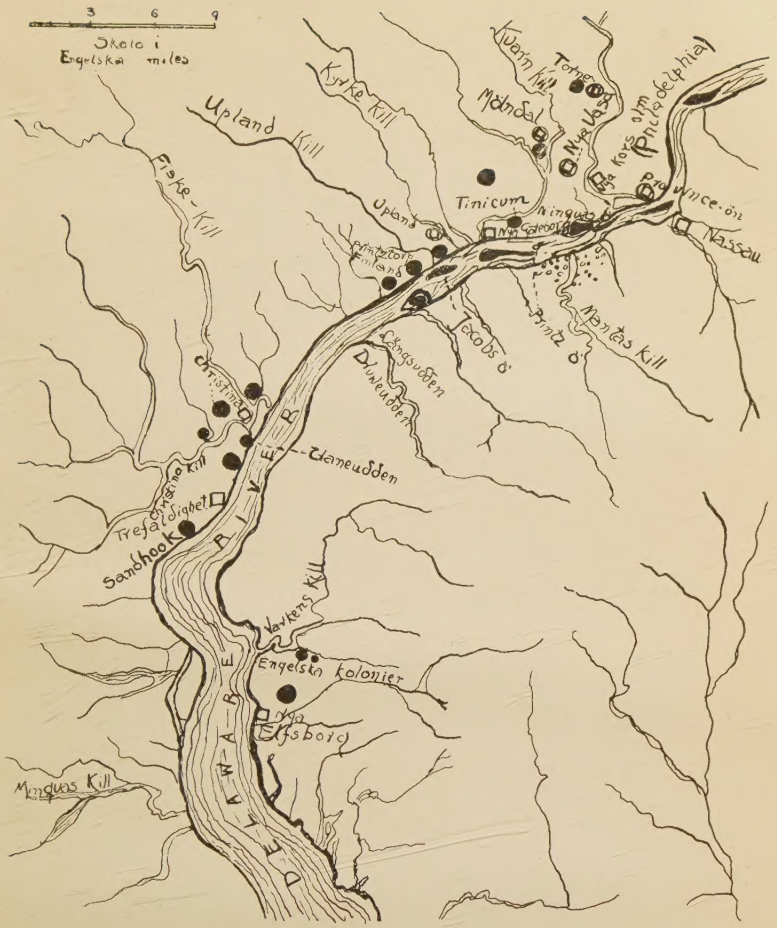

FORT betecknade med kvadrater.

Svenska:
Kristina, 1638—1655.
Nya Göteborg (New Gothenborg), 1643—1651.
Nya (New) Korsholm, 1647—1653.
Nya Älvsborg, 1643—1651.
Trefaldighet (Trinity), 1654—1655.

Holländska:
Nassau, 1623—1651.
Casimir.

BLOCKHUS betecknade med kvadrater omgivna av cirklar.

Svenska:
Uppland, 1643.
Province-ön.
Nya (New) Vasa, 1645—1647.
Mölndal, 1645—1651.
Torne, 1647?—1655.

Engelska:
Blockhus på Province-ön, 1642.

Svenska och holländska bebyggda orter före 1655, betecknade med fyllda cirklar.

Svenska:
Kristina (Wilmington), 1638, 1641.
Finland, 1641, 1643.
Uppland, 1641.
Printztorp, 1643.
Tinicum, 1643.
Province-ön, 1643.
Minquas-ön, 1644.
Mölndal, 1645.
Torne, 1647.
Timber-ö, 1654.

Holländska:
Sandhook (New Castle), 1651.

BX8050
.J62S8
AUTHOR Johnson, A.
TITLE Den första Svenska
kolonien i Amerika.
DATE DUE
AUG 14 54
NOV 26 1957
MAR 31 '82
BORROWER'S NAME
Noth. B.
IN U. S. A.
BX
8050
.J62S8